Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 69/70, година XX, јул – децембар, 2021.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уредништво
Душан Стојковић, Горан Максимовић, Обрен Ристић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић

Секретар уредништва
Ненад Ранђеловић

Лектура и коректура
Радослав Вучковић

Слика на корици и ликовна страна
Радош Ракуш

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Драган Савић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Тираж
300

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ

Недељко Богдановић
ТРИ ПРИЧЕ 7
Ранко Павловић
ШЕСТ СОНЕТА 17
Мирољуб Тодоровић
ШАТРО ПРИЧЕ 20
Верољуб Вукашиновић
МОЛИТВА РАСКОВНИКУ 24
Љубиша Ђидић
СКРАЋЕНИЦЕ 28
Зоран М. Мандић
ЧИСТОТА 31
Виолета Јовић
ДЕДА ТИКИНЕ ДУМЕ 34
Жељка Аврић
СОНЕТИ ЗА БЛИЖЊЕ 42
Оливер Вељковић
ЧЕТРНАЕСТ ДАНА У ЖИВОТУ МУШИЦЕ 46
Маја Белегишанин
ИГРА 58
Русомир Д. АРСИЋ
ПРОШЛОСТ ЗА СУТРА 61
Томислав Ђокић
ЗАГОНЕТНИ ОПАСАЧ 64
Раша Перић
ЖИВА СВЕТЛОСТ 75
Марија Рјаховска
СЛАВА 77
Константин Аћанин
ТРИ ПЕСМЕ 84
Борислав Живуловић
ТРИ КРАТКЕ ПРИЧЕ 87
Валентина Милачић
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ 90
Јасмина Малешевић
КАДАР-СЕКВЕНЦА 92
Уна Радовић
ИЗВАН ВРЕМЕНА 95
Раде М. Шупић
SEGUI IL CARRO E LASCIA DIR LE GENTI (Данте) 97

Упознавања

Хосе Агустин Гојтисоло
РЕЧИ ЗА ЈУЛИЈУ 101
Антонио Порчиа
* 104
Роберто Хуароз
ВЕРТИКАЛНИ ФРАГМЕНТИ 105
Стефано Копола
ЗАУСТАВИО САМ ДАХ… 107
Салваторе Тома
ПЕСНИК ЈЕ НАУЧНИК ЈЕДАН… 107
Бепе Салвиа
ИМАМО У СРЦУ… 110
Ремо Пањанели
ГОДИНА ИМА НЕКОЛИКО САВРШЕНИХ ДАНА..... 111
Клаудија Руђери
ДУГА ЧЕЖЊА 112
Симоне Катанео
МОЈА ЖЕНА СТВАРА ПЛАТНА… 112

Тумачења

Тодор Бјелкић
ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ ПОЕТСКЕ ЈАВЕ 115
Милан Р. Симић
ЗБОРНО МЕСТО КЊИЖЕВНИХ СВЕТОВА..... 118
Марија Филиповић
БРИГОМ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЋИРИЛИЦИ ЧУВАМО СВОЈУ ИСТОРИЈУ, КУЛТУРУ И ИДЕНТИТЕТ 122
Љиљана Лукић
У ТРАГАЊУ ЗА ПОЕТСКИМ ОЗОНОМ..... 133
Јованка Стојчиновић Николић
ПЈЕСНИЧКИ АТЕЉЕ ЈЕЛЕНЕ ГЛИШИЋ..... 139
Милорад Мишо Куљић
СВЕУМНИ ЗАПИС У КАМЕНУ 143
Пеко Лаличић
ИЗГАРАЊЕ У ПЕСМИ И ЗА ПЕСМУ 146

Саīледавања

Мићо Цвијетић
ПИСАЊЕ КАО ПОСЛУШАЊЕ 149

Промишљања

Љубиша Јовашевић
САВЕСТ КАО ВОДИЧ МОРАЛНОГ ПОНАШАЊА 155

Доīађања

ПЕСНИЧКА НАГРАДА ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ
ЗА 2021. ГОДИНУ 166
Иван Новчић
СЕДАМ У ЈЕДАН 169

Галерија Бдења

ИМАГИНАРНИ СВЕТ РАДОША РАКУША 173

Башīина

Владимир П. Петровић
ДЕЦЕНИЈА СИСТЕМАТСКИХ АРХЕОЛОШКИХ
ИСТРАЖИВАЊА СВРЉИШКЕ ОБЛАСТИ: РЕЗУЛТАТИ,
ИЗАЗОВИ И ПУТОКАЗИ 185
Немања Живановић
ИСТОРИЈА АПОТЕКАРСТВА У СВРЉИГУ 190
Недељко Богдановић
ИЗ КУЛТУРНЕ ХРОНИКЕ СВРЉИГА 193

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА 200

Недељко Богдановић

ТРИ ПРИЧЕ[1]

МОТКА И ГРАНА

У дну дворишта, наспрам главних кућних врата, никле су две биљке, недалеко једна од друге, истога пролећа. Сељак у чијем су дворишту расла млада стабаоца неговао је и једно и друго. Младице су расле напоредо као прави суседи. Кад ветар дува, повијале су се на исту страну; кад снег пада, на крошњама би им се образовале скоро једнаке беле лоптасте капе, а иње их је чинило подједнако лепим, кићеним. После неку годину дрвета су надвисила свога домаћина и он их је могао само погледом пратити. Једна младица показивала је да воли висину, друга се мало ширила, али су оба стабла била витка и нежна. Биљка која се још у младости почела ширити, и гранати, расла је као неко родно дрво и на њој се једног пролећа појавили цветови. Постала је воћка.

Друга младица била је јалова.

Сељак се радовао и једном и другом дрвету, али кад је видео да воћка почиње да се криви, јер је снажна крошња јаловака спутава и ускраћује јој светло и сунце, одсече ову другу младицу, окреса је и остави да се онаква права и глатка суши под стрехом, нежно привезана о венчаницу, пазећи да се не искриви. Тако је та младица постала мотка. Била је то добра мотка, која у сеоском домаћинству има своју намену, ако је дугачка, ако је танка и ако је лака.

[1] Из збирке *Свилен конац*, у припреми.

Воћки као да би жао што остаде без суседа, па се још више разграна и превлада бол новим родом, још обилнијим, и лепшим.

Сељак је отад пазио само на шљиву која показа све своје вредности: лепо и високо стабло, снажну крошњу равномерно распоређену око дебла и у висину, крупан и леп плод, док зри мало киселкаст, али кад сазри, врло сладак. Бобице су биле чврсте, и нису се одмах кариле, а ретко су и опадале. Шљива је била добра за сушење, за пекмез, а богме и за ракију. Плод је имао снажну петељку, па се тешко одвајао од грана. Требало је добро затрести стабло па да се по трави поваљају крупне модре лоптице, које су и старом и младом западале за око. Берба је бивала радосна и сви су укућани у њој учествовали.

Како је дебло ојачало, а домаћин онемоћао, више није могао, као некад, заљуљати крошњу да с ње попадају плодови, сети се давно спремљене млатине под настрешницом. Мотка се била сасушила и олакшала, па је било згодно држати је и њоме замахивати. Кад је мало на руку опроба, устреми је на највише и најгушће шљивине гране и замахну. Учини му се као да мотка сама полете гранама, и као да се, два давно растављена дрвета, као стари познаници, скоро сљубише. Као да су годинама чекале, воћка и мотка, да се додирну, да се пољубе, уиме старих времена кад су напоредо расле и мамиле погледе пролазника јер је домаћиново двориште било непосредно уз пут којим су људи пролазили и често скретали поглед на две чудне и лепе младице на чистини.

Једва ју је одвојио и повукао уназад. За то време цела је крошња шуштала од зрелих, набреклих, модрих плодова који су се осипали низ гране и гранчице, обарајући и лишће пред собом и с меким, тупим, не много гласним ударцима, који личе на одјеке, или јауке, падали по тлу. Сељак је био врло задовољан. Обраће шљиву а и мотка ће потврдити своју сврху.

Шљива је, међутим, после сваког ударца изгледала све жалосније. Без плодова, местимично и без лишћа, изгледала је као очерупана лепотица. Најнежније гранчице одавале су пробљеске тамо где су од силине удараца биле поломљене. Личиле су на огољена и повређена места једног тела које је досад красила зелена боја лишћа, бела боја цветова и плава боја плодова. Понегде би се, нарочито ако су гранчице биле тање и нежније, летораст и ластари, на преломима појављивала нека слузава течност, као суза.

Зар је то тај сусрет коме се толико радовала, са пријатељем кога никад није прежалила, с којим се одавно растала, што би се рекло у цвету младости?! Како је само наивно похрлила при првом ударцу, ширећи гране, отварајући се, очекујући благи додир негдашњег момчине кога су насилно уклонили из њене близине, не верујући да тај додир може бити поразан по њу, по њене плодове, лишће, изданке и ластаре, који су се под силином нечијег замаха претварали у одживеле, непотребне брстине, с лишћем које се и пре него што пожути распада у трулеж…

А мотка, она као да је исказивала сву снагу љубоморе на шљиву, некадашњу слабију суседу, што је расла, што је сваке године могла да се подмлађује, да рађа и да се обнавља. Док је шљива расла и рађала, радујући сваког пролећа пролазнике лепотом својих цветова и обликом своје круне, а онда и својим хладом кад лето зажега, па чељаде у време припеке легне на младу зелену траву близу стабла, и онда, кроз крошњу огроздалу плодовима што сваким даном мењају величину и боју, гледа и шаре плавог неба и сунце које се једва, тек по којим зраком, пробија, мотка је у припеци непосредно под врелим црепом крова згушњавала своје тело, постајала чврша и зрела…

Сада је скоро љута на своју судбину ударала по гранама, као да је ношена осветом за све године што је пробдела под настрешницом, ни од кога запажена, нити коме потребна. Ту би можда и иструлела да се не догоди дан када ће, најзад, исказати своју силину, коју је од свега још једино могла показати, не марећи за лом који је при сваком удару за собом остављала. Чак и кад би фијукнула кроз ваздух, то није било песма, то је била претња од које се његова миљеница из младости није могла уклонити.

Једино је сељак, као прави господар, који има шљиву и који држи мотку био задовољан: испећи ће ракију и наздрављати родној години. Ни мотка ни грана неће га заболети и њихову драму неће ни приметити.

Шљива је губила лепоту своје крошње, али је њен корен и даље био млад, и животан, и могла је из сваке жилице да појави изданак. Своју животност показала је наредног пролећа, када се још богатије огроздала цветом, а мотка је под настрешницом у ћутању, као неки кривац, и зликовац, чекала своју прилику. На појединим местима некада витког тела, сјајне црвене коре, показивала се црвоточина, а некада глатка

кора љуштила се и отпадала. Старост се показивала у облику трулежи по крајевима и чворовима из којих су некад избијали ластари. Сада је била крута, није се могла повијати, и чинило се да је јачи ударац, или отпор гране у коју удара може начети, или преломити.

Једно време живели су као складна тројка која се међусобно ипак није добро разумевала. Док је шљива истрајавала своју судбину, повинујући се законима природе, мотка је добијала свој смисао тек стављајући се у руке човеку, а човек је и од једне и од друге стварао цивилизацију. Он је, уосталом и измислио мотку, стварајући од некада живе младице ствар коју је могао по својој вољи усмеравати на свој циљ.

(Бучум, 22. 7. 2008)

ПРИЧА О ГРАНИ И ОЛУЈИ

Ветар одавно није тако беснео.

Те године, иначе, орах пред кућом био је толико нарастао да су му гране стигле до крова куће, а једна је скоро обухватила стреху као да ће је прогутати. Управо је то било изнад прозора собе у којој је спавао. Кад није било ветра, волео је да ту спава, с главом поред прозора. Мирис ораховог лишћа као да га је опијао. Причало се да испод ораха и не треба спавати, нарочито ако си слаб, и ако патиш од задуха, од засипа, али њему није сметао тај опојни, опори и тешки дах лишћа које је вазда мирисало, истина помало љуткасто, другачије у јесен него у пролеће. Једном, за време обиласка неких потпланинских села у трагању за необичностима, пут га је нанео у село које се дичило орасима. Док је застао да се напије воде, и мало одмори, домаћин га је обавештавао како у томе селу треба начинити неко одмаралиште за децу, јер је ту ваздух чист, околина мирна и без ветрова, вода је добра, а сан дуго, дуго траје. Пре неки дан, рекао је, дошла ми снаја из града па ту везала љуљку и оставила дете. Сатима потом дете је спавало не будећи се, па му је више пута прилазила да га подоји, али оно је једнако спавало. А тамо у граду, причала је, није могло да се смири да заспи. Више пута на памет му се јављала опаска до то можда ипак није од сеновитих крошњи ораха који опија, и да баш и није добро да се под њим спава, нити да ту деца, у љуљкама, одрастају.

Сада су гране биле голе, киша већ данима пада, као да ће скоро и суснежица јер се на коловозу у јесењим јутрима осећала нека клизава покорица. После недавне кише окрунили су се и последњи ораси којима је киша и помогла да се распукну и излете из своје зелене коре која је већ почела да трули и црни. Кад су ноћу падали, будили су га, а тако се и успављивао све чекајући кад ће пасти следећи. Нарочито би било гргољаво кад орах падне у олук, а потом се дуго ваља до тла, и настави побетоњеном стазом дуж куће, мало нагнутом ка огради. Пошто је орах био висок, пад је био звучан, чоктав, јер је плод прво падао по црепу крова, котрљао се у олук, онда њиме, па на бетон. Ујутру би увек нашао и неколико сломљених. Док их је скупљао, сетио се приче да вране на сличан начин спремају себи посластице: врана украде орах, дигне се у висине, а онда га испусти, па се он, павши на тврдо тле, камен или бетон, разбије и врана лако извади језгру.

Ноћас је олуја почела нешто касније. Заспао је са тихом кишицом која је обећавала дубок сан, али се из тога сна тргао када је орахова грана потресала најдоње црепове крова, неке и подижући од летава, тресући и олук низ који се скотрљаше ораси дотле заустављени мокрим лишћем у грлу олука. Једва се привикао на то, непрестано добовање по крову, кад га неки тресак на улици уплаши. Устаде и погледа кроз прозор. Док је зурио у мрклину ноћи, јави се муња и ноћ се расцепи. Светла су иначе била погашена, јер по оваквом времену искључују струју пошто је мрежа стара и може да се покида. Било је тамно, али онај бљесак сручи се на особу на улици, која се управо рушила, као да с неба пада или као да ју је нека сила подигла и препустила ветру да је потом сложи у кањугу. Док су руке придржавале покривач на глави, ноге одоше увис и једна бутина севну из мрклине.

– Уби је, излете из њега, а онда хватајући панталоне и бацајући мантил преко главе стрча низ степениште своје двоспратне зграде. Капија је била затворена, увек су је у бесаним и тамним ноћима закључавали. Чу се лавеж из околних дворишта, и док се мучио да пронађе кључ капије, нека кола поново зашкрипеше, али као идући уназад, и док он отвори капију, јурнуше у ноћ. Чини му се да је видео део броја, али се данас у то не би заклео. Марку аутомобила иначе није препознао, јер га техника никад није занимала.

Ујутру су га комшије чудно гледале док је на плочнику тражио крв, не верујући да слаба киша то може за ноћ спрати.

Није било трагова.

Ничег није било ни у новинама, нити на радију, нити се о томе причало у трговинама и дућанима које је, ношен својим разлозима, данима обилазио. Очекивао је да ће бар полиција дати неки извештај, али ни отуда ништа.

Све је поново ко зна по који пут проживљавао, па се носио мишљу да сам пријави случај полицији, али сем оне беле женске пути винуте у ноћ, у шта није сумњао, о целом случају више ништа није знао. Бојао се да сам започне разговор, јер су људи, знао је, лако оглашавали нестварним ствари које су се њему догађале, а, опет, није могао заборавити оно што је видео, нити је престао да мисли да се те ноћи, макар и нехајно догодила несрећа. Судећи по облику осветљене ноге заклео би се да се ради о младој особи, девојци, и већ је могао да замисли како се осамљено креће улицом која је у олујној ноћи ипак мирна и једва прометна, како убуљена, са покривачем стегнутим преко главе, уз оштру кишу и хујање грана многих стабала у сваком дворишту које је налегало на улицу и није могла чути кола која је сустижу. Могла је, додуше, видети светло, али да ли је добро одмерила стазу којом је ходала, да ли се оклизнула, и да ли је онај у колима видео њу... и како је изгледала улица на клизавици..., орахова кора која у грудњкама трули на коловозу, па она шкрипа... и – ништа... Од те слике ни трага, од ударца ни гласа...

Од тада је спавао све теже, снови су му били кошмарни, растрзани, буђења честа, а и кад би требало да потврди да ли је заиста спавао, то би тешко могао. Као да је увек био будан, или снатри отворених очију, или трчи низ степениште навлачећи одећу и журећи истрчава на улицу. Из ноћи у ноћ – тако. Нарочито ако је ноћ мрачна, ако пада киша и ветар дува, а орахова грана удара по олуку...

Посумњао је и у орах. То се не сади, говорили су старији људи, то расте самоникло. Јер, зна он и ту причу, орах има једну жилу главну, курњу, која расте право у земљу, једнако дубоко колико врх стабла достиже у висину. Колико горе – ка сунцу и светлости, толико доле, у дубину, у пакао... Кад се орах сасуши, онај ко га је садио – умире. Све је то ко зна колико пута претурио преко главе, једва чекајући пролеће да види није ли орах почео да се суши. Није се обрадовао кад је орах поново олистао, јер се то десило са новом олујом, и све се поновило. Није се поновила усмрћена девојка која је за собом

оставила само онај бели трзај ноге с које ветар снима пешеве мокре хаљине.

Док је стојећи на једној грани замахнуо да одсече ону која му се дотицала крова и прозора, секира га занесе, баш у тренутку кад му се у свести појавише прве бројке са таблице оних кола која је видео оне ноћи. Какав замах, какав ослонац, каква пажња... све је нестало у томе магновењу кад се у бљеску мује, као на модерним рулетима смењују цифре 8... 6... 1... 2!

Причали су му да је тешко преживео, да се никад није жалио на бол у поломљеним костима, на преломе и ране у гипсу и завојима, већ као да је отад увек гледао некуда у страну, одакле су га јако тешко могли дозвати... Сестре су приметиле да у таквим тренуцима одсутности мрмља увек исте речи, налик на неповезане бројеве.

Дуго боловање помогло му је да потпуно разради следеће намере. Ту су се и пријатељи из службе за регистрацију возила нашли на помоћи, иако није откривао зашто се интересује за возило са тим бројевима, уз које ваља додати још два, засад непозната.

Карактер му се нагло променио кад се вратио из једне шетње, и то, ко би рекао, из не тако широке околине. Преобратио се у невероватног весељка који се често појављивао насмешен, иако људи и овога пута нису успевали да га одгонетну: некима је то био осмех, некима подсмех, а некима је блесаст сјај његових очију био посве неприродан и безразложан. У тој шетњи пред једном кућом угледа кола с регистрацијом за коју није био сигуран да ли потиче из оне трагичне ноћи, или ју је касније, док је још живео без сна, негде несвесно ухватио и касније везао за цео случај.

Кола су била у хладу неке велике липе, која је сенила скоро пола дворишта. С липе на јабуку била је окачена љуљашка, лелејка, у њој неко одојче које се расплака управо кад се збуњен загледа у кола. Из куће изађе млада жена од чије се појаве стресе. Журила је љуљашци и одојчету, једном ногом једва приметно храмљући.

Застао је као ошамућен, као да га је нека нова мућа, само сада без светла, ошинула до најдаљих слојева свести и сећања.

Зато се о ономе ништа није знало, помисли. Он ју је крио. Да избегне кривицу. А ноћ као ноћ, нестанак светла и олуја само су му помогли да се нико не сети шта је било оне касне кишне јесени.

Никог није питао, али веровао је да је то одгонетка приче која се могла у његову свест за навек сместити као трагичан случај да се није, док је секао грану над прозором, задржао на виђаги која му је ублажила пад.

А да је питао, можда би сазнао да се те ноћи после несвести једна млада женска особа пробудила у једном наручју, гледајући у лице непознатог младог човека од кога се више неће одвајати. Неће се чак сећати ни бљештаве јесење муње која је свему, што се касније догодило, одредила смер.

Био је намирен, срећан. Само би понекад, као за себе, промрмљао: добро је што дете љуљају под липом, што није привезана за орах.

Али ни то, као ни оно пре, нико му није узимао за озбиљно.

(О Светом Марку, 2007)

ЗАБОРАВ КАО ОПОМЕНА

Заборав као опомена!?

После приче *Случај с мирисом*, објављене у сазвежђу *Свирач на месечини*, која се чинила некако недовршеном, трипут ми се јављају случајеви с мирисом, и трипут заборављам догођено, увек с муком покушавајући да се сетим претходног случаја.

Најпре ми пријатељ М. саопштава своја размишљања о познанику сликару, који је своје слике сликао на тераси, и своју помисао да би сигурно било занимљиво испитати какав је то траг оставило на самим сликама. Необичност ове праксе имала је, на жалост, скоро баналан разлог: сликарева жена није подносила мирис сликарских боја, а он није имао атеље. Шта је стварно на сликама, – е, то би заиста било занимљиво видети.

Кад сам хтео да допуним причу овим сазнањем, данима се никако нисам могао сетити овога случаја, сем тога да случај постоји и да ми се негде губи из сећања, или тоне у сећање?!, као да га некаква сила скрива од моје потребе.

Кад год ми се дешавало да нешто заборавим, ја сам се враћао, и враћао, и до почетка стизао, и опет би ме срећа мимоишла. И сада сам прелиставао новине и часописе које сам гледао последњих дана, присећао се разговора, псовао што не за-

пишем оно што ми се једном јави а личи на причу, кад већ знам како ћу проћи ако ми помисао измакне, али узалуд.

Сетио сам се нагло, а како би се другачије и могао човек сетити?! овога случаја чим сам у најновијем броју сврљишког часописа Бдење видео наслов *Мирис књиге* Зорице Бранковић Басарић. То се одједном смешало са штивом Нења Шиповца из књиге *Записи о Петру*, коју сам управо читао последњих дана, и стигао до поглавља PITURA BOSNIANA, управо до сјајних записа о визуелности Кочићевих прозних слика. Али, до евентуалне допуне (или прераде) приче *Случај с мирисом* морало је да протекне неко време унутрашњих превирања (тако је код мене) којих ћу постати свестан тек неког јутра кад се, ако се на време пробудим (док још сањам), не иза сна већ из самог сна – појави слика или прича које се више не могу ослободити ако је не запишем, или ако је неком не испричам.

Опет сам се сећао чињенице да случај постоји, али...

Ништа није помагало.

Кад сам једног јутра устао рано, у стању које је наговештавало да се данас нешто мора догодити, отворио сам Бдење код Зоричине приче. Опет ништа!

После неколико прочитаних страница уморан, пао сам на лежај. Свитало је свеже јутро касног пролећа, а мене је притезао неки недосањан сан, нека слатка мора. Отворену књижицу ставио сам био на прса, скоро до испод браде. Тако сам заспао. Тако сам се, нагло, и пробудио од реског мириса тешке штампарске боје који ме тако снажно и оштро запахнуо да сам се одмах сетио свега. Тако намирен, поново сам заспао. Записаћу то чим устанем.

Тада сам сањао овај сан.

Дечаку који је волео да луња шумом, предочили су да шетње пољем нису безопасне, да је шума пуна изненађења, да треба добро да отвори очи и клони се свакојега зла. Тако је и радио: гледао напред, што дубље, провлачио поглед између стабала, застајкивао код шибова, пратио покрете травуљине, ослушкивао шумове, препознавао крикове птица, очекивао урлике звериња, испробаво мекоту тла и могућност да негде вода промиче подином... све му је то било забавно, али од опасности ништа. Ни страха, ни борбе...

Ипак није дошао кући.

Тражили су га од саме вечери скоро до поноћи, и нашли склупчаног, полумртвог уснулог, у бесвести. Ништа им није могао објаснити.

Сутрадан, кад је сунце обасјало алугу, и густиш високе траве и ниског шибља, поново су отишли на исто место, не би ли у честару приметили какав траг силе која га је савладала.

Све је било мирно, лепо. Све у цвету. Тек кад су се приближили најлепшем грму, осетили су мирис, сладак, опојан и тежак.

На то су сасвим били заборавили, ако су уопште и знали да је то биљка душанка, која убија на свој начин – мирисом. Омамљујући и гушећи, задушно.

(Мај 2011)

Ранко Павловић

ШЕСТ СОНЕТА

ОКЕАН, КАП, МИСАО

Тај тмасти океан, моћан, неукротив,
само је капљица на длану бескраја,
као што је човјек мрва, трун невидљив,
у оку космоса, мишљу што нас спаја.

Да ли је мисао наша без граница
у свијету пуном међа и ограда?
Срце не спутава бодљикава жица,
знај да твоје сутра почиње већ сада.

Не питај колико тај тренутак траје,
јер ако је смислен вјечности је раван.
Он у себи носи замке и трептаје,

и зато корачај кроз живот усправан.
Да ли се у капи сав космос огледа,
ни филозофу се разлучити не да.

НОВИ АДАМ

Ако ли из глине нов Адам исплови,
кад више Овамо никога не буде,
Хоће ли рађати потомци његови
боље, паметније, трезвеније људе?

Из ребра кад Адам Еву нову створи,
да му дјецу рађа, лозу да продужи,
биће јој довољни еденски извори,
ил' ће ка јабуци пожуду да пружи?

Да л' ће опет Каин убити Авеља,
братоубилаштва засијати сјеме?
Надјачаће ипак праисконска жеља

да нож никад грло оштрицом не дирне,
да ратници сабље у каније спреме,
а свијет заплови у лагуне мирне.

БУДУЋИ ЧОВЈЕК

Ја знам да се негдје баш овога часа
без звука фанфара нови човјек рађа.
Из болнога крика што космос таласа,
будући се човјек стега ослобађа.

Али чим пупчану врпцу пресијеку
и чим закорачи у гротло живота
нове, јаче стеге намећу човјеку,
замршено клупко нит судбине мота.

До самртног трена тај човјек будући
голим грудима ће пркосити свему,
рушиће препреке и свој усуд вући.

Знаће да је живот борба непрестана,
и то ће спознање дати снагу њему
да у тмини види ведру страну дана.

КРОЗ ИГЛЕНЕ УШИ

У покајању, кроз иглене уши
кад се провучеш, ако се то деси,
почеће твоја кула да се руши
и знаћеш да ли ниси или јеси

ђаволов шегрт ил' Божје чељаде.
Библијска замка и грешнике мами
док твоју наду у праштање краде,
узноси дивљој трешњи на осами,

оној с које си тјерао косове
кад ти на плећа безочно засјела
камиља грба што те и сад зове

да се провучеш кроз тјеснац иглени.
Тако би, мислиш, твоја грешна дјела,
док хрлиш сунцу, остала у сјени.

ГРОБЉЕ ЗА СНОВЕ

Гробље за снове да л' негдје постоји?
Умрлих снова више је но људи.
Често у старцу, сна кад се не боји,
дјечачке жеље Хипнос тихо буди.

Колико само дјевојачких снова
у неповрат су однијеле зоре!
Чим једна сања згасне, дође нова,
па срси душе трепере и горе.

Пјеснички снови нису изузетак,
радо у пјесму пјесник их пропушта,
да се башкаре, то стиху не смета.

Умиру снови, тихо, без плакања.
На њином гробљу, истина је сушта,
помаљају се клице нових сања.

ПАЋЕНИК

Раскомадане крте илузије,
просуте друмом, прашином посуте.
Орао крилом згаслу наду крије,
тмасти облаци невријеме слуте.

Паћеник распет на ивици сопства,
зрнца живота од магле отима,
од њих за себе кује оков ропства,
ланац безнађа звецка у костима.

Свако сам себи окове намеће,
то му је лакше него да се спозна.
Ни паћеника изузети неће

усуд што живот као рулет врти.
Кад нам у кућу стигне јесен позна,
кô илузије, и сами смо крти.

Мирољуб Тодоровић

ШАТРО ПРИЧЕ

НИ ПРЕКРШАЈНА

Само сам једном био у пандурстану. Кужиш, после оне грозоморне макљаже у „Лотосу" због стриптизерке продавачице црних љубичица. Није ми упалило на време да ухватим маглу.

Укебаше ме цајци. Одложише марицом на хималаје. Убацише у картотеку: лентрање, свирање клавира, и једна ноћ у бајбокани. Не попих мару. Нису ме пеглали. Било је пицикато.

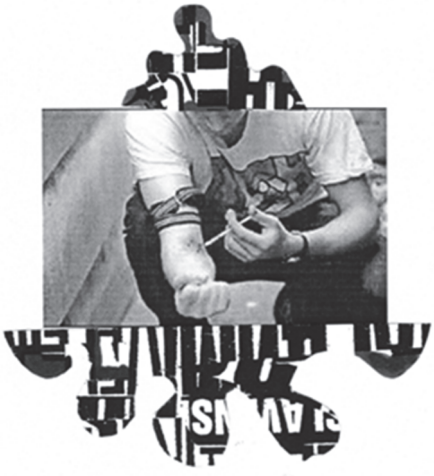
Сутрадан ме стриповаше. Ни прекршајна.

НАРКОСА ПРОКУЖИМ ОДМАХ

Уштопа ме код „Бајлонија". Каже гладан је. Тражи ситниш да купи нешто за клопу.

Наркоса прокужим одмах. Тресу му се шапе. Жмигавци прокишњавају. Не кужи у тебе већ у страну. Глас му искидан. Штуца на резанце.

Жао ми га. Видим да је у дебелом чабру, дибидус калирао. Избунарим кебару и дам му црвендаћа.

ВИДЕХ ДА САМ ГРБАВ

Данас сам испао прави кретен, ошамарен по мозгу. Збрљекнуто сам се понео према Сањи.

Од јутра ко попишан. Све ме је цимало, ишло ми на живце. Најео сам се феферона без већег разлога и почео да дижем ватру. Свашта сам испљунуо.

Сања ме је зблануто и немо гледала. У очима сам јој уђанио зорт и сузе. Онда је села на шлофињак, зарила главу у шапе и заплакала. Ронцала је ко да си јој нагазио на жуљ. Грозоморно. Офингери су јој се грчили и тресли.

Ту ми је пукла тиквара. Видех да сам грбав. Прифурах се и помиловах је по чонти.

НЕ МУТИМ ВИШЕ ТЕ ВАЉУГЕ

Што бре толико штрикаш живце!? Цабе ме давиш, тркељаш, вадиш маст на сламчицу. Пун ми те шевац. Испљунуо сам хиљаду пута. Не мутим више те ваљуге. Није то за мене. Нисам више змијоглавац. Утањио сам, офрчио. Тресу ми се гепавице. Нисам видра ко некад. Ни рибизла ми сада готивно не муља.

То је чупава жилка. Тражи чаругу. Тражи добре вијуге.

Некад сам био у фазону. Стрептомицин за шљаку. Сад догњале кврге. Немам више ни петљу, жваћем гаћеронце. Фаличан сам и трошан. Још мало ми треба, па да ударим лулом у ледину.

МИШ

Био сам трошан ко подгрејан леш.

После ручка само што сам се пруђио на поподневно совкање, дошета ми у уво вриска. Скочих из зембиља. Сања је у кухињи уждракала миша и утроњала се. Као већина жена цвикала је од мишева. Не знам зашто. Ја их шмекујем.

Покушао сам миша да га укебам али оманух. Штурнуо ми је.

Мораћемо да набавимо мачку.

ЦУКЕЛЕ ИЗУЈЕДАШЕ НАРОД

Од кад су мицоши напуждавали ђуклију на мене, због допа, керове више не могу да смислим. А овај наш Бегиш пун је самоједа. Где год се окренеш неки унта се мота. Фурају и чопоративно. Суновраћају се на људе.

Где су шинтери? Шта раде те мардељске мудоње и дрмације? Цукеле изуједаше народ. Ни кроз парк више не смеш да прозујиш. Тамо царују кучкације.

НИЈЕ ПРИПАДАО НИ ЈЕДНОЈ КЛАПИ

Тип је био мутан. Ниси могао да га ухватиш ни за главу ни за реп.

Готивио је да цирка и да се коцка За то је требала лова а он је умео да је ископа.

Није волео рибе. Говоркало се да је топли брат али у то нисмо били сигурни.

Није припадао ниједној клапи. Са нама је понекад риљао. Одвојио нам је пар добрих мутљавина на којима смо зготовили гала лову.

ТРИЛИНГ

Окренуо ми жицу Бора Клемпа да се видимо и разменимо жваку. Нисмо се дуго њушили.

Бора је био млад напаљенко кога сам једном приликом извадио из чабра. Од тада је увек одвајао уво за моје савете.

Нагазили смо се у Мажи.

Кад сам дофурао Бора је већ седео и убио пиће.

– Који је проблем? – певнем.

– Знаш – он ће мењајући боју ко покварен семафор – био сам са неком дроцом и од јуче поче доле да ме мучи. Пендрек ми помодрео, сврби, пече. Тешко пуштам певцу крв. Цвикам да није трилинг.

– Ма, тришу ћеш лако да скинеш – узвратим – него табанај одмах код доце да није неки још гори скењ.

КРВИШ БУВЕ

Било је лепо седети с Банетом Муцавим и одвајати уво за његову жваку. Бане је умео готивно да чешља језик. Мало је трокирао, али то је

давало посебан шмек његовој причи.

Пили смо, тркељали и ваљали форе. На тапету је била она раја коју смо ђанисали, посебно пајтоси. О свима је Муцави знао да проваљује крвиш буве.

Верољуб Вукашиновић

МОЛИТВА РАСКОВНИКУ

Расковниче, раскуј сваку браву
под којом је закључано благо,
оно благо што је срцу драго,
откључај љубав, забрави страву.

Закатанчи разна сокоћала
што соколе скидају у лету,
не дај да пауци мреже плету,
закључај лагум брига и зала.

Додирни нас светим недодиром,
откључај у нама Божје шифре,
блокирај рачун, поништи цифре
нечастивог, са нулиним збиром.

Расправи распре, разбрави браћу,
нек спадну катанци тајних врата,
нека се отворе ризнице злата
што скривено је у младом саћу.

Не дај да нас раскивају, ломе,
и тебе ће из нас истргнути. . .
Чиме ћемо из сна се вргнути
на Видовдан, Васкрсу у спомен!

БУЂЕЊЕ

Јутарње сунце, млазеви млека,
кукурик петла, рзање ата,
мукање крава, оваца блека,
зраци у соби, шкрипање врата,

гласови хитри мајке и оца,
паљење ватре, жар што пуцкета,
жамор живине, квочка што квоца,
зујање пчела, лајање псета,

гроктање свиња, цичање миша,
предење мачка, цврчање цврчка,
мирис озона, светлосна киша,
цвиљење ђерма, лонац што крчка,

славуј из шуме, кликтаји звука,
радио програм, поздрави, жеље,
крештање свраке, шуштање смука,
удар секире што дрво деље. . .

Будим се дуго, пуна је соба,
детиње слике душа је снила,
а пробуди ме, сред овог доба,
грак лудих врана, шум црних крила.

ДИСТИХ

Све што руших, све што мостих,
све стаје у један двостих.

И што каљах и што чистих,
све стаје у један дистих.

Што омегох и што алфих,
што окриних, што ожалфих,

што окривих, што опростих,
све стаје у један двостих.

Све што сплетох и размрсих,
све што постих, све што мрсих,

и са слашћу све што слистих,
све ће бити један дистих!

ОБРЕД

У себи месим колач
од љубави и страха
и приносим га Теби,
а знам да прах сам праха.

И ноћну службу служим
од уздаха и несна,
молим Те да је примиш,
јер то је моја песма.

К Теби што милост јеси
приносим свећу своју,
нек врлине и греси
светле у славу Твоју.

И овај колач, тело,
и невино и вино,
ја јагње заблудело,
преливам стихом, вином.

ЗАГАЂЕЊЕ

Загађење је велико,
киселе падају кише,
бетон обгрљен челиком,
срце кроз филтере дише!

Маске су постале лица
у јутру дима и језе;
нема цвркута птица,
људи су посекли брезе!

Бог је спустио завесе
и замрачио одају;
светла у магли даве се
док сенке кроз њу ходају

ВОЛГА

Још нисам био у Виминацијуму,
јер моји путеви не воде ка Риму.

Никад нисам био ни у Хиландару,
а листова много у мом календару.

А ни у Јерусалиму нисам бдио,
ал' зато сам једном у Русији био.

И мада боравим на реци Морави
Русија ми не да да је заборавим,

тече ми кроз вене, све више је мио,
онај жубор Волге о којем сам снио.

ЈУТРО У ШУМИ

Јутро у шуми. Зраци и звуци.
На храсту грм се имеле свија.
Свуда су творчеви славолуци,
и све његовом светлошћу сија!

Пред младим стаблом застанем мало
и целивам га, чудак сред луга.
Кад буде старошћу пролистало
да зашумори за шумског друга.

ПОСЛЕ КИШЕ

Киша је пала. Сад све је чисто
И све на сунцу блиста и сија!
Другачије је све, а исто,
О, каква дивна чаролија!

Небо нас светлошћу благосиља,
благи се зраци са даждом слише!
По кожи миле бубице миља
док испаравају капи кише!

Љубиша Ђидић

СКРАЋЕНИЦЕ

ПОГРЕШНА МИСАО

Приметих на бетонској стази у мом врту како се једна сува гранчица креће неким малим невдљивом ножицама.

Прићох да видим то чудо. Наравно, то је била моја погрешна мисао. Суварак као суварак. Вратих се не обраћјући више пажњу на то.

Она гранчица искористи моју непажњу, поново извуче оне невидљиве ножице, чак јој васкрснуше неки зелени листићи као крилца и отрча из мог видокруга.

8. 4. 2018. Васкрс

СВИ МИСЛЕ ДА СЕ ТО ДЕШАВА НЕКОМ ДРУГОМ

Запиштала је ратна сирена.

У које склониште? Подрум? Оптерећен том 1999-том!

После ћу се сећати бомбардовања.

Ипак, ослушкујући разговетније звук у својој бубној опни, видим да је то сирена хитне помоћи.

И видех да тај грешник нисам био ја. Иако сам већ тамо пошао, у тај подрум, у то склониште!

30. 4. 2018.

КАД СУ СВЕ БИТКЕ ИЗГУБЉЕНЕ

Кад ветар глуми да је маховина. Кад на маховину ставиш ухо, маховина глуми нечујну биологију претварајући је у тупи звук.

У тупом звуку нека виолина глуми нечујност, и зато је спремна да попуца у жицама.

А нечујни топот глуми коње Лазареве војске, а испред је са заставом Бошко Југовићу. Топот и даље у месту.

Кад млада јелка не може да обузда сопствену жудњу она своју дрвену масу претвори у гргољење копаоничке Сребрне реке са белом гривом оног Бошка Југовића. Који вришти Копа-оником иако су одавно све битке изгубљене. Овде се сви праве луди, или нешто глуме.

Кад…

2018.

ЖУЂЕНО МЕСТО

Постојао је један такав топоним којег сам ја тако крстио као Жуђено место на Копаонику, иако је то место имало своје име и презиме. Али то име за мене, кад сам овде хрлио грлом у јагоде, није било важно. Само да га се домогнем на пар дана.

Био сам његов љубљеник!

А једног дана, усред белог дана, као гром из ведра неба, догодило се то што се догодило. И моје Жуђено место постаје tera incognita.

Једва сам чекао кад ће проћи тих пар дана.

Због њих сам овде остао целу годину.

Заправо, толико је трајало тих пар дана!

2019. Копаоник

НИГДЕ НИКОГ

Сви су отишли. Они који су могли бити ту.

Као да су отишле куће, улице, градови. Ја сам сâм у шуми. Кад већ немате кућу, улицу, град, будите у својој шуми. У Сахари бисте били на брежуљку неке песковите дине, у Србији је најлепше бити на копаоничком шумарку. Тамо је лепо бити сам.

Тамо ћете најлепше доживети како нигде нема никог.

У души чистина.

Нема ни једног Боре, пријатеља којим се браните од неких других, високог и честитог као бор у шуми, због њега се ни шума не види. Кад год одем тамо где је он био, један бор ме претвара у своју дрвену масу. У задњем тренутку успем да се ослободим грања а да то нико нормалан не види и не чује.

Толико је све нечујно и све невидљиво.
Само има то: да нема нигде никог.
Тога једино има.

2016. Копаоник

ПЛАВА ЗВЕЗДА

Звездано небо пред црквом Лазарицом сручи се у запаљен Бадњак на Бадње вече 2018. године. Црвено. Златно.

Тај жеравичав слап са неба трајао је до задњег угарка.

Било је време да се и ја искрадем из масе попречном уском путањом кући.

На десетак метара том стазом једно детешце издваја се од мајке и трчи ми у загрљај.

У моје раширене руке ушла је девојчица са плавим очима и плавим увојцима.

Опростите, рече збуњена мајка узевши је из мог загрљаја и обриса јој слинав носић. Девојчица је вероватно сузила од ветра и вероватно није ни схватила да се нашла у мом загрљају.

Кад је вратих родитељима и добро се одмакох од масе, застадох у порти на брисани простор где је баш добро дувало.

Ако ме неко види да и ја плачем, да му кажем да је то такође од ветра. Мада ми није јасно шта ће мени овако матором сузе.

6. 01. 2018. Бадње вече

Зоран М. Мандић

ЧИСТОТА

Ако не ти ЊИХ онда ОНИ
ТЕБЕ осматрају.

ЧИСТОТА

Време је једина чистота
у којој нема ни азота ни
кисеоника
ни воде
Његова нечујност једнака је
нечујности сунца
Његова невидљивост једнака је
невидљивости створитеља
Неописиво је

ЧЕКАЊЕ

Увек чекам да ми се
Песма прва јави
Да ме заведе
Некуда изведе
Па опет
Одведе
Одвуче
У три различита
Времена
Из сутра у
данас
из данаса у јуче
где сво који не умеју
да се усправе
Чуче
Као гладно напуштено
Куче
Као разроко чудовиште
које би да се
Са сваким потуче а
Онда под кожу да му се
Увуче

зато чекам да ми се
Песма прва јави
Јер како да је другачије
Уочим и ослободим из
Закључаног кавеза
У мојој глави

ХЛЕБ

Сваки
Сладострасни залогај
Хлеба
Без обзира на боју
Мирнодопске и
Војне верзије
Печења
Домаће и стране
Рецепте спремања
Његовог теста
Те присуства
Уљезе
Избеглица и пребега
Који се реметилачки
Шећу у њему и
Његовим мирисима
Као квасци и разноразни
Адитиви
Угрожава смисао лепоте
Представе
Уживања у јелу
Пићу и причању

УЦЕНА

Шта је песма
ако је не напишем
мисао
ако је не упамтим
Шта је време
ако не прође
и спољни свет
ако останем унутра

у кутији
у коју не улзи спољни
свет
Могу ли да не одговорим
пита ме незналица
пристајући на услов
да више не пита
О њиховим еротикама
Ослобођених монопола
И других насиља
Нашег насушног хлеба
Нарочито оног с две
Добро утврђен екоре

УМОР

Уморан сам
заиста уморан од свега а
одмора као ни зрна
зрнца наде на видику
уморан од себе
од начина на који сам
све уморнији
као Дон Кихот у старости у
дану када је престао да
буде млад и
јуриша на ветрењаче
на одраз лика свог копља у
огледалу сенки
уморан у жељи да чувам
свој умор
као завет и славу
да верујем у њега да
докажем да одмор не постоји
као што не постоји ни моје
одморније ја и то
усред овог остарелог света
под још остарелијем сунцу
које је све ближе тренутку
када ће се угасити и претворити у
санту леда као
нову космичку реликвију

Виолета Јовић

ДЕДА ТИКИНЕ ДУМЕ

ШИПЦИ ВАРЕНИ

Чука неки јутрос окол осам и фрталъ на капију. Прати дете да отвори. Машила Спасена очи из кујну преко плот и ока дете да се врне, а мен вели:

– Неки непознат, неје из наше село. Иди ти пред њег. Младић у машну, сас ташну, личи на порезника. Шће код мен кад државе не дугујем? Неко, кој га знаје, мож су се пак нешто исетили?

Назва божју помоћ, како и следује, а ја га пушти у кућу пред мен. Спасена омила руке од тесто, брише ји од кицељу, па се снебива, да се здрави и она, као да је у прошевину дош'л. Поседомо га уз астал, понудимо сас каву...

– Којим добром? – велим.

– Знате, господине...

– Синко, не арчи си т'ј реч, знам ја да сам сељак и тој волим. Шпарај си за онија који не знају што су, а господа би да су. Него, за какво си дош'л? Дугујем ли за порез?

– Не знам ја то. Знате, ми смо основали међународну фондацију финансирану из средстава (промрси нешто на странски), која додељује титулу најбољег сељака. У вашем селу смо одабрали неколико вас.

– Како неколицина мож је најбољ сељак? Ако је најбољ, он је.

– Не, не... – дојде му засме.

– Одабрали смо вас и још четири из вашег села. И још из других села.

– А како сте нас одабрали, леба ти? Да л' си ми бројил овце, говеда и живину кад ја спим, ел си мерил по комбај колко сам наврл жито и мумуруз, колко сам навадил компири и набувал пасуљ, колко сам намуљал грозје и оточил вино, колко сам ракију напекал? Да ли си организувал неко надметање, па да врљамо камен од рамо, надвлачимо конопац, качимо се некуде...? Кој ти се додворил? Несам ти ја туј ич вичан... Да ли си ни задзртал да видиш колко смо убави, ако си ни по убавило пробирал? Несам ти ја туј млого личан. Оста-

рело се, дете. А и помлад док бео, у убави сам бројео онија који убаво васпитање и добру реч оћуте, ал показују...

Он'ј се ребеће.

– Е, де рекни ми, по које мож цените сељака но по оној које произведе и како тој чини?

– Знате, бићете на телевизији, у свим новинама, на интернету... Сви ће знати за вас.

– Е, шипци варени! Ја си, синко, знам да сам сељак и друго нећу сам. Познам се јутром кад се бричим, па се у огледало себе обрадујем. Моје је да земљу превртам и произведем здраву и убаву 'рану. Неје моје да се сликујем за телевизор и за у новине, а да под тој јасно не писује који сам и зашто сам. Да сам најбољ, знам да несам. Али, знам да работим најбоље што знам и умем.

– Али...

– Ел си попил каву?

Климну.

– Бабоооо, дај по једну.

– По једну? – гледа ме збуњено.

– Може и повише, ако си кадар да носиш.

– Не, не... Имамо своје критеријуме.

Смем се кладим да не разбрал, барем докле Спасена не донесе шише сас две чашке, а по њег овчо сирење и петлицан јабукар, онак једар, накрупно насечен, па се румени како девојачки образ пред прво милување.

А СНЕГ СОЛИ...

Код нас нема хитне ствари, само нестрпљив народ. Одјутроске се диго сабајле, не беше ми ништа, ама, како искочи на сокак поче ми бубњи у уши и да ме заноси устран. Измери притисак, немам. Позва Дом здравља, они ми заказаше за он'ј там четврт'к код одабранога доктура. Дотле ћу се сам опрајм, ел ћу крепам.

Ото полагачке там, па на шалтер. У уво ми вергла „Фергусон“ како кад му сипем лоше гориво ел заледи ладњак. Пратише ме код доктура за хитни случајеви. Он на паузу. У његову собу сестра једе бурек.

– Сестро, пратили ме од шалтер код доктура за хитно. Кам га доктур за хитно?

– Чујеш ли, чича? На паузи је!

Искочи си. Куде ћу? Несам знал да се и хитне ствари мож паузирју. Ајд, ја ци послушам још „Фергусончено“ и да молим Бога да ми не ништа озиљно, ал он'ј што се посекал ел се гуши, тешко да мож почека.

А мож ја и не знам? Човек сам из народ, а народ је нестрпљив, иска све и иска одма. Доктур га нема.

А бурек се лади...

Остинул је аметом сам докле доктур некада дојде. Погледа ме одока и прати на неуролошко. Там окапа. Хитни случајеви, ел бар онија што им такој пише на упут, немају првенство, али затој имају сви што платили за уверење за возачку дозволу. Помисле се да рекнем да сам и ја за возачку, онај „Фергусон“ вергла ли ми вергла у уши. Некада кад дојдо на ред, по сви онија сас преднос, доктур ме пита зашто су ме код њег пратили. Јес да ми вергла и заноси ме у десно, али тој за ушнога, неје за њег. Шарну ми упут и прозва следећога.

Кад на ушно, онај ме прозива, а изнутра закључила врата. Ока, ока, ја гурам на врата, али јок. Некада се сети да ји откључи па ме питује чујем ли што ме ока. „Јок“велим, „а чул цел кодник“. Прати ме на четврти спрат да ми провере слух. Там се ред отегал, како матевачка повозница. Биће да је овај народ миран јербо недочује.

Срећа те сам заборил сат, те немога да мерим време. У неки заман, презва ме сестрица, љубазна, лепушкаста, те ме запе у неку кабину и тури ми слушалице на уши, да провери чујем ли. Оној „Фергусонче“ си вергла и под слушалице. Пушта неки звуци за који се мучим да ји разазнам, уз оној верглање. Вели ми на крај да малко недучујем. Реко да рекнем да млого боље живим откако недочујем, него, одјутроске сам имал млого које да рекнем, само што сам на време научил да подржим водицу уста кад год заискам да рекнем нешто што ми се може оглав обије.

Сас онуј артишку што ми написа врну се код онуј што ме овам пратила. Куцну човечански на врата. Не одговара. Чујем да се ребећу там неки, па се увати за кваку и отвори врата. Кад там, у другу собу што се у њу искака из лекарску собу, седе пешес старе госпође и разбрајају који је умрел од онија који познавају. Продума си: лелке, бошке, да ли су овеј кога излечиле ел им сви помрели, а плату примају од број помрели. Видела ме, ал не дојде да ме лечи, него си настаји збраја и разбраја сас бабене у бунде и с пунће. Постоја малко па си искочи. Бојим се да и мене не уброје у њини спискови. Никад се

не зна, ако им зафали, што им је пред очи ће послужи. Седе у кодник неко време. Несам бађавџија, имам си послу. Ајд све рачунам ће ме ока у неки заман, али јок. Диго се, чукну на врата. Ништа. Улего. Ништа. Почека. Ништа. Искочи си па. Прође прилично време, кад искочи доктурка и питује ме зашто не улазим. Реко јо да сам улазил, али да ју не реметим у работу сам си искочил. Погледа онија налази и написа ми десетину лека који се купују, и још ми написа у коју апатеку да идем да купим. Ото на шалтер да тој оверим и да платим бесплатно здравство. Сестра ми попуни и наплати, па ме и она прати у коју апатеку дим да купим лекови. Мрдну од шалтер па спари онај имена и адресе апатеке, ама несу исте. Тој ми каза да си идем у трећу, на коју прво наидем, ел више немам време. Гладнејем, ожеднел сам одавна, д`н ми пропаде и не олечи се, сал дозна да недочујем и да ми нема буде боље, ел старејем. Остало ми да се навикнем на старос и да се Богу доброме молим да ме заобиде болес. Пред Дом здравља црква, пале људи свеће за здравје, све се надајућ да ће пре да дочекају здравје од бога но од медецину. А мож и немају паре да купе лекови. Сал овија моји коштају пешес иљаде. На моју повећану пензију од једанаес иљаде, издатак само такој.

Воз ми ош`л. Да си бар појдо сас трактор, кад ми већ вергла у уши, могал сам и да се довезем. Остало ми за такси од пензију. Пешки несам кадар да одим.

А снег соли... Дечица се радују и ватају у шачке пахуље. Радујем се и ја. Нека пада, жито да се роди. Немам паре још и за леба.

РАСКРСЈЕ

Човек цел век стоји на раскрсје. Крсте му се мисли и путеви. И сам личи на некакав крс. Леву руку пружа према прошло, у њу прима благослов и све што родитељи од срце откину и од уста одвоје и од Бога измоле. Десну руку пружа спрам будуће, држи дете докле не прооди, кад га пушти с туј му руку дава благослов и све што од срце откине, од уста одвоји и од Бога измоли.

Кад од леву страну мане да дооди, с десну руку човек вади из сопствене груди, па тој пружа у детиње руке.

Кад извади све што мож да има, обе руке падну му низ тело, па остане кол'ц на раскрсје. Ако успе снагу да сачува,

сам у себе мора да погледа. Ако најде што се сачувало, што се неје залуду примало нити се је без нужду давало, ће знаје да га још има и да мож за себ да поживи. Тој што најде, тој си је његово, тој си носи кад се од раскрсје по неки пут у свој мир запути...

БЛАГО

Само што обедувамо. Бабичка још прибира од астал и поклапа грнци, кад ете ти ју сестра јо, Стамена, на врата.

– Дадо, какво работиш? Ако си повидела по кућу, ајде у нас. Деца довела некога другара, откупује народну ношњу. Све иска: плетене черапе, шубаре, левке, регле, дугани, намичљави вистани, вутарке, преборке, кицеље, пртене кошуље, тканице, јелеци, шамије, шајачне панталоне, антерије, оп'нци ако има...

Спасена врљи јед'н поглед преко рамо и вели:

– Јок, море! Несам на продаву.

– Ама, не ти, мори, него дреје! Ношња што ти чами у сан-д'к и мољи се. Добро плаћа човек. Узни си неки динар. Шће ти пртено, вунено и клашњено?

– Нема он тој паре. Нема цена за моју ношњу. Ја сам за њу грснице садила, пестувала, топила, трла, прела, ткала, шила и огрљаци и ошвице везла. По овце сам ишла, вуну и постризину ошишану прала, чешљала сас гребенци, влачила, варбала, прела, плела, ткала... Сваки бод сам сас руку пром'кла, сваки гајтан и л'скавку ушивала, ситан вез на виделце везла. Кој ће мој очињи вид да плати? И моји девојачки снови. И мој понос што ми ношња од твоју поубава, ел ми руке повеште и думе подубоке.

– Ајде, де, не заноси се! Када си ју па облекла и када ће ју облечеш?

– Облекла сам ју кад сам ју спремила. И кад сам на сабор пошла да ме Тикини згледају, кад сам сас Тику на вашар ишла и кокошке, сирење и које још носила, кад сам децу крштевала, женила и одавала... И, по божји ред, кад се будем представила, за на он'ј свет, у ношњу има ме облечу. Такој сам им на сви моји аманет остајила.

– Ајде, де, и пред Бога ли ћеш у свињски оп'нци, у вистан и вежену кошуљу?

– Пред кога год, па и пред Бога самога, он'ј који си, чис и сасвим свој, у оној што си од своју душу, сас свој памет и своје руке зделал, треба да станеш. А тога прати да купује од онеј што несу работиле, него даруване. Ношња се, какото и кућа, не купује од градитеља, него од наследника.

Стамена диже руке, прекрсти се па си искочи.

На Спасену свака реч је дукат, из онуј низу што ју донесе и сачува за ћерке, снаје и унуке. Ништа нема да јо рекнем, сал си продума да потражим да најде моје народне дреје и тури ји там до њојне. Нек заједно постоје докле треба, даће Бог што дуже. Неће се измоље.

Знаје баба благо да сачува. И благо и образ.

НА СНАУ МИ РАТОМИРКУ ПРИЧА

Да ме манете сас т`ј осми март! Дан жена!? Јес, како да не? А остали дани ли сам муж!? Муж-жена сам, море, читав век!

Једна у мајке, ал` сам работила за онолко децу колко су тели, ал` несу могли да имају. Кад видеше да ману да спремам „руч`к“ по конзервице и олупане земљане кутлајке, дадоше ми шерпу и варјачу. Кад видоше да ману да вучем шерпу по сокаци, одадоше ме, да се не задевојчим, да се не прамангупирам, да им образ не окаљам... Доведоше мужа и рекоше „т`ј је“. Реко да рекнем нешто, ал не реко... Оћутамо живот раденички, сас договор и сас помагање. На самрт ми први пут руку пољубил и казал „фала ти“, он знаје за које...

О, ишла сам ја у школу, како несам? И учили смо там да су се жене побуниле на т`ј осми март, тражећи право гласа и равноправнос` с мушки. И добише. Ми у село све тој пошт увамо, барабар сас мужа на орање и на сваку другу живу послу. Врз туј послу, женско је рађање. Е, туј нема равноправнос` брале! Мужово је да чека када це напије, а женино да душу извади и уд`не новоме животу. Е, да видим једно мушко да човека роди, па нек иде живот куде иде!

Женско је да кућу наглав носи и уз мужа, сас дигнуто чело навек оди и за руку децу води, докле свој пут кам светло не опраје.

Е, с`г, када су се жене изборише, там по градови, да имају на т`ј осми март д`н за празник, да не работе ништа и јоште да им купе цвеће, мириси, манистра и друге ђинђуве и још

које која успе да коме искамчи, кој ће га знаје? Код нас у село за т`ј адет неје се чуло. Цвеће волим, ал га сама садим и пестујем како живог створа. Мириси, тија вештачки, ми за по кућу, авлију и поље не требају. Нема бољи мирис од природу. Кад процвета прва љубичица и гороцвет и све такој по ред, свако си у своје време и у своју снагу мирише, а човеково је само да дише и живи како му природа казује. Ђинђуве не носим, засмитају ми докле месим, копам, косим, носим... И не иду уз сељачке руке. Ни уз памет, што се с ветар јури.

За празнување осми март дознала сам кад ме одведоше да родим. Пешес годин децу немао, водише ме по бабе и по доктури, опасуваше, бајаше, саветуваше, тешише... Кад се деси, капе поврљаше, ал ми никој матику не узе, нити коју другу послу из руке и из памет. Одведоше ме, кад привреми, код тетку у Ниш, да се нешто наопако не обрне, прво мушко, наследника да родим при доктури. Одведе ме тетка у болницу кад виде да не мог више да одим, ал се не пожаљујем. Три дана сам на астал лежала. Богу душу, детету никако!

Немаш никога да те погледа. Све жене дојдоше, окол њи визита, јед`н држи за руку, други брише чело, трећи дише како да он рађа... Ја лежим и гледам. Кад ме свитле болови пројечим, али никој јечање не чује.

Дојде и т`ј осми март. Одсабајле клапарају кломпе, докторке и бабице носе нарамци каранфили, руже и све што је било исцветало, бомбоњере и кој знаје какво још умотано у шарене артије и кесе. Породиље затрпују сас букети. Мен и даље никој да примети. Остадо си сама, сви отишли да се часте и нешто попију. Д`н дугачак, дугачки кодници, клапарају кломпе и шушкају кесе сас поклони. Пројду прикај мен, како прикај плот и пронесу нарамак... Море, и посвадише се које је чијо цвеће и још какво имало по кесе. Окну једну бабицу да ми суне водицу, ћу скапем на астал. Она приjде, намокри ми уста, срдита што само она работи, друге ошле на неку закуску. Осми март, вели и њој. Мен мора да не?

Петнаест до дванаес ноћу. Још те траје т`ј осми март, отегал се како гладна година. Видим, време дете да се роди. Ја глас немам да кога изокам, ако чују и ако ају. Мож би могла да потрпим док прође поноћ, да се дете роди деветога, да не носи на чело жиг од осми март а да никој не зна када му је рођенд'н, ел сви урлају и ките једни други сас китке и ласкавке за осми март и Дан жена на који се мужи боље проведу. Него, реши, нећу трпим! Кад мен већ никој овде не за-

риза, нек дете у личну карту има цел век осми март, па куде ју год покаже, а њему да кажу: „Јој, дивно, па ви сте рођени баш осмог марта!“ Напе се, макар ми последње било, рацепи се на две и оно зарова! Те ји кломпе, наовам клапарају. Дојде доктур, подиже дете, па изока бабицу однекуд. Пресекоше му пупак и однесоше да га купу, а мен остајише, па дојдоше некада да ме шију наживо и на пијано. Богу душу, ал њим нећу глас!

Доктур вели:

– Благо теби, ти си добила најлепши поклон за осми март!

– Да сам родила мечку, појела би ме одједанпут! Овој ће ме цели век једе! – продума за себе, ел немам коме да рекнем да разбере.

Рекоше ми, девојче се родило. Е, моја Ратомирке, још ће ти да рађаш, док газду не родиш, промисле си. Дом кад ме довезоше, муж ме тужно погледа, башта тресну врата, љутит што не мушко. Ја одврза дукат из брисаљку, што мен мати на чело турила, па детету тури на чело, нек му живот берићетан буде и нек буде, како и ја, муж-жена. Од поклони? Додуше, не мог да рекнем, муж ми нову матику купил на вашар на Благовести у Дервен. Наклепал ју, комај сама копа! Још ме служи, преко пола век. И ће служи, ће ме надживи.

А од осми март се ја не завревујем. Само кад на девојче рођенд`н честитам и сетим се колко смо ми жене из природу далеко од све измишљотине које измамују паре и лагање. Жена сам и муж у исто време. И ћерке ми, уистин такој. И, да ме манете од осми март, који служи да се од себ бежи а од други пажња измамује.

Жељка Аврић

СОНЕТИ ЗА БЛИЖЊЕ

Сонет Постојећој у Времену

Гордани Тодоровић

Знам да не постоји трен у ком Те нема,
ни кишно пролеће, ни топле јесени,
коју су Те занету, очију бадема,
са ветром у коси, тражили занесени.

Све било је изван Тебе, осим снова;
у собици, песмом грејане самоће.
Нежности немири. Шапати. Јутром, из дланова
бежале птице у сећања пуноће.

И сва си месечином стала. У трептај
зоре. Зашла у невид, у сенку века.
Ни слутила ниси да постаћеш бескрај,

давна чежња непостојећег човека.
Можда у звезде, росу, пупољак цвета
отишла си... И бићеш – до краја света.

Сонет Дечаку

Ранку Павловићу

Где ли је тај дечак сањалачког лица,
што је у даљини гледао возове?
И занесен тајном што се живот зове,
пошао по трагу друмова и птица.

Ходио је путем којим храбри иду.
Досезао звезде, тражио сушшину.
Речју ткао причу, шивао истину;
и хваљен и слављен, или сам на хриду.

Тај се дечак често, сећањима врати –
крај огњишта отац замишљено ћути;
погледом га грли док тишина поје,

а мајка га брижно, са нежношћу прати…
Све би дечак дао да су ти минути
растанка још живи – као и њих двоје.

Сонет Даљинама
Ранку Рисојевићу

У мојим мислима даљине станују;
под кожом, у крви, свакој мојој жељи.
У сетној радости, тихој знатижељи
долазе. И заједно са мном самују.

Даљином се облаци њишу; облутак
у нежност тоне кад га потопи вода.
Звезде се нижу трагом светлосног хода,
а ми за њим – лагано и за тренутак.

Цвет хибискуса сећа на путовање.
Плавети стреми птичија породица.
Нечујно уздахнем и дубоко дишем

јер свет острву личи, на самовање…
Кад сенка чежње падне ми преко лица,
узимам перо и пишем, пишем, пишем…

Сонет о Игри
Раденки Шева

Цео твој живот је Игра. И песма. Смех
до суза и кроз сузе. Ћутање дуго.
Јутрима – радосно! И *добар дан, тућо*.
Животу трошацији, ненаплаћен цех.

Из дана у дан, чекаш тај трен. Тишине
звук пре но што зашкрипе даске. Завесе
шуштање немо… Сан, да пут ти занесе,
буђење усправи; намигну даљине…

Играш у ништа и све. Коцкање то је,
у инат – од јецаја, кикота, сплина...
У крви, одавно... И никуд из тебе.

Па се питаш, какве ти судбине кроје?
И шта остаје на крају трећег чина,
кад престане Игра и одеш из себе...?

Сонет у Боји
Лаури Барна

Свет почиње белим и тако завршава.
У немиру зри мисао, фантазија...
Стваралац бити коб је, тек илузија
слободе – час опора па лепршава.

Оне преблизу сунцу – гордост освоји.
Ко стане пред време, умре од смелости.
Ког бол црним обоји, жуди светлости
која спокоја да или упокоји.

У нашим телима зелени оаза,
тамни соба, расте град, оток самоће...
Између – пресек црвене боје, страсне,

која од екстаза па до метастаза,
из речи тешких и чудесне лакоће –
ватром се прокрви и пепелом згасне.

Сонет Градинару
Анђелку Анушићу

Између којих времена, граница,
срцу ветрова, судбинских развођа;
од пребега, пастира, четовођа,
унутар корица, после страница?

Постањем и постојањем. Опелом.
Сабрани и свуд расејани. Плачем.
У јами, на нишану, под корбачем.
У вечном мраку. Светлу. Пред распелом.

Са које међе, *селишта*, зидине,
граничари *Градинар без Градине*?
Надраста царства и сам беземљаши

светом који чувају крајпуташи.
Где отићи? Остати? Опстајати?
У Реч, Књигу. И заувек трајати.

Сонет Ведрине

Песникињи Мирјани Булатовић

Ти си посебном магијом саздана –
да уждиш чудесну светлост надања.
У тешко доба клонућа, јадања,
унесеш блажену чежњу раздана.

Теби је животна радост мајчица.
Облачно небо осмехом разведриш.
Верна другима сред буре заједриш
и биваш обала, дрво, сламчица.

Што сумње отрују, вером зацелиш.
Подигнеш пале, Ти рањива, крхка.
Као нафору, спокоја разделиш

у инат болу и слутњама срха...
Јер, чим се усправиш лице Ти сине
лепотом Човека, кћери Ведрине!

Оливер Вељковић

ЧЕТРНАЕСТ ДАНА У ЖИВОТУ МУШИЦЕ

Име ми је Маргарета и живот ми не мрда из хаоса. Како и да мрдне када не знам где ми је глава, а где су крила? Ако звучим претерано раздражено онда ево да објасним.

У протеклих девет дана животарила сам као на тезама. Грубо сам била напаствована и још у раном детињству против своје воље обешчашћена (другог дана по изласку из лутке, боже ме прости!). Убрзо сам, уз такве уздахе које никоме не бих пожелела, на тек неколико тренутака, затекла себе изнад обогаљеног тела, које некада беше моја љупка мати, да нисам стигла да схватим у шта да гледам: у очито разочарану главу са моје леве или у унакажено трупло са моје десне стране, или, пак, у ноге које су, тек, биле у потпуном нереду. Призор унакажен и за биолошке књиге. Нисам стигла ни поштено да ублажим гримасе на лицу када чух њене последње речи. Добрано сам начуљила уши: „Меги, највољенија моја. Чувај браћу, чувај их добро. И никоме не веруј. Пази када ти то мајка каже“. Тврде сам природе те сузу не пустих. И да сам хтела не бих стигла јер сам већ била неочекивано приморана да као луда бежим, остајем без даха и спасавам живу главу иза смеђих завеса где простор јесте ограничен али сигуран (да ми оне поживе још хиљаду дана).

Очи ми се привикоше на трагедију тек када сам изгубила старијег ми брата. Деловало је чудесно нестварно како су ми се крила тек отромбољила да више нисам била способна ни да замашем. Снуждено, обамрло, и да се не лажемо надрационално, пратила сам мрљу, што од њега преоста, која безочно пропаде кроз тераријум, трескајући унутар њега о кров пластичног модела кућице, и тако нецеремонијално заврши на слузавом језику у Моовим устама. Завлада неки тајац у којем ми избише прве седе.

Шта се још издешавало? Свашта се још издешавало!

Синоћ сам се исхитрено, као последња глупача, уплела у Јутаратину мрежу. Грозничави корак напред, патетична два корака назад, повуци-потегни, и поједе ме жив срам што сам се, да простиш, упишала од страве и ужаса када сам видела како Јутарат одлучно мили према мени као привиђење. Слушаш приче, чујеш о ужасима, али не верујеш да теби могу да

се десе. А она габор живи, боже ме прости – гађење изазвано ружноћом! Очи, тачно је видим, циничне, зенице дрчне разрогачене. Уздрма ме призор најозбиљније. Колена ми клецнуше.

– Опа, опа, Маргаретице – а мило јој што ме види. – Видим, дошла си и ти на мојега.

Чудновата ствар беше да сам се сетила старог породичног трика. Пошприцаш се спермом из резерве и само склизнеш. Добро да је чувамо. И утекох! Тек се тада стресох и добро да се нисам занесвестила какав сам муњевит У-заокрет извела од којег ми се често заврти у глави. Прелетела сам изнад роспије, загледала у њен очито огорчен профил и дрекнула јој: „Дабогда се никада не исплела из те мреже!“ Ух, дошло ми да је придавим! Припаде ми мука када сам је чула: „Од ногу ћу ја тебе када ми поново дођеш! Чујеш! Од ногу, па ћу код колена паузу да направим! Ћубре једно! Да ми пишаш и сереш у кући!“ Ако нешто презирем то је да се прегањам са неким, због чега сам само продужила даље.

Таман сам јој умакла када сам по ко зна који пут побркала затворен са отвореним прозором дневне собе и тако се гунђајући обезнанила. Ко зна колико ће бити да сам тако слаба и ситна лежала на извол'те, јер када сам се освестила, са нестварном, али упечатљивом главобољом, видим лепо свуда око себе, брат брату, осамдесет јајашца. Затворила сам нос од смрада који је наваљивао опорим заударењем и помислила: „Окружена инцестима“.

„Е, Меги“, мрштим се тако, „мало ти је што си силована него сада још и децу да изведеш на један овакав стресан свет. Стресан, пуст и покварен. Родиш се да читав живот будеш у непосредној близини смрти. Ни за свињац нисам.“

Са таквим, помало претераним закључком, без размишљања сам оставила потомство и полуснено се скрила иза комплета књига британског аутора Арчибалда Кронина, где сам у забрињавајућој депресији бројала дане уназад када сам последњи пут сварила нешто. Ни кекса, ни сока, ни авокада. А порођај уме тако ненадано да исцрпи младу и лепу девојку.

И патим ја тако, као збуњено малоумно дете, над својом забрињавајућом судбином, јер одлично видим да осим оне покварењаче Јутарат и себе нема више никога на овом уцвељеном свету. Још стрепим да као родитељ ни око нећу видети свом детету. Прећем крилом преко другог крила и од тешке муке зајецам. Оволико набрчкана, а ни две недеље стара.

Ствари се искомпликоваше одмах након мог дубоког уздаха када чух звонак, мужеван, али и умирујуће образован глас – о таквом сам једном маштала у оним тренуцима док сам као љубоморно куче зверала кроз прозор у своје далеке рођаке како се простодушно друже и бахато превозе на леђима огромних животиња широм њива и ливада и молила се да сви до последњег попадају и поломе се. Умем да будем тако запањујуће црна на махове.

– Ти си Маргарета? – пита он, а ја се у нијансама заљубљујем.

– Јесте, тако је. Ја сам Маргарета, благодарим на питању – брбљам а желим га скроз наскроз. Видим криминално је матор за мене, има га сто, сто педесет дана, али жестоко наочит у пичку материну! „Јебеш га што је дрт када је јебозован“, у заносу би се често клиберила моја мајка док се таква не би ошамутила и пребледела од изнемоглости. Тужно је рећи али моја мати је била манично депресивна калифорида, кротка, али често раздражена са несавладивим осећајем увреде.

– Шта ћеш ти овде, девојчурак?

Ја у моменту ошамућена. Рекла бих, од напаљене преко смлачене. Накупише ми се неке речи уместо којих сам само отворила уста и рилица ми стаде у ставу мирно. Девојчурак нисам, изнела сам их на свет има осамдесет, а већ девет дана удишем исти ваздух као и погурени господин. Спонтано сам грозничаво уздрмала крилцима читаво своје биће да му ставим до знања да ја нисам мачији кашаљ (иначе, језивије од тога нисам ништа чула у животу). Ако је и опазио мој маниризам ’ајао није.

– Чујеш шта те питам? – напрегнуто накриви главу.

– Мој брат ми је показао ово место. Казао ми је да се увек кријем иза комплета у истим бојама јер њих нико не дира. Нагласио ми је да је Кронин нарочито поуздан. Зато долазим овде. Контемплирам и желим.

– Видим, писмена си. Нити си далтониста – из неког разлога се зарумењо.

– Право да вам кажем и јесам писмена – мада ме јесте повредила његова окрутна инсинуација да можда и нисам. – Зар ви нисте? – па, и ја умем да ударам цајпере.

– Отворена си.

– Како молим?

– Колико си их се насрала?

– Господине! Поведите рачуна о речнику! – преврнула сам очи на опаску која ме малчице уздрма, па ни реч више да прозборим. Скупљам ноге али не вреди, рупа се не да. А глава ми бриди да је откинем.

– Добра ти је. Широка.

– Срам вас било година да једној мајци тако безочно завирујете између ногу – дигла сам глас, још и нагласила. – То је интимна ствар. И прекините више да балавите.

– Што ми се онда врцкаш тако?

– Шта? – од запрепашћења ми крила лупише о полицу. – Шта сте рекли?

– Дођи 'вамо.

– Зашто да дођем?

– Имам нешто занимљиво да ти испричам.

– Добро ја чујем и одавде. А ваше године ми не гарантују да било шта образовано и поучно могу да чујем од...

Не да се лудачка серија догађаја издешавала у пар наредних тренутака, него нека си јебе матер.

Полуде чича, побенави, па ме наскочи у сред моје недовршене реченице. Ја ни жива ни мртва. „Ма шта то радите!“, чудим се, јер таква ми је нарав, а све ми нешто нелагодно, кад он ће: „Где си пошла? Шта ми се ту мигољиш. Буди мирна!“ Видим ја дотерало цара до дувара, па проломих крик. „Манијак!“ „Не дери се!“, а са лакћом покушава да ме обрне на стомак. Дограби ме за главу и стаде да је треска о „Шеширџијин замак“! Ја скамењена, омашком у чуду зинула, јер не могу да се начудим какав ме је безобразлук стигао и таман да протестујем још једном са: „Молим вас, на шта ово личи, где вам је часна старост?“, кад ми он, брже-боље, испуни уста.

Ја почех да пљујем у серијама, али касно. Злочин беше почињен. Савлада ме неки бес, раздра ме некаква жестина и дрекнем ти ја: „Аман! На шта ово личи! Унука могу да вам будем, срам вас било!“, и приметим да сам промукла. Е да си јебе матер. У то чујем Јутарат довикује: „Цепај је, цепај, мајку јој њену! Попишала ми се на целу мрежу!“

Видим овог снага га издаје, матор је, ни он не може надугачко и решим да га угризем за крило. Друге ми није било. Дрхти ми вилица, сва сам растурена, боле ме ребра, врат сам истегла, али чим сам га ћапила њему лице прогоре. Па залелече и поче да се служи погрдним речником на који ја нисам навикла. Таман ти се извучем када ме он, не знам одакле му снага, дограби за стражњицу и обрну, а ја вилицом трес о под,

па још и прегризла рлицу на пола. „Немојте!“, закукам ја, „ово је невиђено! Ја сам мајка малолетне деце!“

Занемари он моју реторику, оним повређеним крилом ми запуши уста и то ми беше то. Настави да ме трти, а мени паде мрак на очи. Стигох само да кажем „Ви сте немогући!“, али не беше ми право, да се не лажемо, јер од како сам се излегла ја сам само и константно силована! Нигде романтике. Где су свеће и завођења? Мислим стварно! Побогу, па женско сам. Да је само питао наравно да бих му дала. Ја за друго и не знам.

„Исто те то чека када и мени дођеш још једаред! Зубима ћу те чупати!“, дахће Јутарат и то га, фала богу, избаци мало из ритма те маторац посрну, а ја га вешто одбацих ножицама. „Штеточино! Вас треба ишибати!“, увредим га жестоко и изјурим из комплета онако угрувана и у модрицама, а он зазује за мном. Боже, помислила сам, овај је незасит. Савлада ме некаква туга што сам оволико заводољива.

– Врати ми се! Ти си изванредна! Ја те волим, најдража моја! – драо се као будала, а мени крила задрхташе. Сможднено гутам пљувачку и лепим се речима молим да нас нико не чује, јер чује ли нас и угледаће нас. – Где бежиш! Стани мало, хоћу нешто да те питам! Не дај да старац одапне у сред ваздуха! Нећеш ваљда да дозволиш да...

Окренем се да га презриво погледам и да му одбрусим, „Срам те било година, педофиличару ни један!“, кад ме озари срећа. Нешто га добро поткачи и закуца за под.

– Не дај ме! Никада нисам умео да разговарам са женама! Нисам ја баш толико лош!

Његове последње речи. Узрујала сам се колико сам се последњих речи наслушала у свом девојачком животу. Док сам промућурно јурила назад иза Кронина видела сам га како жмирка док завршава у Моовом биому.

Као птица предосећала сам мождани удар због чега сам набила главу уз „Шпанског вртлара“. Живци ми живнуше те заридах као мученица. „Па, зар је ово живот?“, кукумавчила сам, мада сам знала да млатим празну сламу. „Хоћу ли икада као пчела летети са цвета на цвет?“

И, разумљиво, тако издегенерисана, доживела сам мождани удар.

Када сам се опасуљила наишла сам на потпуну дисхармонију између делова мог тела. Крило отказало, десна страна мог лица се стропоштала па ми се срушила на раме, ођоравела на лево око. Ружна и снуждена. Језгро моје личности

схвати да је готово. Имам тек 10 дана, а изгледам као да ми је први новембар. Чудновато усплахирена почех да обамирем. И у то, са стрепњом, приметим да остајем без даха јер гледам у некаквог балавандера испред себе.

Стоји тако неко загонетно, а дебело дете.

– Здраво, мајко – жвакало је и мљацкало врло неотесано.

– Ко си ти? – благо сам упитала.

– Леонид. Ја сам твој син.

– Побогу, Леониде, сине, зар не видиш на шта ти мајка личи? – праснух. – Није ли те срамота да тако мљацкаш и да ме гледаш. 'Ајде, сиктер, па се играј тамо негде.

На моје нескривено изненађење дете слеже раменима и одлепрша. Родиш да те стока прејебе. „Не веруј никоме", лепо је досађивала моја мајка.

Покрила сам крилима уплакано лице и банално у мислима затражила уназад десет дана макар један хармонични тренутак у свом животу. Уплаших се да га нећу пронаћи, али коначно се упечатљиво издвоји један.

Мој бата и ја седели смо на стоној лампи и надахнуто оговарали ноздрву испод нас. Та се надимала и скупљала као тесто по којем смо се као деца сви ми играли. И каже мој брат: „Има повећи нос, пази сада ово!"

Читала сам га као отворену књигу, али следеће нисам могла ни да сањам. Хладнокрвно је улетео у ноздрву док сам се ја хватала за стомак и у пола гласа му довикивала: „Блесо један, шта то радиш?" Тако сам се слатко кикотала да се умало нисам стровалила са лампе. Од толиког претераног смеха попуцаше ми сви до последњег капилари у очима да сам наредна два дана свет око себе гледала кроз ружичасти филтер.

– Дођи, Меги! Овде је лудница! Има да се једе и можеш нашу децу да излегнеш!

И ја рекох, што да не! Треба се и забавити. Једном живиш, а сваки дан треба да се насмејеш. Испоставило се да је то било све од мог брата. Незамисливо, два прста спљечкаше ноздрву, он проломи аутентични врисак и ја чух како се ломе кости.

– Батице!

Прсти извукоше лешину и залепише је за зид као да је била слина од живота. Ух, што сам се наплакала, нек' си јебе матер, а све ме очи пеку због оног пеха са капиларима, али шта да радим? Тад ме унакази неки бес, чак у тој мери, да сам стала да гурам ону лампу не би ли му пала на главу да га убије. Застењала сам, јер ми леђа ослабише и остадох тако као осу-

ћена, паралисана сатима, у сузама, покиданих капилара и са ружичастим шарама свуда око себе.

Неодређени али обилан мирс слабашно ме поврати у стварност. Подигох главу, шмркнух и видех још једном оно своје несретно дете, у зноју, још дебље него малочас.

– Што си се вратио, сунце мајкино?

– Донео сам ти да мало једеш. Изгледаш грозно. Полен из руке ти нико не би узео.

– Па, ми нисмо пчеле – али већ сам балавила. – Је л' то говно за мене? – пружио ми је грумен обузет мојим ресејаним лицем, а ја га нервозно преузела јер се никада не зна са данашњом децом – то све мој до мојега.

– А зашто си ти овде, мајко?

Дражесно сам се преждрала и људски одмерила своје дете по први пут. Позлило ми је. Једном ружно створење. Дошло ми да само склопим очи. Имао је срећу да је дечко, јер да је девојчица такву је не би ни силовали.

– Видиш, сине...

– Леонид.

– Овде си сигуран. Овде нико не залази. Деси се да ове књиге расклоне некада и почисте даске, али ја сам о томе само слушала, још нисам доживела. Овде си у хладу, а и можеш на миру да размишљаш о свом животу и о судбини других.

– А шта сам ја, мајко?

– Ти си Калифорида, сине. И буди сретан што ниси Глосинида. Њих бије лош глас.

– А шта ти је то око стомака, мајко?

– То је сперма, сине. Ми мајке је чувамо за касније да вас родимо. Ми стално рађамо. Брат брату, од седамдесет и пет до сто педесет јаја у групама.

– А зашто тако, мајко?

– Зато што тако морамо, хтела твоја мајка то или не. То нам је у ДНК, сине. Ми жене морамо многе ствари да радимо против своје воље само зато што је тако уписано и што се то очекује од нас.

– Зато што сте глупе, мајко?

Остала сам без текста. Зинула сам. Туђа глупост понекада уме да угуши. Да није било моје дете уништила бих га на луцу места и лично убацила код Моа. Али оћутала сам, угризла се за рилицу и реч нисам рекла. Чему нервирање над још једном истрошеном успоменом?

– Иди сада и прошетај се да мајка одмори мало.

– Али како ћеш полетети, мајко. Твоје крило не изгледа нормално. Како ћеш јести? Пити? Имам још гомилу питања, мајко, и сва ме растужују јер им знам одговоре.

Овај није чист сасвим, бојажљиво сам клонула.

– Не би ли било боље да те одведем до терасе, мајко? Тамо има светла, а где има светла има и наде да се нешто поједе. Уз то, мајко, имаш и прозор да погледом да прекратиш суморан живот какав ти је.

Замислила сам се. Малецки јесте идиот, али исправно збори. Чему сам ја могла овде да се надам? Иза Кронина бих се само извртнула и мумуфицирала. Где год бацим око видим колико нас има – све сама позната лица покојника, са свим ножицама у вис, на све стране. Мали је био у праву. Не треба правити драму. Тераса јесте привлачнија.

Са њим испод свог обогаљеног крила прелетесмо као ексадриле на јуриш до саксија, преко моје деришчади, где се уљудно поздрависмо. Обећао је да ће ме посећивати и доносити оброке. Из цуга сам му препознала врисак док му је Јутарат усисавала главу. Заплела сам у мислима, засевала очима и тонула у лудило. Одморила нисам од првог дана. Глава ми је пуцала. Уместо да се нервирам, ја, од све бруке, заспах.

Сањала сам да летим и да не трошим снагу на крила. Невиђено сам једноставно лепршала, мада, као да сам се налазила у преси, све ме нешто жарко гњечило по куковима. Тињала сам у ваздуху, била надвладана. У то се мој лет изопачи у суноврат. Чим сам тренуснула чула сам како ми пуцају чашице у коленима и као у грозници поскочила сам. Најпре сам се згранула, па изванредно вриснула. Испред мене крекетао је Мо!

Нагло га спопаде страх и он се једним скоком, оним његовим љигавим атрофираним маслинастим ножицама, силовито одбаци назад на стакло са којег као пљувачка склизну. Мучан задах стиже до мене док сам га гледала како обгрће колена и тресе се као на љуљашци. Изморђена, стала сам да се пошашавело повлачим назад према дречавозеленој пластичној кућици, будна као никада у животу. Чим сам ушла залупила, сам врата за собом.

– Ти си жива! – згади се Мо.

Проверила сам пластичне прозоре и пожелела да је на њима било и завеса. Мо се средио, и већ се, било је јасно, решавао на скок, који мора да се у међувремену и одиграо, јер сам буквално наједаред видела огромно око уместо прозора.

„Боже“, задрхтала сам, „кућа ми је опседнута!“ Јасно као дан, мени се ништа овде није допадало.

Праснух и у смех јер сам почела да силазим са ума. Боже ме прости, почех још и да серем и да се порађам, од силне муке! Ко ово измишља? Вазда сам се хватала за главу или падала у несвест, баш као и сада.

Из неког разлога уснула сам мајку која ми је понављала љупку причу о томе како се упознала са мојим оцем.

„Март тек што је почео и било је толико хладно да се и ћебе јорганом покрило. Тресла сам се као Јутари на мрежи када сам чула твог оца: „Вама је, госпођице лепа, канда хладно?“ Узнемирла сам се његовом масивном лепотињом, прогутала кнедлу, озбиљно поруменела и пренаглашено срамежљиво оборила очи: „Јесте, спичкала сам се“, поиграла сам се речима. „Загрлићу те баш сада и никада ти више у животу неће бити хладно“. Била је то глупост, али поверовала сам му, јер је његов трули дах чинио као да смо у иностраном терарију.

„Ја сам те већ приметио, знаш? Данима те мотрим и ока са тебе не скидам. Свакоме ко би ти пришао био би то последњи пут. Ти хладном водом переш ноге?“ „Да, а ти?“, грозничаво сам се заинтересовала. „И ја“. И то је било оно што нас је спојило. Тако си и ти настала, Меги, одмах ту, спонтано, при том загрљају, без икаквих предрасуда. Господе мој, шта све са мном није радио тог поподнева.

„Шта му се десило?“

„Мо му се десио, ето шта му се десило“, уздрмано пусти сузу.

Као из прве узела сам ваздух. Време је пролазило, јер сам била ишарана сенкама. Набројала сто и једно јаје. И даље бескрајно усамљена, али донекле задовољна, јер је било места за све нас, као мантру сам понављала: „Мо не може да уђе. Све ће бити у реду. Имам штогод и да поједем“.

Да поскочим на ноге лагане, кад ето ми га. Две краће, једна сломљена испод колена. У материну! Цикнем, тек да се издувам, али, да се не лажемо, нисам била спремна и на те лоше вести. Побеснела сам, јер како се одавде извући? Појести децу је добро за пробаву, али друштвено неприхватљиво. Ох, тако сам била усамљена. Безнађе и ја, две братанице.

Завирила сам испод крила. Господе, требало је и истуширати се. Да сам могла да полетим, могла сам. Да сам изгледала као да сам под дејством алкохола, јесам, али нема ко ни да ме

види. Још једаред ми упадљиво око заокупира оквир прозора. Густа тама ме покри. Попустише ми преостале здраве ноге и седох на два детета.

– Видим држиш се. Ниси цркла.

– Нисам – па додах уображено. – Нити имам намеру.

– А ја сам гладан.

– И ја сам па не размишљам о томе да тебе поједем.

Мо се сруши од смеха, кућа ми се помери из темеља.

– Буди ми ти без бриге, јер ја не једем ништа што даје знаке живота.

– А од када то, ако смем да питам?

– Од када ме је твоја рођака ујела за језик. Седам дана нисам могао да зинем. Инфекцију сте ми пренели. Једва сам преживео. Какве сте ви заразе. Тако да нека, хвала. Сачекаћу док не рикнеш. А видим и журка се спрема.

– Дуго ћеш онда чекати.

– Лепа си.

– Молим те, Мо, без ласкања.

– Шта друго могу када у тебе гледам? Треба време прекратити, а ја сам неписмен.

Осврнула сам се наоколо. Пропадох. Пустош. Деца, зидови, под и свод – затвор. Да је било макар тих завеса.

– Што се мене тиче ти можеш да изађеш. Презнојаваш се. Ништа ти неће фалити.

– Ко се зноји тај мршави.

– Већ си два дана унутра. Смекшаћеш. Треба и крила протегнути. Не буди мушичава – па му то беше много смешно.

Зар већ два дана? Тринаест дана оваквог живота и да га угасим у моделу сеоске кућице уз амфибију која се пали на мене? Срси ме уздрмаше.

– Волео бих да смо пријатељи – напући он уста. – Занемари нашу генетику. Знаш, ја сам јако усамљен.

– То ти некако никако није сметало да ми поједеш целу породицу. И тек да знаш, ја сама бирам своје друштво, а не верујем у дружење између супротних полова. Увек ту испадне нешто шугаво.

– Колико си ти матора? Двадесет? Двадесет и пет дана? Има толико, а?

– Зар ја толико старо изгледам? – заклатила сам се над његовим питањем. – Ја имам тринаест дана.

– Пре тебе, ту поред мене, лежао је још један тераријум. Да си само видела какво је он имао осветљење. Пуцка. И у

њему Ола – сузбио је сузе мада сам видела да му препричавање ни издалека није лако.

– Имао сам занимљивог оца, болећиву, али поштену мајку и два немиром несавладана, али весела брата. Један је баш волео да пева. Стално нам је певао. Није био при здравој памети. Први је окончао код Оле. Налик израслини увуче нам се некаква туга. Као програмирани, један по један одлазили су. Савлада те нека равнодушност после тога, знаш шта те очекује, јер је видиш, а она ни да мрдне из оног њеног говњивог положаја. На крају остадосмо нас двоје. И тако гледа она мене по читав боговетни дан, палацне по који пут рачвастим језиком, а ја јој старим на очи од јутра до сутра.

– Што је лепо ниси замолио, као ја тебе, да те не дира?

– Била је глувонема. А ја нисам знао гестовни говор.

–Али ти чујеш, Мо – прекинула сам га. – Што ме онда лепо не пустиш, а ја ћу ти оставити стотину ових?

– Није ми то у природи природе.

– А јесте да тражиш другарицу! – изнервирала сам се у мементу.

– Морам да размислим – и са тим речима нестаде са мог прозора.

Док му поново нисам видела пренеглашену зеницу спала сам на деведесет и четири потомка. Испружила сам онако како ме је мати обучавала да уштедим што више енергије – на леђима, забачене главе са свим ножицама у вис. И поред тога била сам сможднена. Задрхта ми срце кад му видих ону беоњачу.

– Жива си?

– Шта хоћеш?

– Можеш да идеш.

– Ма како да не.

– Имаш мање од минуте када Генка подигне поклопац. Видим колики си крш, али теби и таквој треба мање од тога да изјуриш. Склонићу ти кров, јер да знаш, он је мобилан, лако се помера, а ти пичи на горе. Имаћеш само једну шансу и то зато што си ми најбоља другарица. Сретно.

И утече.

Зар је истина да се кров тако лако одаваја? Шећер ми је поскочио у тренутку.

Мора да ми је промако читав дан, јер сам набројала шездесет и седморо малишана. Сви спремни у очи да ме погледају. Шта ћу онда ја? Нагурала сам их све на гомилу уз зид до

крова. Ваљда могу да их искористим такве да се лакше одбациm? За шта су друго деца ако не да се употребе?

И чух.

– Маргарета, другарице моја! Спремна!

Кров се одвали као од папира. Обневидела сам од светла. Уместо да полетим треснула сам у зид. Јад божији. Прошишала сам преко дечијег брежуљка и здравом се ногом отиснула у боље сутра. И такви као Мо знају да говоре истину. Под углом од деведесет степени стаклени поклопац заиста ми је омогућио да напустим овај усуд. Припаде ми тешко када видех како рука са млитавом Јутарат зарања поред мене. Не стигох ни да се насладим како треба, јер поче да ме стиже утисак да ја више урањам него израњам. Угао од деведесет степени математички се за трећину преполовио. Где ће ми душа, размишљам. Ровем као блесава на горе кад ти разговетно чујем препознатљиву ломљаву испод себе. Где само погледах! Неугодан је осећај да гледаш како ти се нога од колена на доле одваљује и пада као туђа. Длаке са главе почеше да ми отпадају од муке. Одједаред русвај. Јутарат испуштена, закачи ме, као у инат, ногама и поремети ми баланс. Обамрла сам када сам чула како је Мо ждере. Поклопац тераријума само што није био враћен назад, а ја са оно мало жара што је преостало у мени успех да се провучем. Оставих за собом још две ноге на бојном пољу и резвезох рилицу од силног вриска.

Верујем да сам од изненађења закокодакала када ме је нешто неразговетно поткачило и закуцало за под. Осмелим се да погледам – штампана слова обрушена на мене по други пут. Сви ми загорчасте живот, матер ли вам вашу! Дошло ми да се покупим и одем негде две недеље да се лепо одморим.

Љубопитљиво сам погледала у свој доњи део тела којег више није било. Узнемирила сам се таквом непријатном сликом да претрнух од дубоког узбуђења. Рекла бих да је ово погубно. И стварност стаде да ми наилази у прекидима.

Ја, час у ваздуху, мргудна, час испред Моа, снуждена, али и раздражена.

Богме, ништа бућавије није могло да ми се деси.

„Није да нисмо покушали“, чујем га како лупета.

„Муке моје.“

Маја Белеīишанин

ИГРА

Док се туширала, осећајући на голом најеженом телу млаз хладњикаве воде, да спере умор и све нелагоде тог напорног летњег дана, синуло је, наједанпут, сећање. Сећање на онај дан кад је млаз воде из туша, на летовању, исто тако спирао једну нелагоду, након једне чудне игре из детињства...

На мору у Брелама, као деветогодишњакиња, није имала с ким да се игра. Проводила је време са родитељима и са тетка-Даницом, власницом виле у којој су били смештени, а кад је пливала у мору налазила је себи забаве у бескрајном брчкању док би после на плажи жмурила и сањарила о дечјим играма или нешто сасвим неодређено, док су јој се испод трепавица искриле капи воде у преламању сунца. Но једног дана њено самотно време на мору променило се, јер је у вилу тетка-Данице дошла њена млада рођака, тринаестогодишња Данијела. Буцмаста мала црнка, тамнопута, са крупним белим зубима, равном косом у паж и са напупелим грудима попут младих ружа. Почеле су да заједно проводе време у трчкарању око куће, у залажењу у лепу борову шумицу, или су седеле на тераси ћеретајући о дечјим темама, при чему је гласнија и причљивија била Данијела. Наравно, ишле су, уз пратњу одраслих, на плажу која је била подалеко од виле. Данијела је одлично пливала, али би се увек прилагодила својој млађој другарици која није смела да залази тако дубоко; често су се брчкале у приобаљу, ћаскајући о осталој деци и одраслима који су промицали у њиховом видокругу.

Што се тиче самог слагања између њих две, примећивао се однос старије другарице према млађој, али уз извесну дозу љубоморе, за коју је сазнала од тетка Данице али и од саме Данијеле која јој је једном на тераси рекла: „Тетка је почела тебе више да воли него мене“. Ћутала је јер није знала шта да каже, мада јесте примећивала нарочиту пажњу тетка-Данице према себи. Но, независно од тога, и даље су текли дани дружења и пријатне доколице неодвојиве од детињих дана на мору...

Но, једно предвече Данијела је решила да прекине такве дане једном необичном игром. Након повратка с плаже рекла је: „Чекај ме у ходнику, играћемо се нечег“. Упитала је чега,

али Данијела је одговорила: „Полако, видећеш, али за ову игру одрасли не смеју знати, не смеш ни писнути“. Осетила је лагани немир и трунку страха али исто тако и радозналости: каква би то била игра у скученом простору ходника, тамо испод закриљеног свода кружних степеница где се не налази ништа сем подног теписона и једне оградице која иде уз степенице. „Остави пешкир и дођи, долазим и ја“, рекла је Данијела.

У том малом улазном ходнику владала је пријатна хладовина, а Данијела је одмах затворила врата „за случај да неко не уђе“ и шапнула: „Дођи овде, ту смо сакривене а опет је простора довољно“. Послушала је и села, наместивши ноге као дечак, седећи у купаћим гаћицама, док је Данијела имала лагану хаљиницу. „Скинућу ову хаљину“, рекла је и зачас су извирили уздигнути пупољци груди, светлијег тена од остале коже јер се Данијела купала у горњем делу костима. Узела јој је руку и рекла: „Не бој се, слободно ми пређи преко груди, ти си као дечак, ти немаш ништа, а види, мени су порасле“. Збуњена, лагано је прешла преко тих груди, са осећајем да то не треба да чини али и са неком дражи открића... а онда је нагло спустила руку на крило. „Настави, немој прекидати!“, рекла је Данијела, но млађа девојчица је одсечно завртела главом. Данијелине зелено-браон очи засветлеле су неким необичним сјајем, у трену је скинула гаћице и севнула је белина тајног дела тела, са сасвим нежним тамним папрјем... Узела је своју другарицу за руку и рекла: „Овде ме додирни!“ Тачније, није ни сачекала њен пристанак него је њеним прстима лагано прешла по пуначком, истуреном делу коже; девојчица је осетила мекоћу и благу гадљивост и истргла руку из Данијелине. „Ако се нећеш играти, рећи ћу одраслима да си ти ову игру смислила“, заискрила је нека злоба у њеном гласу. Одговорила је да хоће, али је замолила Данијелу да се обуче и да се обучене играју. „У реду, обучена сам, али сад прелазимо на други део игре“, рекла је Данијела. „Ухватићу се за ону ограду, рукама, а ти ми прићи отпозади и јако ме притисни“. „Добро“, одговорила је и учинила тако, не схватајући смисао свега тога и не видећи у таквој игри ништа занимљиво. „Ма ти ништа не знаш, баш ништа, ми се сад играмо момка и девојке и ти мораш да се покрећеш телом према мени, ево овако“... Као да је наслутила нешто што није за децу, избегавала је такве покрете, али да би Данијели учинила по вољи и да је не би љутила стајала је ипак иза ње онако како јој је ова рекла. На-

једном, Данијела је почела да уздише и ти уздаси личили су на неке благе крике, на нешто што она још никад није чула. Осетила је неки немир, осетила је – грех. И неки стид, чудан неодређен стид...

Из даљине чули су се кораци. „Неко иде“, узвикнула је Данијела, села као да ништа није било, и додала: „О овоме ни речи, и одмах се истуширај!“ Заиста, то су и били кораци њених родитеља, који упиташе: „како сте, девојчице, јел се играте“, на шта је Данијела одговорила: „ево, мало причамо“. Махнуле су једна другој, Данијела је остала да седи на поду, а она се попела кружним степеницама до собе и одмах отишла под туш, спирајући са себе нелагоду ове чудне игре и нелагоду тајне коју нико неће сазнати... Осећала је да вода, кад јој дорирне тело, прима у себе неке честице стида, мучнине и неког преступа, неименованог али присутног и у стомаку и у души...

Сутрадан, Данијела није ни помињала тај догађај, само је рекла. „Тетка Даница теби увек да више чоколадица него мени“.

Осећајући капи воде након напорног радног дана, пуног жеге као некад на мору, у детињству, размишљала је о води. И о тој чудној игри са Данијелом питајући се где је сад та необична девојчица. Размишљала је и о времену, да има сличност са водом, јер обоје спирају са себе различите наносе и са душе и са тела, мада се они наноси у души каткад узвитлају под неким ветровима подсвести за које никад не знаш када ће дунути...

Русомир Д. АРСИЋ

ПРОШЛОСТ ЗА СУТРА

РУНО
Облак топлоте
премешта себе
у увојке чврсте
хладно – превреле.

ВЛАЧАРА
Још се кроз њу
тражимо изван
у нади да се
већ сретнемо.

КУЧИНА
Миц по миц
и ето милине
зарад сванућа
која нас трају.

ТРЛИЦА
Стабљике беле
гута ко колаче
да нам се ситост
коначно догоди.

ГРЕБЕНЦИ
С нама по себи
голицају зов
таруђи немоћ
да бисмо ојачали.

МОТОВИЛО
Замахом јаким
гомила моћи
и све је спремно
за искорак увис.

ВУРКА
Врт по врт
и конац порасте
таман толико
да кренемо опет.

КУДЕЉА
Прошлост је сутра
које нас чека
истином која
неистином траје.

ВЛАЧЕГ
Вучемо га путем
да нас покупи
како би с муком
саткали пролаз.

ВРЕТЕНО
Врти нас сном
стварности која
никако да крене
тамо где нас нема.

РАЗБОЈ (СТАТИВА)
Ткају нам сунца
да видамо таму
која упорно
по нама шета.

БРДИЛО
Кроз њега још
кренули нисмо
иако смо давно
од њега се отргли.

САВЕЉКА
Проноси нас празне
да пунило сване
и коначно
откријемо лице.

ВИТАЛ
Окреће нас дуго
стајањем у месту
не би ли коначно
кренули у стварност.

КРОСНО
На њему се још
мучимо да крене
упорни да нас
чистота не прође.

Томислав Ђокић

ЗАГОНЕТНИ ОПАСАЧ

Када је у септембру 1943. године фашистичка Италија капитулирала и свој пораз невољно признала потписом акта у Касабилеу, на хиљаде Мусолинијевих војника било је заробљено у Југославији, а највише, наравно, у Далмацији.

Но, мада разоружане и потпуно немоћне, кршевита Далмација их није могла прехранити у толиком броју, па је бар хиљаду припадника поражене војске пребачено у Србију, где има више хлеба. Двадесетак тих посрамљених јадника с Апенинског полуострва доспело је у српску општину Ћ. А онда су Народноослободилачки одбори у неколико богатијих села добили задатак да пронађу имућније породице које ни у ратним условима не оскудевају у храни. Оне ће под свој кров примити заробљеника, бесплатног слугу, а за узврат, мораће да га обуку, да га прехране и да се брину о његовој безбедности.

Тако је Паоло Роси (Paollo Rossi) из Палерма на Сицилији први пут у животу угледао српско село Ф. и стидљиво и плашљиво прекорачио праг Софронија Цаклића, домаћина куће. Није знао ни једну-једину српску реч, али ни угледни домаћин ни једну-једину италијанску. Но, за живот више није стрепео. Јесте да је наишао на један сасвим другачији свет, на који је тек требало да се навикне, али најважнија је глава на рамену. Дабоме, статус заробљеника је понижавајући, али је могло бити и знатно горе. Могао је у Далмацији кости да остави, а то му се код Каштел Суђурца умало није десило! А домаћин Софроније пред собом је имао непријатељског војника, али га није гледао нити с мржњом, нити с презиром. Уосталом, Паоло није ни Немац, ни Бугарин, припадник војски које су његовом селу много зла нанеле! У њему је пре свега гледао немоћног човека и то чак са дозом сажаљења. Јесте, мора се признати, у богатом домаћинству, са толико земље, радна снага увек мањка, па му овај `Талијан добро дође. Никад неће појести тол`ко хлеба и меса кол`ко ће његовој кући допринети!

Тако је и почело! Паоло, кога је домаћин одмах „покрстио“ у Павле, од првог дана устајао је кад и домаћин, а ниједног посла се није либио. Наравно, италијанску војну униформу одмах је з(бацио), а од Софронија је добио кошуљу те-

жињавку, сукнене панталоне, вунени џемпер плетен рукама његове домаћице Илинке, шајачни прслук, гумене опанке и, наравно, традиционалну, бледозелену шајкачу. Тако је рођени Сицилијанац преко ноћи постао „оригинал“ Србијанац!

Није му било лако, али се ипак упорно навикавао на оно што никад у животу није радио. Научио је да храни, па чак и да музе краве, у шуми је секао дрва секиром и товарио на запрежна кола. А кад је једном, заједно са домаћином, натоварио кола до врха и товар чврсто притегао конопцем, задовољно је ускликнуо:

– Bene! Bene! (Добро! Добро!)

Пошто је и у следећим, сличним приликама Паоло често понављао исту реч, тако је и газда од свог штићеника научио бар нешто на италијанском: „Бене! Бене!“

Следећег лета, у јуну 1944. године, он који је на Сицилији само рибарио и веслао у чамцу, најпре је научио да правилно држи косу и да вешто коси, а већ на измаку лета умео је да здене и право-правцато сено, одушевљен и поносан кад чује газдино, српско: Бене! Бене! Тај двадесетдвогодишњи момак са Сицилије брзо се навикао и на српску храну, а посебно је обожавао српски пасуљ. „Fagiogli eccelente, fagiogli eccelente!“ (Пасуљ изврстан! Пасуљ изврстан!), смешкајући се вредној домаћици Илинки, наглас ју је хвалио за столом, што је њој, очигледно, годило. Једино се прве зиме чудио пихтијама (реч коју није могао ни да изговори), чудном српском јелу које се једе „иако дрхти“. А марљивост младог Италијана Софронije је хвалио по целом селу:

– Два сина имам, ал` Павле је вреднији од обојице!

– Благо тебе за Павла Росића! – узвраћали су сељаци.

Као што видите, и презиме су му посрбили додајући му наше неизбежно ИЋ, што је звучало пре симпатично, него смешно!

Но, за Паола Росија, рођеног јужњака из Италије, ипак је постојала једна непремостива препрека: српска зима! Те године наша чувена кошава нарогушила се већ почетком новембра, што је овај ненавикнути Медитеранац доживео као осмо светско чудо. Дрхтао је, цвокотао, тресао се као у грозници! Још кад је чуо да ова напасница може да бесни не само три дана (најмање), већ пуних седам, девет, или чак петнаест, запрепоастио се! Хватајући се за главу, до неба се чудио:

– Impossibile! Impossibile! (Немогуће! Немогуће!)

Добро га разумевши, брижни газда му је брзо притекао у помоћ! Најпре му је дао дугачак сукнени капут и шубару, а газдарица му је око врата, као да му је мајка, омотала топао вунени шал. Но, кад је „Павле“ наставио да дрхти и кад је, „залепивши“ се за зидани шпорет, просто избегавао да изађе напоље, на ветрометину, Софроније му је додао и озбиљно појачање: дебели кожух са ишараном орнаментиком. Тек тад се „Павле“ мало примирио и навикао, па је дан-два пред српски Божић, док је кошава курјачки завијала, чак изашао у авлију и запутио се у шталу да очисти балегу.

А кад загусти права српска зима („Петрове врућине, Савине љутине!“), кад сметови високи и до метар и по и помахнитали бели таласи, разјарени као рањена мечка, за ноћ опколе кућу, ти исти Срби, који су унапред припремили гомиле дрва, седе у кући уз пуцкетави шпорет и кувају ракију, па је, онако врелу, сладе шећером и бесомучно пију.

– Dolce rachia! Dolce rachia! (Слатка ракија! Слатка ракија!) – чуди се млади Сицилијанац на неком мешовитом, италијанско-српском језику! Придружујући им се бар симболично (на њихово упорно наваљивање), он просто нема времена да се чуди томе што „ови Срби“ не пију вино, и само вино, као његови земљаци, Италијани!

А у тренуцима кад га стегне носталгија, кад му у очима пуним маште и у срцу пуном топлине оживе слатке завичајне смокве, начичкане маслине, крупне наранџе, миришљави рогач, румени нар и расцветани лијандери, он се изненада повуче у оклоп ћутње и сетно обори главу.

– Шта ти је, Павле?! – пита га старији Софронијев син Борис.

– Nula! Ништа! – снебива се он, опет на неком, мешовитом језику.

Али кад на њега навали и домаћин Софроније, он ипак мора да отвори срце:

– Badoglio – porca Madona, porca Madona! (Бадољо – свиња божја, свиња божја!)

Домаћинима најпре ништа није јасно (не знају да је маршал Бадољо био главнокомандујући Мусолинијеве фашистичке војске), али пратећи Паолово намрштено чело, презрив поглед и бурну гестикулацију, на крају ипак схватају да је реч о најоштријем прекору и псовци на нечију адресу. А „porca Madona“ је и оштра и тешко увредљива италијанска псовка! Но, у крајњој линији, то није само осуда једног мар-

шала, прљавог освајача, већ и недвосмислена осуда рата као најцрње људске деструкције, с најтрагичнијим последицама.

Имао је млади Паоло и засебну спаваћу собу у којој је целе зиме татлило усијано кубе. То је био само његов кутак, изоловано царство за размишљање, унутрашње преиспитивање и невидљиву патњу и болну тугу. У почетку је и Павле, као и сви српски укућани, спавао у тежињавим гаћама, али кад му је од Међународног Црвеног крста на измаку зиме 1944. године стигао овећи пакет, газдарица је у њему пронашла фино парче шифона и од њега му одмах сашила мекану пицаму у којој ће удобније спавати. Све је било у реду, по устаљеној шеми, али један детаљ, наизглед ситан и споредан, привукао је видну Софронијеву пажњу. Наиме, кад је своју војничку, фашистичку униформу одмах по доласку одбацио као змија своју кошуљицу и смандрљао је на таван, једног њеног делића ипак се није одрекао. Наиме, из војничких панталона извукао је широк кожни опасач и задржао га код себе. Домаћин је у први мах помислио да је реч о жељи да се сачува успомена на најтеже дане у животу, али кад је приметио да се Паоло не одваја од тог опасача ни дању ни ноћу, почео је да врти главом.

Једне вечери, кад је ушао у Павлову спаваћу собу с намером да у кубе гурне крупан пањ који ће га грејати целе ноћи, случајно је приметио да је Павле легао с тим истим опасачем омотаним око појаса, односно око пицаме. То је у Софронију пробудило прву клицу чуђења и сумње, али је помишљао да је то, можда, и случајност. Ипак, већ следеће вечери намерно, мада скривено, опет је погледао исту ствар. Дабоме, широки војнички опасач поново је био око Павловог појаса. Сутрадан, па и наредних дана, своје сукнене панталоне увек је привршћивао тим истим опасачем. Софроније га је, наравно, кришом загледао и – одједном му се учинило да је дебљи него уобичајени војнички опасач. Тако му је та стварчица, наизглед ситна и безначајна, нагло постала загонетна, да не кажем: сумњива! Недељу дана је ћутао, ћутао, а потом је, ушавши у Паолову спаваћу собу, одлучио да „опипа“ загонетку. У то време Павле је већ био прилично добро натуцао српски језик, па је могао и да разуме питање педесетдвогодишњег Србина:

– Павле, зашто се и ноћу везујеш опасачем?!

– Il dolore allo stomaco! Il dolore! (Бол у стомаку! Бол!) – почиње Паоло да се грчи, да се увија, да ређа болне гримасе на лицу.

Газди то одједном постаде и сумњиво и неуверљиво! Па, тај исти Павле, млад као роса и здрав као дрен, никад му се није пожалио ни на једну болест! Откуд сад сваконоћни „болови у стомаку“?!

После је Софронија данима и ноћима гризао исти црв сумње. Очигледно, ма колико да се чини искрен, тај млади Павле нешто прикрива од газде. Мржња према маршалу Бадољу (који га је обукао у униформу) и љубав према маршаловом опасачу не иду заједно. То је јасно као дан! Изгледа да се ту крије нешто дубље, нешто запретаније! Није Софронију хтео да се повери жени (њено је да меси хлеб, да кува ручак и да плете одећу). Одлучио је да се повери зету Манојлу из суседног села Љ! Тај Манојло ожењен је његовом сестром Лепосавом још пре две и по деценије, а њихова ћерка Радмила, двадесетогодишњакиња, већ је израсла као конопља. А случај је хтео да ту исту лепотицу, сасвим случајно, једном на тренутак угледа заробљеник са Сицилије, Паоло. Наиме, Радмила је, с оцем и мајком, била у новом фијакеру који је на путу ка манастиру у трећем селу, где је требало да се породица причести, пројездио и кроз Софронијево село. Због јутарње журбе на богослужење, зет није свратио код шурака, али је Паоло, који се у том тренутку нашао на сокаку, као у магновењу видео гиздаве Манојлове белце, али, пре свега, његову лепу ћерку. Пројурила је крај њега као одсјај сунца у прозору, али не као сјај Сунца које је читав дан блештало, већ као ватрени миг Сунца које се само на тренутак провукло између два мутна облака.Чак му се учинило да му је, мада непознатом, поклонила и један леп, краткотрајан осмех. Од њега је живео два-три дана, па је после и тај осећај, варљив и несигуран, сасвим избледео.

У међувремену је шурак зету, у строгом поверењу, испричао загонетну причу о чудном италијанском војничком опасачу.

– Испитај ти то мало боље! Можда ту нема ама баш ништа, осим обичне војничке успомене која ће, по повратку у домовину, сачувати тај, тамнији део његове биографије?!

А Софронију није имао мира! Као да су му мрави ушли под кожу, па непрестано миле и мрдају... Загледао је тај Паолов опасач искоса, једним оком, а некад и директно, с оба, не

трепћући. И увек исти закључак: ту има неки враг! Има! Из дана у дан, из ноћи у ноћ, тај опасач му је изгледао све дебљи, све тајанственији. Очигледно, чувао је он у својој унутрашњости неку велику тајну, као српски хајдучки ћуп!

Младог Италијана више никад ништа није питао, али овај се ни на пет минута није одвајао од свог опасача. И, пошто „живот пише романе“, ствар се неочекивано закомпликовала почетком јула, у току жетве. Тада је Софронije на своју велику њиву сазвао праву мобу: комшије, брата од стрица, зета Манојла... Укључио је, наравно, и синове Бориса и Стојана, али и Павла, обавезно. Но, десило се да на мобу дође и Софронијева сестричина Радмила, којој су сви тепали „Радице“. А чим су се нашли на њиви, Паоло и „Радица“ су укрстили ватрене погледе. Била је то „amore a prima vista“ за Паола, односно „љубав на први поглед“ за „Радицу“! Као да је одједном кроз оба устрептала срца поново пројездио онај лепи фијакер од претходне године! Двоје младих просто су се залепили једно за друго. Читав дан нису се раздвајали. Она је рукохвате класја слагала у гомиле, а он их је везивао у снопове. Но, ваздан су се глеткали, смејуљили, а на упадице старијих, црвенели у лицу. „Tu sei il mio cuore!“ (Ти си моје срце!), шапнуо јој је он у једном тренутку и „превео“ јој то руком, а она га је, иако не зна ни реч италијанског, одлично разумела.

Наредних месеци љубав између младог Италијана и младе Српкиње распламсала се до неслућених висина. Учестале су и међусобне посете, договори...

– Како си, Радица?! – започињао би он дијалог на српском.

– Bene! Bene! – одговарала би му цура на италијанском.

Потом је он почео да плете и озбиљне планове:

– Tu sei la mia futura donna! (Ти си моја будућа жена!).

А после страсног загрљаја и ватреног пољупца, пун слатке наде, додавао би:

– Dopa la guerra noi andiamo insieme nel mio paese! (После рата ми идемо заједно у моју земљу!).

Она је, одушевљена и до ушију заљубљена, на то само потврдно климала главом и смејала се, смејала... А Сицилијанац, срца пуна до врха, томе би додавао причу да у Палерму има „grande, bella casa“ (велику, лепу кућу), лепу јахту и огроман воћњак поморанџи. Њој се чинило да на то узлеће у облаке.

Суштину приче, иако је шапутана у тајности, ипак је „прокужио“ њен отац, Манојло. Он није био нимало одушевљен:

– Зер да ћерку удам за странца и то окупаторског војника! И то јединицу?! С кога ћу после ја да останем?!

У бесаним ноћима замишљао је како ће, у том случају, ћерку да виђа „једном у три године“, а супруга Лепосава незадрживо је плакала:

– Како ћу, јадна ја, да разговарам с унучићи?!

Зато је Манојло одлучио да ту, опаку љубав по сваку цену пресече. Час је молио и кумио, час је сурово, брутално претио. Но, ништа му није помогло!

– Или ћу Пају, или ћу у црну земљу! – била је ћерка категорична.

Софроније је био потпуно равнодушан према плану сестричине о удаји за лепушкастог Италијана. Њему је било „ни из џепа, ни у џеп“, али његов зет Манојло никако није могао да се помири с тим. План своје ћерке Радмиле сматрао је не непромишљеним, већ потпуно лудачким. Крајње посесиван, он, у ствари, није могао да се помири с „губитком“ своје јединице. Покушавао је да јој предочи суштину тог „промашаја“, одласка у даљину и неизвесност, уз додатни „аргумент“:

– А куј` зна и из какве је фамили`е?!

Но, она, крв његова, није хтела ни да га саслуша до краја. „Тврдоглаво“ би му окретала леђа и истрчавала у авлију. Она је свог „Пају“ волела до бескраја и то је крај приче!

Зато је Манојло, потпуно немоћан и очајан, смислио крајње лукав, боље рећи подмукао план којим би спречио њену „лудост“. Наиме, отишао је свом шураку Софронију и замолио га за крајње поверљив разговор. Више шапатом него гласно, предложио му је – убиство Италијана, а карта на коју је вешто играо јесте Паолов загонетни опасач. Смислио је „мудар“ план да младог Италијана, несуђеног српског зета, ликвидирају 21. новембра, баш на дан Софронијеве крсне славе. Тада је Свети архангел Гаврило, или Свети Ранђо, како га овде зову. На крсној слави ни млади Италијан неће моћи да одоли чаши(ци). Из обзира према домаћину, попиће бар чашу-две вина, а то значи да ће те ноћи спавати чврсто као топ. То је права прилика за његову ликвидацију. Чином лукавог убиства, које ће заједно извести, он, Манојло, ослободиће се нежељеног зета, а Софронију, познати користољубац, дочепаће се вредног плена из Паоловог „угојеног“ опасача. Није

важно да ли се у њему скривају дукати, енглеске фунте, или немачке марке! Важно је то да је у питању сигурно нека драгоценост!

Мада донекле изненађен, Софроније је одмах прихватио зетов план, само уз услов да овај о томе не сме ником живом да зуцне, па чак ни њиховим укућанима.

Најзад дође и тај, нестрпљиво очекивани дан: Софронијева крсна слава! Јесте да Италијани тај обичај немају, али се и Паоло од раног јутра укључио у веселу кућну атмосферу. Газди је помагао што год је могао, а посебно је са задовољством окретао прасе на ражњу. Дабоме, предвече је кућа почела да се пуни гостима. Стигли су блиски рођаци и пријатељи: њих шеснаесторо. Међу њима су били и они најважнији: Софронијева сестра, зет и сестричина. Јело се обилно, пило без мере, смејало се, веселило... И верски протокол је до краја испоштован. Софроније је запалио славску свећу и исекао славски колач. Но, колико год гости били сити и спремни да пођу кућама (неки у два, суседна села), домаћин се потрудио да остану што дуже. Тако се слава отегла скоро до поноћи, а Паоло, понесен славском атмосфером, није могао да избегне чашу коју су му „љубазно“ доливали. Попио је четири дубоке чаше вина!

А кад су гости срдачно испраћени, и Манојло је с породицом отишао кући. Но, кад су му укућани утонули у сан, он се искрао из куће, оседлао белца, и неприметно се измигољио из авлије. Стигао је у Ф, где га је чекао будан Софроније. Језива „представа“ је најзад могла да почне.

Зет и шурак на прстима су се увукли у Павлову спаваћу собу. Ни мува се није чула, а Паоло, окренут зиду, спавао је дубоким сном. Домаћин је неприметно из подрума донео две тешке секире, спремљене још по дану. Стрепели су да се Сицилијанац изненада не пробуди, али јако црно вино је учинило своје. Паоло је био као омађијан, једино што му положај тела није био најповољнији за њихову грозну акцију. Више им је одговарало да је челом био окренут тавану, али су и овако могли да остваре грозоморан план. Уместо у чело, треснућа га у слепоочницу, што јаче могу. Куцнуо је одлучујући час, па су им срца снажно залупала, а храброст понестала. Испоставио се проблем: ко ће први замахнути ушником секире?! Испало је да је зет ипак безочнији, дрскији. Кажипрстом је упро у сопствене груди. Тренутак касније, кад је Софроније од језе зажмурио и окренуо главу према вратима, уследио је Ма-

нојлов чврст стисак држаље и снажан замах наопачке окренуте секире. Чуо се туп ударац у младу слепоочницу и једно немоћно тело се само, без јаука, згрчило у полукруг. Док је крв снажно шибала, исти такав, до крајности суров потез, поновио је Софроније. „Акција“ је била готова. Паоло више ни мрднуо није!

Следило је прање злочиначких руку и изношење крваве постељине, потенцијалног необоривог доказа. После тога извели су оно главно, због чега су и учинили злочин. С млохавог, мртвог тела скинули су војнички опасач и, још више узбуђени, распарали му ивицу оштрим ножем. Унутра, поређани један до другог као војници у строју, блеснули су дукати. Тачно двадесет! Без речи, само су се згледали! Дакле, то је оно што су и претпостављали и што „оправдава“ њихову акцију. Ћутке су поделили плен на равне части, а златнике су касније, чак и од најрођенијих, крили као змија ноге. Затим су дотле тајанствени опасач гурнули у жар на огњишту, где је све до подне буктала ватра на којој се пекао прасац, а Павла су, пазећи да врата не шкрипну, као закланог овнића изнели у ноћ и убацили у свињац где су и свиње увелико спавале. Но, осетивши крв, два крупна нераста су се пробудила, изашла у тор и најпре почела да њушкају тело невине жртве, а затим и да је шиљатим зубима черече. Зарили су му их у леви образ, а потом су га изуједали за стопала, за кук, за раме...

– Добро је! – одахнули су злочинци. Ујутру ће по селу лако моћи да рашире перфидно смишљену причу о „несрећном“ случају.

Као што и претпостављате, Манојло се пре зоре вратио кући и као сенка се увукао у кревет, а ујутру је и њему и целој његовој породици стигла „изненађујућа“ вест о страшној „несрећи“. Наиме, оплакујући „красног младића“, своју „десну руку“, Софроније је по целом селу брзо раширио „убедљиву“ причу да је Павле боловао од „падавице“ (епилепсије), да је, вредан као и увек, рано ујутру ушао у обор да нахрани свиње, али да се баш тамо изненада онесвестио и пао. Онако полумртвог, а „можда и мртвог“ „изгризли су га нерасти“.

Наивно село тужну причу прихватило је као чисту истину мада су се мештани чудили како Софроније никад раније није ни поменуо ту Павлову „падавицу“. Ипак, сахранили су га и ожалили као најрођенијег, а власт, будући да је рат још трајао, није имала ни времена, ни интереса да проверава случај. Је-

дан мање или више, није битно, поготово ако је у питању ратни заробљеник!

Није се несрећни Paollo Rossi никад вратио на родну Сицилију, у завичајни Палермо! Није, и никад се неће ни вратити и довести снајку из Србије! А његова мајка Луција (Lucia) надала се, надала, па пренадала! Најзад је схватила да је њен старији син окончао у балканском паклу. Није знала који је злотвор пуцао у њега, у њену медитеранску и материнску крв, али је на њега просула најтежу клетву, клетву од стене тежу!

А шта је било с убицама њеног сина, са користољупцима којима је сјај дуката био важнији од једног младалачког живота, па макар он био туђински, апенински?! Мада далека, нечујна и невидљива, материнска клетва је најпре стигла Манојла, Софронијевог ортака и иницијатора убиства. Да ли клетва материнска, или божје проклетство?! Његово око, мада високо, на небу, види све, апсолутно све! Он, Бог, кажњава за сваки грех, а његова казна увек је сразмерна тежини злочина.

Божја казна, другоме намењена, најпре је стигла најчистију душу: Радицу! После губитка Паола, њеног Паје, љубави њеног живота, цео њен свет се срушио као кула од карата. Не једући хлеб, ћутала је и плакала, плакала и ћутала. Свенула је, као болесна брестова гранчица, за само једну зиму. Лака као перце, у време кад се снег топи, и она се истопила. О њеном болу, о њеној тузи и дубокој несрећи, убудуће је могла да сведочи само нова крстача с њеним именом и мека земља на сеоском гробљу.

И ето, тај Манојло, чије руке вечито миришу на људску крв, био је планирао да своју мезимицу наредне јесени уда за сина угледног, богатог домаћина у истом селу, па да јој на дан велике, раскошне свадбе о врат окачи светлуцаву ниску од десет дуката, оних крвавих, из Паоловог опасача, не одајући јој тајну о њиховом страшном пореклу, али му се с правом није дало. Уместо весеља и среће, морао је да истрпи најтежу божју казну: да остане без кћери јединице.

А већ следећег лета товарио он сено на ливади у Преслежу. Он био на колима, а жена му вилом додавала пласке. А онда се са запада наоблачило. Небо је одједном постало црно као тигањ, а олујни ветар почео је да витла укруг. Но, Манојло је ипак журио да заврши товар. Вила му је вилу сустизала, али смркнуто небо почеле су да парају ватрене муње. Проломио се и први тресак грома, па други, па трећи. Четврта муња устрелила га је право у срце. Замало не завр-

шивши товар, с кола се срушио као проштац. У лицу црн као земља, ни мрднуо више није, а громови су наставили да трескају, да грувају, да опомињу...

И Софронија и његову породицу сустизала је божја казна, али не одједном, као зета Манојла, већ на рате. Ето, целог века молио је и кумио старијег сина да се жени, чак га је повремено и грдио и претио му искључењем из наследства, али ништа му није помогло! Борис се никад није оженио! А Стојан, иако млађи, заљубио се у девојку из суседног села Л. и оженио се већ следеће јесени. Кад је угледао набубрели стомачић вредне снајке, Софроније је просто хтео да полети од среће. Али гле врага, снаха му је на пролеће, ни крива ни дужна, родила унуче без очију. Не слепо, него и без назнаке очних дупљи!

Није Софроније имао снаге да у крилу цупка слепо унуче, а од женидбе старијег сина одавно је дигао руке. Повукао се у ћутњу, у патњу, али га је Бог, уместо да му додели слатку смрт, казнио да доживи праву старост. А у седамдесет трећој ошинуо га је шлог. Одузео му је леву страну, знатним делом блокирао му језик и приковао га за кревет. Био је на терету и Богу, и снахи, и синовима, али највише себи. Но, жив у земљу није могао, мада би то радо учинио!

Мучио се тако (заслужено) пуних девет година, а онда је једног дана, кад му се језик колико-толико одвезао, позвао млађу сестру Мару, удату у трећем селу. Рекао јој је да затвори врата. Оставши сам са собом (и са сестром), нагло је отворио срце:

– Сестро, требао је Бог раније да ме казни, већ сутрадан кад сам убио оног младог, недужног `Талијана! Требао је мен`, а не мо`у фамили`у, ни криву ни дужну!

Затим видно дрхтавом руком стисну руку сестре и дода:

– Маро, сиђи у подрум и нађи онај мој стар, војнички кофер. Отвори га и на дно извади вунен замотуљак. Размотај га и извади ту проклету ниску с дукати! Каљави дукати! Крвави дукати! Баци и` на ђубре!

Раша Перић

ЖИВА СВЕТЛОСТ
(Верици)

ВИСОКИ ПРЕДЕО

Сећам се:
откривао сам те као нови континент!

Ма, не –
откривао сам те као небо, као небеса!

Очи су ти биле звезде, обрве дуге,
осмех – свануће!

А кликтај –
о, каква је то била слатка грмљавина!

Не кажи: Претерујеш!
И не спуштај ме у низак предео!...

ПОЗНИ СЈАЈ

Наше младе сенке
у
позноме сјају
окачене о нас
у
љубави трају…

ВЕЧЕРЊА ЉУБАВ

Признаћемо једном, још нећемо рећи
да је Бог љубави од Ероса већи

Ал кад Ерос-госта испратимо трајно
рећи ћемо: Љубав нека сја бескрајно

ЈУТАРЊИ ПОЉУБАЦ

Ја и моја жена осветљавамо ноћ –
чувамо светлост, божанску, високу

Она Месец диже из вечери у поноћ
ја – из поноћи спуштам Сунце у зору

Она свице призива на свој длан
ја – свице крадем са длана њеног

Она ми доноси бубамару са Гостом
ја – себе стављам Госту на трпезу

Она увече броји звезде угашене
ја – ујутру збирам оне тек рођене

И све их ја и моја жена множимо
јер – пољупци су жива светлост

ВАСКРС МЕСЕЧИНА

Душо, буди васкрс-месечина
не дај тами никад изнад ње

Срећна ли је, буди и ти срећна
тужна ли је, ти заплачи

Марија Рјаховска (Мария Ряховская)

СЛАВА

У децембру и јануару код Срба је сезона слава. *Крсна слава* је обичај чисто српски, то је прослава домаћег свеца, покровитеља рода. Дани најпоштованијих светаца код Срба – Саве, Стефана, Николе Мирликијског – падају у овом периоду. Тако да једино што Србин у децембру-јануару ради је што се премешта из једне куће у другу – са славе на славу. Не доћи у госте на тај дан смртна је увреда за домаћина. То је главни дан у години, који замењује рођендане и имендане, тим пре што су имена код Срба већим делом паганска, па имендана код њих не може бити.

Нерелигиозни публицисти или историчари, каквих је у Србији остало јако мало, одважују се писати да је и слава паганski празник у славу бога-заштитника рода – доцније је род само заменио бога свецем. Тако и јесте: људи који славе једног свеца су даљи сродници.

Слава траје три дана и много, много векова. Светковину не може опозвати чак ни смрт домаћина куће. Штафету преузима најстарији син, код кога се окупља цела породица. Светковати славу код своје куће могу само ожењени чланови породице – неожењени долазе код оних који имају породицу. И премда је неожењених мушкараца у Србији подоста – о узроцима тога биће речено ниже – одсуство породице је за Србина трагично стање. Израз *уīаси му се свећа*, тј. утули му се славска свећа значи да човек нема синова који би могли наставити да славе породичног „светог“.

Данас Драган и ја идемо на славу код његовог друга – Зорана Туцаковића, правника, радника градске управе и аутора књиге афоризама. Домаћин је *īодиīао славу* рано изјутра, у цркви. Однео је у храм свежепечени *славски колач*, принео *славску свећу*. Упалио је пред иконом светог са својим укућанима – тај део обреда остаје личним.

Мирис тамјана меша се с дуванским димом: до два сата кућа је пуна гостију.

– Срећна слава! – честитамо домаћину који нам је изашао у сусрет.

Повисок, блага, интелигентна лица – што се, узгред, овде ретко среће – Зоран нас смешта за огромни сто. Подаје нам

на послужавнику воду и слатко од дуња с орасима – прво Драгану – он је *човек*, то јест мушкарац – онда мени. То се назива *послужити слатко* – знак гостопримства. Кушамо слатко и правимо симболични гутљај из чаше. Затим нам он налива ракију и вино, додаје јело.

Прво и прво полаже комад *славског колача* – симбола славе – или *чесници*, како га овде још називају, од речи *чест* – део. У овом ритуалу одражене су словенске представе о хлебу као слици заједничког удела, среће целог *Срйства*, из кога се за тебе издваја један – твој – део. Добар или лош – то већ зависи од Мокоше, словенске Парке, предуће нит судбине, или – касније – од Бога-Христа, који ти уручује твој лични крст – *Бог срећу дели*. На своју *чест*-част се не кука: ту је већ као с колачом – неком је допало загорело парче, неком меко.

Ми кушамо допавшу нам чест чеснице, а домаћин славе за то време стоји за нашим леђима. Данас он нема права сести – дужан је да *служи*. Свих пет часова што преседесмо код њега Зоран се неуморно загле́дао својим кратковидим очима – није ли пред ким испражњен тањир или бокал. У Србији пуше зацело више него у Кини, тако да се после два сата за облаком плавог дима не може распознати лице саговорника. Али тек што си угасио опушак – Зоран уплашено граби твоју пепељару и трчи с њом ка пећи да је истресе, после чега је опет ставља пред тебе – *изволите*!

Само ја зовем домаћина по имену: у Србији се углавном служе надимцима, као на селу. Надимци се образују путем скраћивања презимена или спајања имена и презимена. На пример, Зорана Туцаковића зову Тузор.

– Ово је Будо – Драган показује седећег наспрам нас момка с куштравом, на све стране штрчећом косом. – Он држи малу књижару у Београду, где продаје моје књиге.

– А како се зове? – питам ја шапатом.

– Милан, чини ми се. Или Милорад... Презиме му је Будован.

Имена с кореном „мио“ у Србији броје се у десетинама – Мила, Миланко, Милица, Миладин, Милко, Милан, Милена, Милован, Милодар, Милољуб, Милодраг, Миломир, Милослав, Милош... Рекао би да су ту сви један другом мили. Страних имена уопште нема – кадикад се срећу само грчка.

У самој ствари Србија је велико село, па суседи само дозивају један другог преко плота: *Еј, Мило! – Шта кажеш, Бунар?* Напну ли се сви заједно, зов ће долетети чак до Хага – *Еј,*

Слобо, како си? Ој, Раде! Здраво, Војо! И Слободан Милошевић, и Војислав Шешељ, и Радован Караџић, где год они били – нису даљи од суседа, с којим оплићеш заједнички плетер, зато што су они *своји*. У једном од интервјуа Кустурица се сећао да, кад је његова баба више километара ишла на пијацу, сваки сусретник ословљавао: „Здраво, сусједо!...“ А ево, Тадића, садашњег прозападног председника, зову само по имену и презимену, зато што је он – *шуђ*. Ако Србин зове некога именом, две су могућности: то је израз нарочитог пијетета, кад човек себи не дозвољава да наруши дистанцу – или крајњег презира.

За славским столом седе: бивши директор Културног центра и аутор двадесет књига Димитрије Јовановић, њега зову по имену, и то је прва варијанта, мој пријатељ Бунар – Бунарџић, избеглица из Крајине Боја – Петар Бојановић, незапослени грађевински пословођа Коле – Душан Колановић и уметник Миланко Каличанин.

Од свих набројаних посао има само Каличанин, он је у читавој Србији познати карикатуриста, удостојен разних награда. Али разговори нису чак ни близу тога да су о послу. Спор је дубоко философски: ко је бољи – Јесењин или Мајаковски? Јесењин је у Србији – национални песник, његових портрета има у свакој кући, а неки простодушни људи уверени су да је он српског порекла. Доказ је прост: на српском је осењ – *јесен*. У Драгановом дому сам прво приметила неке избледеле стихове у раму. Рам је стајао у креденцу поред породичних слика и бокала. „Цитат из Јесењина“ – одговорио је Драган – „мама га је, док је била жива, увек читала, мада је завршила тек осмолетку и била обична чистачица“. И ето, при таквој свенародној љубави, Димитрије обзнањује:

– Не, Јесењин се ни изблиза није могао мерити с Мајаковским!

Присутни се не слажу, али не могу отворено негодовати у његовом присуству: Јовановић је главна културна фигура граду – прћаста носа, ћелав, брадат, налик на Сократа, он је у прошлости био најбољи предавач марксизма. Када он подиже кажипрст увис, желећи да каже нешто значајно, сви замиру. Њему опраштају све, чак и то што је прави јеретик, зато што Мајаковског ставља изнад Јесењина.

Дебате по том питању трају већ пола сата, и само језичка баријера ме понекад истргне из наметљивог дежавија: све време уображавам да ми је десет година, а иза прозора кухиње – Москва и осамдесет пета. Разговори су лагани и замршени,

тањири пуни, а гости бирани, пуни презрења према свакидашњој страни живота. Ко би могао помислити да у никог од присутних, окром карикатуристе, нема у џепу чак ни сто динара да би се вратили кући аутобусом? Не мари, пријатељи ће позвати такси и платити.

Немање посла!... Зар таква ситница може покварити славље и уопште сметати да се живи, расправља и једе с таквом слашћу, с каквом то умеју чинити само на Балкану? Никако не схватам како је Караџић у своје време могао бубнути: „Срби су у стању да уопште ништа не једу, али без своје државе не могу!“ Пре ће бити да Срби не могу живети без своје државе исто као што не могу без запеченог прасета, ајвара и ракије! Па још и без *предјела* – мешавине сухомеснатих производа и кобасица, сарме и динстаног киселог купуса с месом!

Шљивовица, дуња и *лоза* лију се у чашице налик на лабораторијске реторте, а музика, као јаје јајету слична турској, излива се из звучника. И чак ако Америка данас опет почне бомбардовати Србију – то није повод за устајање од стола. У XX веку Србија је изгубила 60 одсто становништва – преосталих 40 одсто се труде да пију, играју и воле за њих. Све то ме подсетило на некад прочитано о заузећу Константинопоља: док се Турци пењаху на зидине града, у царском дворцу тецијаху лагани разговори о томе имају ли анђели пол.

– Византинци – као да је чуо моје мисли, рече Драган. – Хрвати нас називају „Византинцима“. То је код њих најстрашнија погрда. Значи варвари, Азијати. Тамо је боље трипут рећи „у п... материну“, него назвати Византинцем. Не, лажем, тамо је боље опсовати оца – за матер ће да убију. Култ Дјеве Марије...

Боја, сличан кипу, трза се на ове речи. Он је избеглица из Српске Крајине у Хрватској.

Замолила сам га да скине своју сиву плетену капу да бих га *сликала* – фотографисала, али он ћутке одмахну главом. Боја је дао завет да се неће шишати док не буде ослобођена Српска Крајина и његова нога не пређе праг свог дома. Он се не шиша од '98. године и судећи по свему ће умрети у својој капи.

Драган прича о свом боравку у Санџаку – једној од енклава у Србији која ће у скором времену, по свему судећи, постати новим Косовом.

– Питам једну старицу да ми покаже пут. А она ће: „Право, па десно, синко. Па, ликош, како се живи тамо код вас, у Србији?“

Драган прави паузу.

– Како вам се ово свиђа? То мене пита становница Србије! Па нека је исламске вероисповести! Како је код вас – тамо, у Србији?!

– Она је Српкиња? – питам ја.

– Не, није она Српкиња. Муслиманка је.

– Албанка?

– Ма, каква Албанка, у п... материну! – љути се Драган. – Једноставно *Муслиманка*. Да, етнички је она Српкиња, али нама су Срби само православни. За нас је националност – религија. До деведесет пете године, до Дејтонског споразума, житељи исламских подручја називали су се просто *Муслиманима*. Онда су им измислили етноним – „Бошњаци“, мада су они по крви Срби!... Елем, бака из Санџака се збунила, па хтеде да ме некако одобровољи. „Мој унук – вели – игра кошарку. Ама некад чак и навија за Србију, а не за Турску!“ Мо'ш мислит – не навија за Турску!... Уосталом, Санџак је – Рашка, срце српске средњовековне државе! Држава Немањића, наших првих краљева! Држава Стефана Првовенчаног и цара Душана, који је створио српско-грчко царство!

Разговор се неизбежно стрмоглављује на Војводину, другу проблематичну област Србије, која је већ донела сопствени *Статут* – темељни закон, нешто попут Устава. По том закону Војводина има права организовати сопствена представништва у страним земљама и међународним организацијама, створити своју Академију наука и Централну банку. То је права катастрофа за малу Србију, тим пре што је тамо усредоточен већи део индустрије и плодне земље. Остали део Србије поглавито је планински.

– Документ је предат у Скупштину – узрујано прича Будо, власник књижаре – и од сто педесет пет амандмана посланици су прихватили само један, тако да је одвајање Војводине само питање времена. Парламентарна већина је покренула гласачку машинерију! А парламентарна већина је – Демократска странка.

У ваздуху плавом од дуванског дима плове дуге, сочне погрде на Тадићеву адресу.

– Много *ūсујеūе* – приметих ја, мешајући српске речи с руским. – Могли би макар употребљавати еуфемизме, господо књижевници.

Сократоподобни Димитрије, бивши предавач марксизма, значајно подиже кажипрст увис и сви се утишавају.

– Добро – рећи ће он – хајде да се одсад овако изражавамо: набијем вас на Тадића! Или: иди у Тадића!

У даљем углу собе неко шапће молитву. Зацело се моли за Србију. Овде је свагда тако: то се моле, то *ūсују* – скврнославе. А најчешће и једно и друго истовремено.

– Старац Пајсије говораше – прозбори седећи у углу собе избеглица из Босне Поповић – Европљани су за љубав Турака створили независну државу – Босну и Херцеговину. Послије ће подијелит и саму Турску: дић' ће се Курди и Јермени, а Европа ће захтјевat признање њихове независности. Још је Пајсије прореко да ће Константинопољ опет постат центар хришћанског царства. И ми ћемо то дочекат.

Префињени Зоран, приметивши мој замор од туђе речи, десантира крај мене своју мајку, старицу са штапом, која је четрдесет година радила као наставница руског у школи.

– Как тебја зовут? – пита она, брижљиво изговарајући слова.

– Маша.

– А как твоја фамилија?

– Рјаховскаја.

Потискујем рефлексни порив да скочим иза стола као из клупе и затегнута попут струне.

– А как зовут твојево отца?

– Борис Петровић.

Учитељица преплашено трне. Више ничег из руског језика не може да се сети. Руски у Србији готово не знају. Срби који су га учили често се не сећају ни како се поздравља.

Спасава ме међународни језик – музика.

– „Та-амо дале-еко, дале-еко од мора-а... та-амо је село моје... таа-амо је Ср-р-би-ја...“ – усрдно изводим ја. – „Та-амо, где тиха путу-је Мора-ава, тамо ми икона о-оста, и моја крстна сла-ава...“

– Кад у детињству певах ту песму – прекида ме Драган – отац ме грдио. Не сме се певати: „тамо је *сūпској* војсци једини био пут“ – да се браћа Хрвати не увреде. Певај „тамо је *нашој* војсци једини био пут“. Чудио сам се: зар Хрвати нису ратовали с нама? Они су ратовали против нас! Отац се љутио: певај

како сам ти рекао и не мудруј. Истина, деду је јако погађало што се његова ћерка, моја тетка, удала за Хрвата. Тѐ он је ратовао с усташама...

– У мене је у Сарајеву остала сестра – сетно изговара Поповић. – Она је удата за Бошњака. Каже да жене тјерају на улици носит *фередју*. Много је дошљака из Ирака и Ирана, Саудијаца. А памтим вријеме кад сам ишао на вечеру код сусједа – босански муслимани су најбоље у Југославији спремали прасетину...

Но, и сада Поповић не живи лоше: запослио се у пошти. То се овде сматра завидним послом, за који се многи отимају. Поред њега седи његова сарадница по имену Маја, некадашња певачица овдашњег позоришта – она је не мало напора уложила да добије место у одељењу за пошиљке.

Гости су се разишли. Остадосмо само ја, Драган, карикатуриста Миланко и марксиста-философ Димитрије. То је најближи круг – и домаћин напокон допушта себи да седне и посрче мало *чорбе*. Зоран је једини интелигент у околини. Он не псује, додаје дамама капут, претражује нове чланке Александра Гениса у Мрежи и занимљиво размишља.

– На примеру с Војводином је као у огледалу одражено садашње самопорицање Срба. Тамо је седамдесет пет посто Срба – а хтели би да изађу из састава Србије! Европа је рекла: Срби су варвари, дакле – ми нисмо Срби!

...Пророчанства, жал за прошлом величином, љутња на незахвалне републике, разговори о извозу тврдог ислама на некада мирна подручја и о ниском самовредновању народа... Све то ми је тако познато. Византизам. Ја сам код куће! А из гостију главињам натоварена зембиљима с ајваром, свињским печењем и туршијом.

Одломак из документарне приповести *Икона и лопата*,
објављене у књизи *Русија у одразима: Србија, Крим, Казахстан*,
која је добила Дељвигову награду
за 2014. годину.

Константин Аћанин

ТРИ ПЕСМЕ

ХИМНА ПРОСТОРУ

Шири се широк у разастирању
И стере кишу на греду ваздуха,
Тај простор прастари при простирању
Порађа време кретњом из трбуха.

А даљи се далек одалечењем
Од сугубог смисла свога бесмисла,
Те увремењује време течењем,
Сад одређењем данога му числа.

У творби духа боготвором створен,
Сабијен у своје прометејско ЗНАМ!
Човек је у простору упросторен,

Али је по себи човек простор сâм:
Он нâдно везан за небески корен,
Надно земље вија боголики плам.

ИСТОЧНИ ЗИД

Моје је здравље свето православље
И лебди лавље кроз моје Моравље,
Да душевну готику Љубостиње
Пртећ своју санкилотику диње

Подивљале не опогане свиње.
Чврста је боља мени богомоља,
Воља се коти из мишићног спазма,
Вођена вољом хијазма фантазма

На путу своме у вечност времена,
Што исходи из творнога темена,
И одмара се у Божијој лоћи,
У себи самој, варној путовођи

На броду колебљивом у брођењу,
Душа је коварна у усхођењу:
Од искони заноси огледало,
Бониче бони, погледај, будало,

Чему се зрцалиш живовањем жив,
Да л' што Христа ради јеси јуродив,
И ниси ли мајмун еволуције,
Но тек супстрат Судње супституције?!

БОГОЛОГЕМЕ

Времена, Боже, све је мање:
У пепељари испушен сат.
За моје сање време дање
Не познаје чак ни сахат.
Време – Твојство у тангенти,
Људи – времени декаденти.

Времена, Боже, све је мање,
Брзају твоји часовници,
Тобом наше мирско позвање
Ремете бледи сановници.
Сећања небна главом блуде:
Бог – то је позив да се буде!

Времена, Боже, све је мање,
У човеку од њега сазданом;
провремени своје саздање
Сад временом као тамјаном.
Небство је држао за ропство,
Сад му себство замеће сопство.

Времена, Боже, све је мање,
Увире врело у Твој еон,
Мудрости треба, мудровање
Одвећ запљускује наш меон.
Надбиј кентауре кенома,
Нек останеш Ти – и плерома!

Времена, Боже, све је мање,
Ти, завремни авијатиче,
Познање је познати послање,
Шта Ти, мислиш, пмеуматиче?
Господине свјатих манира,
У шта ли штаство еманира?

Времена, Боже, све је мање,
Увек, навек, вавек и довек,
Твој је логос, Твоје казање:
И Богу је потребит човек!
Развремљен, ја ни не знам ко сам,
Ти рече: Ја сам који јесам!

Борислав Живуловић

ТРИ КРАТКЕ ПРИЧЕ

КАО У ГРОБУ

Била је окупација и много људи је умирало. Улицом поред наше куће скоро сваког дана пролазила је бар једна погребна поворка. Мајка ме је често водила на сахране, јер није имала код кога да ме остави. Док смо ишли кроз град, мајка је чаврљала са неким женама, а ја сам се досађивао. Нисам волео да гледам док покојника спуштају у раку и бацају грумење земље на сандук, јер ми није било јасно како човек у сандуку издржава толику лупњаву. Мислио сам да он у сандуку спава, па ће од толике буке да се пробуди. А када се пробуди како ће да изађе када је затрпан толиком земљом.

Иако смо некада имали велику кућу сада смо мајка и ја живели у две мале просторије. Остали део куће су нам реквирирали Немци. Мајка је спавала у соби, а ја у малој кухињи, јер се у њој ложило и било увек топло.

Једне ноћи сам се пробудио и покушао да устанем како бих се помокрио у ноћној посуди која је била испод кревета. Покушао сам да је дохватим, али рука ми је ударила у неки зид. Помислио сам да је то зид уз који је стајао кревет, па сам се окренуо на другу страну и опет покушао да дохватим суд. Рука ми је опет ударила у нешто тврдо. Опипао сам руком, био је то опет неки храпави зид.

Почео сам да пузим према крају кревета надајући се да ћу тамо да нађем неки излаз, али и тамо ме је дочекала нека препрека од које нисам могао даље. Покушао сам да се усправим, али сам главом ударио у неки лимени поклопац који је зазвечао. Уплашио сам се јер сам имао утисак као да сам се нашао у неком сандуку под земљом. Заплакао сам мислећи да никада нећу да видим светло дана,

Ујутру ме је мајка нашла згрченог на поду, било ми је хладно, јер се ватра у шпорету угасила. Подигла ме је и однела у свој кревет.

МИШ БЕЛИ СРЕЋУ ДЕЛИ

Десило се то на вашару пре много година. Отац ме је држао за руку и довео до кавеза са белим мишевима. Дао је човеку новац и миш је извукао један листић на коме је нешто писало. Нисам још знао да читам па сам питао оца шта пише на листићу. „Ту је записана твоја судбина“, рекао је и објаснио ми је да на листићу пише како ће ми бити у животу. Око нас је било много људи и док сам узимао лист од оца у оној гужви неко ми га је истргао из руке. Помислио сам да то неки човек нема пара да плати, па хоће да присвоји то што је отац назвао мојом судбином. Било ми је криво и заплакао сам. „Немој да плачеш, купићемо други. Можда ова судбина није била богзнашта“, рекао ми је отац смејући се. И данас, после толико година, мени је драго што се то догодило. Не знам зашто.

ПОКВАРЕНА МАШТА

Када је дошао до трга погледао је у правцу киоска: часопис са сликом голе жене био је још на свом месту. Или је продавачица заборавила да га уклони или га је намерно оставила како би привукла купце. Отишао је мало даље, па десно од киоска и прошао поред њега. Имао је срећу, један младић је нешто куповао, па је могао да застане и боље загледа слику. Овог пута фиксирао је лице на коме су се истицале усне намазане јарко црвеном бојом и очи исцртане црном маскаром. Посебно су га узбуђивале полуотворене чулне усне које су изражавале пожуду.

Прошао је киоск и дошао до краја трга, са стране где се налазио хотел. Стојао је неко време настојећи да детаље са лица жене среди и упије у сећање. Али слика као да је бледела. Није био задовољан, морао је да баци још један поглед. Пришао је са задње стране киоска, тако продавачица није могла да га види. Скренуо је прошавши поред киоска и поново загледао слику. Могао је чак и да застане, јер је продавачица била окренута леђима сређујући неке кутије. Искористио је то, застао и нетремице гледао слику, бојећи се да се радница не окрене и види га.

Раније није запажао детаље слике голе жене која лежи на белом чупавом меком крзну, опуштене велике сисе са неприродно набубрелим брадавицама уоквиреним црвеним колутовима. Мораће још једном да прође и погледа.

Сео је на клупу и почео да размишља како то да изведе. Купио би радо часопис са сликом, али било га је срамота. Не, боље је да купи новине и то оне великог формата и да поприча са продавачицом. Али шта да је пита, о чему би повео разговор? А онда би као случајно потражио и купио часопис и ставио га у новине како нико не би видео шта носи. Само је проблем у томе што га продавачица познаје и сигурно би јој било чудно што купује ту врсту штампе.

Устао је са клупе, пришао киоску и затражио новине. Док је плаћао нетремице је гледао у слику. Није ни чуо када га је жена упитала које новине жели. Било јој је чудно његово понашање, па је почела да се осврће не би ли видела у шта се то загледао. Као омађијан буљио је у слику, окренуо се, и не купивши новине кренуо преко трга.

„Свашта!“ рекла је продавачица.

Валентина Милачић

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

ТИХУЈЕ ПЈЕСМА

Пјесмо чулна
пјесмо мислена
пјесмо благодарна
пјесмо пјесмородна,

тихује поглед
тихује тајна
тихује срце,

све мање откуцаја,
а све више неба,

пјесмо пловна
пјесмо блиска
пјесмо пронађена
пјесмо мраморна,

тихује чело
тихује жеља
тихује ноћ

у којој Те има.

У МЕНИ ЋЕШ ПРЕПОЗНАТИ

Све што не волиш,
немам, не знам и не могу.

У мени ћеш препознати
све оно што слутио ниси,
свидјеће ти се мој осмијех
и пјесма
коју ће осликати јесен
октобарским огледалом.

Длан отискујем на прозору,
обликујем срце и чекам,
твој лик, да се насмијеши
са друге стране,
и да нам се погледи сретну.

Простопроширеном реченицом дишем.

ПЈЕСМА СА ТОБОМ

Пјесма протиче
космичким путоказом
сопственом слободом
и
изоштрава сјенке
прегласаних мисли.

Да би пјесма опстала,
не треба јој похвала,
ни слава,
тек збиљски
крстолик изглед.

Она урања
у бит твог ћутања
за Њом.

ИСТИНА

Истина, поникла из ватре,
ријечима врелим.

Истина, отиснута из воде,
ријечима жедним.

Истина, садјевена ваздухом,
ријечима молитвеним.

Истина је вјером храни,
надом брани,

У слободи срца,
које ка њој ходи.

Јасмина Малешевић

КАДАР-СЕКВЕНЦА

На капији сам застала, када је Теодор изашао из таксија. Била сам у продавници и душа ми се управо саставила с хладним ваздухом. Ноге су ме понекад слушале, понекад би корачале на једвите јаде. Сада су некако лебделе.

У ишчекивању синовљевог доласка, купила сам боцу вина и кукурузни хлеб. Толико сам могла да понесем. Пре одласка у продавницу, нахранила сам мачку гранулама потопљеним у млеко. Себе сам хранила чекањем и бескрајним зурењем кроз прозор.

Теодор је носио ранац и чим је закорачио у двориште, изненађено ме је погледао. Десет најстрашнијих година је прошло откако се нисмо ведели. Живео је у Аустралији, у малом месту близу Мелбурна. Уморан, необријан, с истргнутом бојом из очију, изгледао је као човек који је одавно побегао од себе.

На брзину сам спустила платнену торбу. Скинула сам вунену капу да што бистрије одгледам дуго сниману секвенцу.

– Мајко! – подигао ме је у загрљај лако.

– Сине! – грло ми је стегао обруч љубави.

У једној секунди сам видела двадесет четири кадра, измешана на филмској траци.

Улицом су јурили аутомобили, мешалица је изливала бетон. Радници су викали на пролазнике који су застајкивали и радознало гледали у наше неме животе. Када су и спољашњи звуци на тренутак занемели, чула сам како дише.

Теодор је дисао исто, као када сам га први пут узела у наручје. Сестра је донела бели смотуљак и ставила га на моје груди.

– Дај му сису мајко! Шта чекаш?

Намучен изласком из утробе, птић је спавао с рашчупаним паперјем.

– Уштини га за образ!

– Сестро... ја...

– Сада му гурни брадавицу у уста!

– Удавићу га! Тако је нежан!

– Гурни кад ти кажем!

– Плашим се!

– Ниси се плашила кад си се...

– Јесам!

– Привуци га к себи! Не бој се! – сестра је била упорна.

– Кожа му је свилена! – одбрусила сам.

– Дај, уштини га! Да повуче јаче!

Уштинула сам га још једном, можда прејако.

Новорођени се препао од мог успаниченог покрета. Отворио је уста да врисне! Али привучен мирисом, чим је дотакао брадавицу, полетео је. Млеко је кренуло да бризга из млечних путева, настављајући да ствара једно предивно биће.

– Теодоре... – хиљаду пута сам те овим именом звала.

Капци његовог левог ока су почели да подрхтавају, све док се ивице нису одлепиле. На средини горњег капка, играле су две укрштене трепушке.

– Теодоре... Сине...

Тада је отворио око!

Сестра се одједном појавила, гурајући огромна колица. Застала је поред мог кревета.

– Дај тог маленог!

– Пустите га да сиса.

– За данас је доста!

– Молим вас, сестро! Тек је почео!

– Спавај! Одмори се.

– Не брините за мене!

– Да не заборавим, звала је твоја мајка.

– Сазнала је да се родио?

– Јесте!

– Хвала сестро!

– Послала је питу и ракију!

– У здравље да поједете и попијете! – рекла сам гутајући сузе.

Синчића сам пољубила у ручицу. Када је слободна, дечија рука личи на цвет.

Вешто, као да је векна хлеба, сестра га је зграбила и однела с осталим бебама. Теодор је плакао. Млеко је капало. Моје тело се кидало, од страха да му се нешто не догоди.

Из болнице смо се вратили сами. Дочекала га је бака, са златним дукатом у испегланим пеленама.

Док ме испред улаза син држи у наручју, захваљујем Богу што није само свемогућ. Бог осмишљава, мења и режира. Бог је кино пројектор који сцене вечности приказује на небу. Гледано споља, испред нас је непокретна слика. Смењају се само кадрови, с откуцајима нашег заједничког срца.

– Добро ми дошао! – коначно шапућем.

– Мајчице!

– Душо моја.

– Колико сам се само плашио да те не затекнем живу! – сијају Теодорове очи у које се враћа плаво море.

Гледам га!

Коса му се проредила и опет личи на паперје. Мало је погрбљен. Руке су му прозирне, осетљиве. Лепо је обучен. Носи шал који сам му одавно иштрикала.

Док ветар милује пахуље, све је хладније. Убрзавам кадар јер ће ме син ускоро пустити из загрљаја.

Када је Теодор рекао да ће отићи на други континент, нисам се љутила. Поклонила сам му иконицу Светог Ђорђа.

Када је оженио девојку коју воли, рекла сам му да је држи као капљицу најслађег млека. Када је напредовао у новинарском послу, замолила сам га да не заборави језик душе. Када је престао да се јавља, пет година сам прехрањивала наду.

Збијени у само неколико секунди, време и простор су се укрстили. Кадар, сцена, секвенца, свако сећање има неухватљив сјај. Улична расвета је бљеснула. За следећу представу припремиле су се звезде.

Теодор ме је спустио на земљу.

– Ућимо мајко!

– Понеси цегер.

– Хајде, заледила си се!

– Нисам, Сунце моје!

– Морам нешто да ти кажем, пре него што прекорачим праг!

– Кажи брзо... – ноге су ми се сасекле од стрепње.

– Свуда сам био, свашта сам видео, све сам пробао. Не могу више да живим ни у једном делу света!

– Ићи ћеш на Месец?

– Нигде не путујем!

– Шта се догодило? – престала сам да дишем.

– Вратио сам се за стално! Живећу овде па како ми буде.

– Нисам то очекивала!

– Кренуо сам пре три дана! Само да те што пре видим!

– Зашто?

– Полудео сам, мајко.

– А твоја жена?

– Доћи ће и она, за месец-два.

– Знаш да никад не бих отишла без поздрава. Макар умрла.

– Журио сам да ти кажем, моја је жена благословена!

Од радости, отвориште се земаљска врата, не да бих упала, већ да бих полетела без напора и крила. Кости предака се сабраше, осмехнуше се свеци.

– Срећан ти повратак, сине!

Уна Радовић

ИЗВАН ВРЕМЕНА

ИСТОЧНО ОД ЛУДИЛА

Докле је вапаја биће и поезије,
те немоћи која има одјек древности.
Логос се не храни осмесима, већ понорима.
Завиримо ли у утробу стене
остаје нам само врисак.
У рајском врту задесио се човек оплодивши патњу,
ту нема повратка.
Од зрна до зрна путујемо тражећи Аркадију.
Овако обнажени све присвајамо ради лакшег дисања.
Опстајање, каква фатаморгана..
Сневајући верно и апсолутистички
умиремо згрчени у ембрион наде
коју смо Мајком прогласили
А нада је прапочетак лукавости
онај искон што узалудно бди и прогања.

МАЛО МРАКА

Опрости Боже,
што песме моје уместо Тебе мрак прослављају.
Дух ми не додирују.
Трпају ми очи у кавез.
Све је у болу зачето.
Ништа не умем на мало.
Ко ми у сусрет иде?
Ја бих да загрлим неког, али далека су срца.
Предајем се цела остатку од човека.
Свако за себе тоне.
Себичност постаје религија.
Где је закопан свет ком припадам?
И шта ли ће из те хумке нићи?
Понор или повратак?

НЕВАЖЕЋИ ЗАКОН ТАНАНОСТИ

Тишина господо,
спрема се Сизифова патња!
Болест је ова жива буктиња што обгрли грлицу мога срца.
Мрак душу ми покрштава.
Све у тихом и стидном пламену тиња.
Бог је вечита жеђ што разара.
Тишина господо!
У мени све је отето!
Незаштићено лане моје слутње распето на крсту од олова.
Ово је витешка игра између ватре и стрпљења где душа моја као
изгубљени Пастир страда.

ЧОВЕК

Несрећних је љубави богат свет.
По једна трска у тишини замре,
а човек даље од своје зарасле ливаде не види.
Пуно је очајника без утехе и писаца без речи.
Одиста је више плача, него смеха.
Вековима се сличан гоблен тка.
Истом се тиранијом дичи власт, а сиромах без јечменог хледа
поштење у чист образ љуби.
Човек се на крају у камен претвара и тоне дубље,
тамо далеко од заслуженог живота.

ИЗВАН ВРЕМЕНА

Пожелим тако, када ми од живота једино слутња преостане,
да се сакријем у теби
божански дубоко, ту под олтар твога ока
молећи се да ме не нађу хиљадама година.
Побегла бих из ове земље тужних обећања
у свет изграђен на окосници између тренутка и миленијума само
да оживим ту скицу што обећава нас.
Све је ионако осуђено временом,
тим низом трагичних околности,
али ето, било би лепо да се волимо
макар на кратко изван ружног лица пролазности.
Тај невешти моменат љубави окрилатио би вечност
и нас заклонио од рушевина бесмисла.

Раде М. Шуūић

SEGUI IL CARRO E LASCIA DIR LE GENTI (Данте)

I

Моћ поезије почива у њеној негацији
она ће као какав заљубљеник
повремено закуцати испред твојих врата
као да за њу не постоје
други облици живљења осим твог
Сви путеви поезије
неочекивано воде до тебе
твоја чула су (не)спремно прерасла земље колевку
ал припази се:
црне рупе историје ће те злоупотребити
историја ће вас злоупотребити

Мораш схватити да никога није брига
за твој књижевни елаборат
и да ти таква врста бриге није ни потребна
Сам си свој сведок
не – по – сре – дни носилац демократије
ал припази се
јер тражени космос ти је близак – земља предалека
критичари ће те злоупотребити
песничке награде ће вас злоупотребити
Парина антипоезија
растргнути:
имаћеш реч „Шведска“ у називу своје трпезарије
и опет ћеш остати гладан

II

Удаљавај се од интервјуа
као од нагло остављене жене
„Кајање“ је у овом случају јако изоставна реч
Не дозволи да други зарађују на теби
и твојим идејама

не дозволи да Ти зарађујеш на себи
због својих или туђих идеја
Онтологија у твојој катедрали то није предвидела
земаљска слава ти није потребна
јер си је већ заслужио

Поверуј да су књижевне радионице
бесмислене
и да је једини прави смисао љубав
Слагаће те заштитници природних ресурса
метеоролози – професори – судије
њихове љубавнице
па и успешни књижевници
(али не сви)
Отпад се врти укруг зато што тако хоће

Преци су нам настрадали у рату
ми ћемо у песми
а ви само у вашим главама
Историја вас неће злоупотребити
јер јој заиста
нисте потребни

***

Достављен ми је сан
као нечија ампутирана рука
као да се у залуталој звезди
крије немирна савест
Клишеи теку низводно
и враћају
силе мегалополиса
ноћ савладава поспаност

Верујем да ће лава потећи
са сигурношћу
коју вековима држимо
само месец и ја
Пригрљени са врбама и непомични
неспремни
да тајну продамо

НОЋ

Не постоје богови
већ једна звезда или заборављен облик

који сажима
сва веровања и све патње
скривене у нама

Они који умеју да говоре
ништа неће рећи
они који навек ћуте
стварност им је наклоњена

***

Свет је толико зелен
да црвена боја постаје недостижна
као светлост која не уме рећи
где је и где живи
најстрашнија човекова тајна
Знаш
људи умиру свакога дана
а мене више ништа и не дотиче
као да се небо
разиграло у мени

Упознавања

АРГЕНТИНСКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ

ХОСЕ АГУСТИН ГОЈТИСОЛО (*José Agustín Goytisolo*) (1928–1999)

РЕЧИ ЗА ЈУЛИЈУ

(*песму је посветио својој кћери*)

Ти се не можеш вратити
јер те живот гура
попут урлика бескрајног.

Кћери моја, боље је живети
уз радост људску
него плакати пред слепим зидом.

Осетићеш се као у ћошку
осетићеш се изгубљено или усамљено
можда ћеш пожелети да се ниси родила.

Добро знам шта ће ти рећи
да живот нема сврху
да је несрећна ствар.

Зато се увек сећај
онога што сам једног дана написао мислећи на
тебе као што сада мислим.

Живот је леп, видећеш
да ћеш упркос патњама
имати пријатеље, имати љубав.

Мушкарац и жена су
сами по себи, једно по једно
попут прашине, ништа.

Али када ти се обраћам
када ти пишем ове речи
мислим и на друге људе.

Твоја је судбина у другима
твоја будућност је твој властити живот
твоје достојанство је свачије.

Други се надају да ћеш се одупрети
да ће им помоћи радост твоја
твоја песма међу њиховим песмама.

Зато се увек сећај
онога што сам једног дана написао
мислећи на тебе као што сада мислим.

Никада се немој предати или скретати са
пута, никада не реци
не могу више да издржим и овде стајем.

Живот је леп, видећеш
да ћеш упркос патњама
имати љубав, имати пријатеље.

За друго избора нема
и овај свет какав јесте
биће целокупно твоје наслеђе.

Опрости ми, не знам ти рећи
ништа више али ти разуми
да сам још увек на путу.

И увек се сети
онога што сам једног дана написао мислећи на
тебе као што сада мислим.

КРОЗ ЋОШКОВЕ ЈУЧЕРАШЊИЦЕ

На изгубљеним местима
против сваке наде
тражио сам те.

У градовима без имена
кроз ћошкове јучерашњице
тражио сам те.

У бедним сатима
између горке сенке
тражио сам те.

А када ме је малодушност
замолила да се вратим
нашао сам те.

ОВАКО…

Понекад дођем прерано, обгрлим
ти колена, додирујем
ти косу. Ох, боже, волео бих
толико тога да ти кажем!
Купићу ти марамицу,
бићу добар дечко, ићи ћемо
на пут… Не знам,
не знам шта ми се збива.

Желим умрети овако,
овако у твојим рукама.

ХОСЕ АГУСТИН ГОЈТИСОЛО песник, приповедач, есејист, преводилац. Припадник генерације 50-их. Старији брат чувеног романописца Хуана (1921–2017) и писца Луиса (1935). Написао је како је „функција књижевности истовремено и естетска и социјална (…). Уколико ми је то било могуће, увек сам се трудио да избегнем опасности од претерано поједностављене позиције како не бих пао у искушење бркања племенитих осећања са добром поезијом.”

Извршио самоубиство скоком кроз прозор.

АНТОНИО ПОРЧИА (Antonio Porchia) (1885–1968)

*

Зашто се враћаш животу? Разумем. Човек се умори од свега. Такође и од смртовања.

И ако би абнормално заиста било абнормално, не би постојало.

Све је ништа, али након. Након што је претрпело све.

Желео би ићи тамо где ниси. А где ниси?

Оно за шта живим није оно за шта умирем. Било би ме стид да умрем за оно за шта живим.

Не верујем ни у шта у шта ти верујеш. А верујем теби!

Када ме не видиш изгубљеног, желео би ме видети изгубљеног, да би ме спасио. Исти си као твој Бог.

Живот почиње да умире онда где је највише живота.

Оно изван мене лоша је имитиција онога у мени.

Веровао си да уништавањем онога што раздваја уједињујеш. Уништио си оно што раздваја. И све си уништио. Јер нема ничега без онога што раздваја.

Плаши те празнина, а отвараш широм очи!

Сенке: једне скривају, друге откривају.

Твоја бол је толико велика да не би требало да те боли.

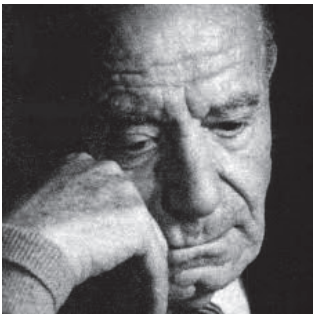
Бол нас не прати: корача напред.

Онај који говори истину, не говори готово ништа.

Ти мислиш да ме убијаш. Ја мислим да се самоубијаш.

Боже мој, једва да сам икада веровао у тебе, али увек сам те волео.

Избор из *Гласова*

Аргентински писац рођен у Италији. Познат по књизи афоризама на шпанском језику, *Voces* (*Гласови*). Утицао је на многе ауторе, укључујући Бретона, Борхеса, Хуароза, а неки критичари налазе везу између *Гласова* и јапанског хаикуа због маестралне умности и сложене једноставности.

РОБЕРТО ХУАРОЗ (*Roberto Juarros*) (1925–1995)

ВЕРТИКАЛНИ ФРАГМЕНТИ

СКОРО ПОЕЗИЈА

Жеђ коју осетисмо у сну учинила је да пијемо изван сна.

Бројеви имају људски облик. Чак и нула има људски облик.

Где је оно што недостаје? Можда само овде, где недостаје.

Видљиве су ствари као успомене. Невидљиве као заборав.

Ако изгубим своје име и не будем се одазивао, увек ћу се враћати на место где си га ти изговарала.

Старија од живота. Млађа од смрти. Није ли то годиште поезије?

СКОРО РАЗУМ

Између онога који даје и онога који прима, између онога који говори и онога који слуша, постоји једна вечност без утехе. Песник то зна.

Само онда када песма показује нешто што не знамо, али што живи у нама, можемо веровати да је поезија.

Нико не зна шта може и шта не може. Попут дрвета, човек није власник своје сенке.

Нико не може говорити о свему. Али говорити о одређеним стварима је као говорити о свему.

Ко не зна да ћути не зна да говори. Поезија која не ћути не може ништа рећи.

Постоје бића толико креативна да би имала једну судбину.

Поезија захтева, поред интуиције и имагинације, једну крајњу луцидност.

СКОРО ФИКЦИЈА

Мртви можда могу говорити, али не могу стварати поезију.

Понекад сањам да сам све мислио, чак и не-мислеће. Али увек ме нова мисао пробуди.

Тешко би било волети текст у коме се мешају сви текстови. Исто би се збило и са човеком у коме се мешају сви људи. Недостајала би скромна и незамењива самоћа онога што значи једно. Зар се може волети ишта осим једног?

Вертикални фрагменти из
Вертикалне поезије

РОБЕРТО ХУАРОЗ, песник познат по књизи поезије *Вертикална поезија* где испитује границе језика и његов суштински смисао за човека.

Превела са шпанског
Јелена Вукановић

ИТАЛИЈАНСКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ

СТЕФАНО КОПОЛА (Stefano Coppola) (1951–1982)

ЗАУСТАВИО САМ ДАХ…

Зауставио сам дах
да слушам тишину
ноћи глас
мора глас
ветра твог глас

Да умре у твојим очима
у тишини
зауставио сам дах
сакрио си речи у својој руци
наш глас и тишина
сваке звезде далеко

СТЕФАНО КОПОЛА, италијански песник за којег књижевни историчари тврде да наставља романтичарско-симболистичку струју италијанског песништва. Извршио самоубиство. Једина књига његових песама, насловљена *Песме*, појавила се постхумно 1992. године. Остало је много необјављених дела.

САЛВАТОРЕ ТОМА (Salvatore Toma) (1951–1987)

ПЕСНИК ЈЕ НАУЧНИК ЈЕДАН…

Песник је научник један
са ногама на земљи
и месецу се преда
чим свет угледа.
песник је човек
помало мртав
и зна ужасне ствари
ко зна како
се због овог смеје вама
свима вама.

Превео са италијанског *Бојан Белић*

ТЕСТАМЕНТ

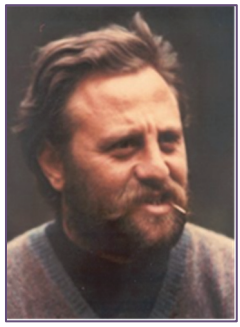
Када будем умро
на памет да вам не падне
да ми пишете читуље
преминуо је изненада
или након дуге патње
или још горе упокојио се у господу.
Ја сам умро
за ваше постојање.
Једног од ових дана
све ћу да средим,
да средим све да глатко клизи,
како мисли тако и очи
има и облаке да поравнам.
Секира моја
за милост неће знати.
Једног од ових дана
заповедаћу,
као Бог
хтећу све
да се пореди са мном.
Козе, кокошке
прелетеће изнад глава
људских попут гмизаваца у рекама
и међу сувим стенама
једног од ових дана отпочећу.

АКО СЕ НА МОТОРУ…

Ако се на мотору
залетиш право на неки солитер
а иза њега нађе се звезда
из очиглелног разлога
погледај како звезда пада:
затим зачаран
пожели жељу:
ја бих
велику експлозију.

ЈА И СМРТ

Ја и смрт
познајемо се добро
јако добро.
Знам кад се шали
када претерује
и када је стварно
постала неподношљива.
Често је терам од себе
с нежношћу
врло обазриво
осмехом стављам јој до знања
да сам уморан
и да се одавно нисам наспавао
понекад морам да прибегнем сили
и постаје каква постаје
нека заљубљена жена:
умиљата попустљива брижна.
Дешава нам се више но једном
да једно другом наздравимо
и она ми намигне
и искрено: бар неко време
зачикивања неће бити
њених несносних смицалица:
те грип, те сета, те бронхитис.
Колико смо пута
нас двоје прошетали
причали о свему и свачему
сањали чезнули!
Међу нама не постоје тајне
тобожња брига извињења
пренемагање умиљавање.
Отуд ја тачно знађу
кад буде озбиљна.
Када ме зажели заувек крај себе
ни суза неће бити.

Салваторе Тома је песник који је, завршивши класичну гимназију одустао од студија. За живота је штампао шест песничких збирки, али му је славу донела она која је постхумно објављена – *Канционијер смрти* (1999). Извршио је самоубиство.

БЕПЕ САЛВИА (Beppe Salvia) (1954–1985)

ИМАМО У СРЦУ…

Имамо у срцу усамљену
љубав, наш бесконачни живот,
а небо у очима за наш неједнак
корак. Плаже небеса, потоци
на којима камење и купине и усамљени
раставић, и травната брда, плодне
области, градови раширени као
беле заставе, и голи затвори.
То је наш живот. Ова наша
лица која тумарају што на њушке
псеће личе. Ветар,
сунце латица црвених и плавих,
снови никад сањани, наши снови.
То је наш живот и ништа више.

ДА ПИШЕМ САМ НАУЧИО…

Да пишем сам научио од пријатеља,
али без њих. Ти си ме научила
да волим, али без тебе. Живот
својим болом учи ме да живим,
али скоро без живота, и да радим,
али увек без рада. Онда,
онда, научио сам да плачем,
али без суза, да сањам, али
у сну видим само нељудске облике.
Моје стрпљење нема више границу.
Немам више стрпљења ни за шта, ништа
више не остаје од наше среће.
Чак и да мрзим сам морао да научим
и од пријатеља и од тебе и од читавог живота.

САДА ЈА ИМАМ НОВУ КУЋУ, ЛЕПУ…

Сада ја имам нову кућу, лепу
сада када ни руку на њу нисам
још спустио. Сва сива и неугледна,

сви прозори сломљени, стакла
разбијена, дрво труло. Али лепа је
због сунца које прима и терасе
која је и даље у нереду гвозденог отпада
и зато што се одавде може видети скоро
читав град. А увече када сунце залази
град изгледа као далека битка.
Волим своју кућу зато што је лепа
и тиха и снажна. Изгледа да има
овде у кући друга кућа, сенка,
а у животу други живот, вечни.

Салвиа је назван Петрарком бит генерације италијанских песника. Књиге су му штампане постхумно. Убио се скоком кроз прозор свог стана у Риму.

РЕМО ПАЊАНЕЛИ (Remo Pagnanelli) (1955–1987)

ГОДИНА ИМА НЕКОЛИКО САВРШЕНИХ ДАНА...

Година има неколико савршених дана.
Никада нас не оставља неповређене плишано божанство.
Не подносимо је као превелику врућину или велику хладноћу.
Дагеротипије нове елеганције увек пролазе без кочнице и односе
жене и живот.

Не само да је значајан као песник, већ се истакао и као књижевни критичар. Објавио је за живота три песничке збирке, а после самоубиства штампано му их је још неколико.

КЛАУДИЈА РУЂЕРИ (Claudia Ruggeri) (1967–1996)

ДУГА ЧЕЖЊА

Још не долазиш: одгоре
немилосрдно светло, али ти
чекаш невештог анђела
на последњем клину света
где све може сићушна
срећа, предмет љубави
или не знам шта – питање.

Песникиња Руђери, која је самоубиство извршила скоком с балкона своје куће, све књиге су штампане постхумно. У њеној поезији барок је комбинован са авангардом, Стефано Барди ју је одредио као „несхваћени врисак“. У њеним песмама, названим „малим паклом“, као и у онима које написао Салваторе Тома, смрт је похвала животу.

СИМОНЕ КАТАНЕО (Simone Cattaneo) (1974–2009)

МОЈА ЖЕНА СТВАРА ПЛАТНА…

Моја жена ствара платна својом смеђом косом
на мојим тамним грудима,
чека на прагу мога меса сваку његову грешку,
теши ме говорећи да ћу патити сам,
пасти и нећу устати,
да ћу убити седам људи и имати много дана добротворног рада,
колико пас у одгајивачници, остати сам без зуба,
ни лекова ни осећања
завршити као онај странац у кафеу у централном Милану

понедељком послеподне.
Мање-више његов је живот текао овако –
I had a woman,
She left me –
Ништа више од тога.

Пре него што се убио, објавио је две песничке збирке. Катанеова поезија разликује се од оне коју пишу његови савременици по песничкој оштрини и много чешћој употреби свакодневних речи, оних из комуникативног језика.

Превела са италијанског *Гордана Смуђа*

Тумачења

Тодор Бјелкић

ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ ПОЕТСКЕ ЈАВЕ
(Жељка Аврић: НЕСАН, *Центар за туризам, културу и спорт*, Сврљиг 2021)

Несан је време тегобне будности, време наде, страха, време када се бежи од злих примисли и слутњи. С друге стране, несан је увод у сан, у поетику коју ће донети тренут расањивања; време „прескакања савести“ и „обилажења слабости,“ време „летења даље од пуцња, од мисли“, „мењање праваца и ветрова“, време „призивања бога“, мењање путотока „злих духова“ и држање света на длану „као паклене поморанце.“ Заправо, несан је увертира уласка у, слободно би се могло рећи, паралелне светове поетске јаве коју нам је понудила изузетно талентована и већ доказана и афирмисана поетеса Жељка Аврић. Стога не чуди што је песникиња најновијом збирком *Несан* освојила још једну вредну награду *Гордана Тодоровић*, а што је све резултирало објављивањем књиге у издању Центра за туризам, културу и спорт, Сврљиг, Библиотека *Бдење*, 2021. године. *Несан* је, одмах да то истакнемо, толико поетски снажна, свежа и животворна поетика, која изискује сву пажњу читаоца, без обзира да ли се ради о „обичном“ љубитељу поезије или (да) је реч о критичару, књижевном естети и(ли) врхунском позанаваоцу науке која обухвата све облике књижевности.

Они који прате савремену књижевну сцену Србије одмах су уочили самосвојну, снажну појаву Жељке Аврић, већ у њеној првој поетској исповедаоници под насловом *Портрет*, а у међувремену је објавила још осам песничких збирки (*Со-*

нетне бројанице заједно са Ранком Павловићем), где спада и збирка *Несан* као, до сада, последња у овом успешном и оригиналном низу. Песникиња, о којој говоримо, спада у ред оних које су већ дубоко заорале (у) плодну српску, племениту, културну баштину. Под пуном одговорношћу и отворене савести можемо устврдити да је Жељка Аврић већ обезбедила место у српској поезији. Не можемо а да ипак не поменемо ону већ тривијалну поделу на писце жене и писце мушкарце (мада је то безмало излишно, јер постоји само *права* поезија, за разлику од оне која то није, иако Вук Ст. Караџић изричито помиње „женске пјесме“), али, такву поделу намерно истичемо да бисмо приближно одредили које место заузима, или је већ заузела ауторка *Несна*, на заводљивој поетској скали, где без сумње предњачи непревазиђена Десанка Максимовић. Нећемо погрешити ако истакнемо да Жељка Аврић може слободно да се сврста међу првих пет или шест српских поетеса.

Чак када више не би написала ниједан стих (што је и теоретски нереално, јер у рукопису јој чекају барем још две или три књиге), остало би забележено да и збирка *Несан* управо само потврђује и оснажује Аврићкину поетску узлазну црту, остало би недвосмислено уверење и убеђење да је реч о потпуно заокруженој и доказано оформљеној поетској личности. Без обзира колико јој биле добре и успешне претходне збирке, *Несан* је до сада њено најупечатљивије дело, фокусирано на ону светлу и умну сферу, која чини Човека и његов ненадмашни поглед у саму срж ствари – у себе. У тој поетско-филзофској тканици, Жељка Аврић скоро да је ненадмашна. У том њеном колоплету бесани, бдења, заспанки, сновиђења, буђења и раздана (све „посуђено“ од ауторке), истински ћемо спознати колико поетска реч (што се најчешће назива изразом), може да буде снажна, лепа, заслепљујућа, самоспозајна, али, и опомињућа и отрежњујућа. Стога смо већ изричито подвукли да ова поетска књига изискује потпуни интелектуални напор и менталну пажњу и да би њено пуко препричавање, сведено на тематику, снагу израза, на версификацију, запажања, било само грубо бацање речи. Наиме, ова прелепа поетска подсетница и на Живот и на Смрт подједнако, мора да се пажљиво ишчита и мора се осетити специфична центрифугална сила живог гротла сатканог од речи и песничког поимања света.

Било коју тему да дотакне у *Несну* (а несан је, опет да укажемо, само општа бол, сета или васколика љубав), Жељка Аврић ће од ње сачинити мало ремек дело, без обзира да ли

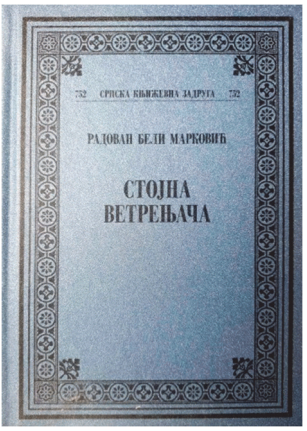
се, примера ради, то односи на *Бдење Чисте Душе* или на *Реквијем* (поједини наслови) или на било коју другу песму. Рецимо, *Реквијем* је, иако то нигде изричито не пише, очигледно посвећен нашем великом и трагично преминулом сликару Сави Шумановићу, чији су последњи тренуци напросто толико упечатљиви, страшни и јасни баш онолико колико то може да досегне безмало свевидеће око Песника. Поред осталог, у овој књизи ћете сусрести и једну од најлепших песама, посвећених Жени – *Буђење Женства*, сву саткану од невероватне нежности, од дубоке самоспознаје сопствених Ја, до универзалне поруке о (све)општем женству, „да би нам било плодно / да би нас било мноштво." Жена као велика, вредна матица, праисконска искра стварања, чији су „покрети молитвени/ очи ти топло кестење / карлица бременита њива / плећима подупиреш свод." Једном речју, у минијатури, *песма над песмама*.

Већ је и раније запажено, нарочито у већ помињаној збирци (са истакнутим српским песником Ранком Павловићем), *Сонетне бројанице*, да се Жељка Аврић веома лако, убедљиво и упечатљиво служи сонетом, као најотменијим (како се некад говорило) начином песничког оглашавања и изражавања. Префињеност сонета напросто је одраз песничког поимања и дубоког истраживачког рефлекса Жељке Аврић и она ће у четрнаест стихова осмислити мини роман, драму, трагедију и чешће сарказам него комедију. Једноставно, као песникињи свестраног интересовања, сонет јој је изузетно близак, драг и она веома често, филигрански успешно, уметнички савршено, посеже за таквом техником поетског исказивања. Песник Ненад Грујичић је рекао: сонет ће спасити свет. Баш у том духу и смислу, према сонету, односи си се и ауторка *Несна*, која је последњи циклус *Раздан* посветила „откуцајима вечности елемената" – сонетима. То овој књизи даје посебну драж и уметничку лепоту, мада у том погледу ништа не заостају ни они тзв. слободни, нити они класични стихови.

Најкраће речено, *Несан* Жељке Аврић је расна, чиста, дубоко осмишљена и у најлепшем стиховном (стихованом) руху изаткана поетска крилатица. Међутим, по ко зна који пут мора се поновити: само говорење (писање) о тој књизи може бити пуко трошење речи: књигу ћете схватити и истински прихватити кад јој, читајући, откријете праву лепоту, право значење, прави садржај, праве поруке и несвакидашњи уметнички одраз, који се већ примио и укорењо, опет апострофирамо, као јасан обелиск у савременој српској књижевности.

Милан Р. Симић

ЗБОРНО МЕСТО КЊИЖЕВНИХ СВЕТОВА
(Радован Бели Марковић, СТОЈНА ВЕТРЕЊАЧА, *Српска књижевна задруга*, Београд 2020)

И у роману *Стојна ветрењача*, Радован Бели Марковић вешто се заиграо, бајкама, сенкама, загонеткама и легендама. Вешто заиграо, још вештије игру завршио. Да није његове особене вештине, зар би се толико писаца и књижевних јунака из других времена и књига, а које су се издвојиле у светској и нашој књижевности, добровољно и радо усељавало у Бели Марковићев књижевни свет? Селе се они из књиге у књигу Марковићеву као да су каква путујућа позоришна дружина која има посла преко главе. И сада је посве јасно, враћање писца у давно прохујале дане јесте неопходност да би се у причу увеле прецизно одабране *књижевне фигуре* без којих наша прошлост не би ни била оно што јесте. И у том копању по свету успомена, писац користи свестечено знање из књижевности, а оно је да му се позавиди. Свет успомена? Само у њему, улоге живих и мртвих подједнако су важне. То јесте разлог да госпођу Олгу, која добро зна да важну варошку улогу може имати само на овом свету, прихватимо као неумрлу, и тачка.

Стојна ветрењача.

Ни трајања ни циља, ни грешка ни неприхватљива истина, ни сличности и без објашњења, а опет – циљ великог наума, добро одређена тачка. Па буди паметан, јер богме, подоста је оних који су идејом о њој запрепашћењем затечени и до краја приче у таквом стању и остали. Замисао бојара Тадића из чисте доколице, помислио би неко, а није. Да јесте, не бисмо дошли до необичног стања где се осећамо немоћним, не толико пред појавом коју треба објаснити, колико пред неколико речи које садрже више него све оно што мислимо, а те речи су, ВЕТРЕЊАЧА (где јој место није).

Па опет, удаљавањем стојне ветрењаче од стварности не бисмо добили ништа, а изгубили Причу. Зато сви и јесмо изабрали да прихватимо како јесте. Оно, истина: *Показало се, међутим, да драги Бог владику ваљевског још држи на корак из се, тако да од свега је нерешено остало тек једно канонско питање: да ли ће се Бојару Тадићу заупокојене свеће, суђеним временом, само у фамилијарној гробници прислуживати, понад тљеног му тела, или и у стојној ветрењачи...*

Бојар Тадић?

Замршена је прича о његовој породици и богатству њеном, за чуђење је и однос његов према својим слугама, али сада није реч о томе већ његовом науму. У средишту приче, дакле, постављена је једна необична грађевина и судбина њеног још необичнијег градитеља... *приде што је и у запамћењу остало да је већма себи самом чинио друштво, застајкујући таман са онима које не могаше да избегне...* што обузела га залуд- градња. Да није тако, не би место грађевини било на брду клизишту. А да је само то у питању, можда би... Не, нема места за све упитнике...*стојној ветрењачи, која је као гљива лудара изникла под Попарским брдом...*

Залуд-градња, то и јесу места где Бели Марковић спаја и оно што је за све друге писце неспојиво, али и места где за потребе романа писац расипа Велику причу не штедећи се у расипању. Та спајања јесу и поводи за различите могућности тумачења саме приче. И, ма како је и ко од нас тумачи(о), све мислимо да дубље и темељније приповести о залуд- грађевинама нема, нити ће је бити. Зато нам се све и причињава да у роману *Стојна ветрењача* писац не тумачи идеје својих јунака. Напротив, јунаци тумаче пишчеве идеје! Дакако, то није увек по вољи писца, али ликови остају при своме. Доктор Субота, заштитник мнимог литерате Р. Б. Марковића, понајвише, чини се. И да нам се на замери, а и зашто би? – што на Суботу гледамо као на доктора који добро зна како је човеку суђено да остане сам баш у најтежим тренуцима. Који зна много више од нас о одразу у огледалу, посебно оних који су се оба света нагледали, приде – и тамо и амо свашта видели. Баш такви и на саму историју гледају као на велику ТАЧКУ која само крупња и крупња, све се спремајући, као зрео чир, да прсне. Ето, сад и ви можете на доктора Суботу да гледате као на неког који вазда са оном својом несаницом седи душом на кандило, штоно кажу, све ...*знајући да под земљом и под јорганом ништа није исто...*

Дакле, уз дозирану фантастику, *Стојна ветрењача* јесте прича о авантури једне издвојене душе. То ће нам најпре потврдити мними литерата Р. Б. Марковић, али и сви остали добро нам познати ликови из Бели Марковићевих књига, уз незлобиви цинизам дакако. Нема међу његовим ликовима тог који од писца не жели само свој роман. Сад се посрећило бојару Тадићу, ко је следећи? Дакле: професор Цветковић, квазинаучник, што и Ајнштајну има итекако шта да приговори, а и ово да се о њему каже: *Душе ваља, у свом* ***Операш****у, професор Цветковић је, трудећи се да, осем о ветровима, не напише ишта о ичему, написао свашта и о свему…*; Бели Живорад, да се не заборави; госпођа Олга *… је жути тамо салон изнова меблисала и књижевно прекадила…,* биће да је тако учинила само за потребе ове приче*;* поета Капетановић Млађи, да будемо пристојни и опрезно (тихо) нагласимо његово душевно стање, помало погубљена особа; *Г. Капетановић Старији, једини од ваљевских гавана кога је и бојар Тадић пуштао на корак преда се…;* богме, и г. Сава Савановић, ох, и мадам Шоша од које се враћају неотворене коверте, и сви они који се стално сусрећу, разилазе и изнова враћају омеђеном простору, причи *Стојна ветрењача*. На зборном су месту, не баш како их историја памти – већ какви су у очима света остали, још и књегиња Љубица, фигуративно трудна краљица Драга, војвода Мишић, Н. Калабић што нам вазда остаје *као лик из недочитаног романа;* и ча-Милован Ђ. Глишић и Карађорђије *…поготово у рововском утврђеном сматрању: да нема Вожда после Карађорђија, ни књижества после ча-Милована Глишића…* (Шта нам изабран цитат говори? Ако писац јесте оно што пише, то значи да нам је по наведеном мишљењу јасније какав је, ето, Бели Марковић у одговорима по важним питањима)*;* Проклета Јерина и капетан Зојзе: *Можебити измишљени аташирац шваپске легације у Белом Ваљеву…*

Писац, бојар Тадић и сви остали ликови једноставно од нас читалаца захтевају привремено занемаривање јалове садашњости и ми то радо чинимо. Временски зидови, дакле, вешто су уклоњени, рукопис доживљавамо и као историјску прозу, пишчево **стварно** прихватамо без поговора. И нимало, не вара нас примеђење, Бели Марковић пуном снагом завршава причу о Србији, рецимо, од средњег века наовамо, све износећи нам сажето и историјске прикривене податке за које неупућени могу помислити да су небитни. Е, није тако, јер та помоћна позорница на којој многе личности из историје ре-

призирају своје животне улоге, тај преображај изокренутог света, предочени су узбудљиво и јасно иако писац то чини *ґрубим* старовременим речима, чини се храпавим и неумивеним, али и речима које светлуцају као кандила, и које шамарају. Приче створене таквим речима, а има их и које готово нико не захвата из нашег језика, саме од себе морају бити успеле, било по својој обремењености, било по преплитању свега онога на шта романсијер упућује имагинацију. То јесу причице које писац зналачки уланчава... *подруку са архивском влаґом по којој је и заставрели овај свеш наставао заударашu*... Да. Залуд би нам и било да сад тражимо и дефиницију *Времена*. Шта то значи дефинисати, па делити време? Уосталом, у кружном времену нема ни почетка, ни краја, отуд ни у роману *Стојна ветрењача* немогуће је прошлост упокојити, боже-ме-прости – као што ни госпођу Олгу није више могуће склонити са овог света. Биће, ипак, да ово најпре јесте јасно утиснуто време од, ни мање ни више, неколико векова у измишљене Марковићеве приче из стварног живота које једнаке јесу стварним причама из измишљених живота. Тако је то на зборном месту књижевних светова.

Марија Филиповић

БРИГОМ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЋИРИЛИЦИ ЧУВАМО СВОЈУ ИСТОРИЈУ, КУЛТУРУ И ИДЕНТИТЕТ
(Срето З. Танасић, КАКО САМ ГОВОРИО ЗАРАД СУТРА, *Чигоја штампа*, Београд 2020)

Положај ћирилице, коју би неки и даље да одбаце као сувишну, а која је од непроцењивог значаја за чување нашег идентитета и културе, могућности њене законске заштите као културног добра, заступљеност српског језика у школи, потреба увођења српског језика на факултете, покушаји присвајања наше културне баштине и прављења нових језика у чијој је основи српски – нека су од битних питања савременог српског језика којима се бави др Срето Танасић у књизи „Тако сам говорио зарад сутра“. Међу корицама књиге која је крајем 2020. изашла у издању *Чигоја штампе* у Београду, нашла су се 33 интервјуа са Танасићем објављена у штампаним и електронским медијима у Србији, Републици Српској, Црној Гори, али и Румунији и Бугарској, у периоду од 2001. године до данас[2]. Сви се тичу српског језика и ћирилице и њиховог статуса у нашем друштву и на целокупном српском језичком и националном простору.

Књига је веома битно сведочанство о томе како је – да парафразирамо наслов – зарад будућности нашег, српског језика и писма, и своје будућности, говорио један од водећих стручњака у овој области и најактивнијих учесника стандардизације српског језика током читаве две деценије, односно како у светлу историјских процеса и актуелних дешавања на пољу језика треба гледати на његово „сутра“ – и бринути о њему. Тумачећи сва кључна питања везана за „најновију спољашњу историју језика“ (како је то дефинисао у уводној речи академик Предраг Пипер), кроз однос између језика и друш-

[2] Међу њима је и један са аутором овог приказа, једним од троје лингвиста којим је проф. Танасић дао интервју.

тва у којем он постоји и у чијој је култури једна од темељних вредности, у многим интервјуима Танасић подробно и веома посвећено залази и у даљу историју, у почетке писмености у Срба и успостављања континуитета стандардног књижевног језика којим се не могу похвалити народи који данас на тим основама желе да заметну нове језике.

Посебна тежина и значај предмета ове књиге, према речима академика Пипера, лежи у томе што од статуса књижевног језика умногоме зависи статус културе којој он припада и друштва у целини.

Др Срето Танасић је српски лингвиста, филолог, дописни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, научни саветник Института за српски језик САНУ и његов директор од 2006. до 2016. године. Редовни професор Филозофског факултета у Нишу (до 2016. године), као и гостујући професор за савремени српски језик на Филозофском / Филолошком факултету у Бањој Луци. По позиву је држао предавања из савременог српског језика на Универзитету „Ломоносов“ и у Институту за славистику – у Москви. Био је преко десет година руководилац пројекта „Опис и стандардизација савременог српског језика“ у Институту за српски језик САНУ. Сарадник је САНУ и АНУРС на изради Српског дијалектолошког атласа. Потпредседник је Славистичког друштва Србије и његов почасни члан, члан Вукове задужбине у Београду, као и стални члан Матице српске у Новом Саду. Члан је и председник Одбора за стандардизацију српског језика, свесрпског и свеинституционалног стручног тела основаног са задатком да брине о статусу српског језика на целокупном његовом простору и усмерава његово проучавање које води и осавремењавању стандардној језичке норме.

Када је, као у случају ове књиге, интервјуисана личност научник који се целог свог радног века бави проучавањем савременог српског књижевног језика са разних аспеката, и самостално и у оквиру великих научних пројеката, у више научних и културних установа, сада и као председник Одбора за стандардизацију српског језика, како је то формулисао академик Предраг Пипер, форма интервјуа је погодна и драгоцена за указивање на битне чињенице и пружање стручних објашњења на начин који је приступачан ширем кругу читалаца. Ако узмемо у обзир да је проф. Срето Танасић познат и и по чврстим ставовима и непоколебљивом иступу у јавности по питању значаја језика за национални идентитет, то даје до-

датни значај и тежину његовом одговарању на питања постављена у интервјуима обједињеним у овом издању.

Циљ објављивања књиге био је, према речима самог Танасића, да за будућност остане сведочанство о томе који су проблеми пратили српски језик у нашем времену. А говорио је зарад тога о српском језику и ћирилици у службеној употреби и у издаваштву, недоношењу закона којим би се то регулисало, о недовољном фонду часова српског језика у основној и средњој школи, о уџбеницима, о захтеву за увођење српског језика на факултете, о присвајању и крађама наше писане баштине, о недовољној бризи државе о националном језику и ћирилици и честом неуважавању мишљења струке. Такође, причао је професор Танасић и о недопустивом смањењу броја српских лектора у славистичким центрима у свету, о неговању српског језика у Румунији, о усиљеном стварању нових језика – бошњачког и црногорског...

У књизи је постављено много важних питања о савременом српском језику, и предочени су детаљно и приљежно образложени одговори од стручњака од кога би тешко неко могао бити меродавнији. Књига је подељена у две целине: у првој су интервјуи који су дати средствима информисања, а у другој су они дати стручњацима. Будући да су текстови поређани хронолошки, кроз читање интервјуа насталих у распону од читаве две деценије пратимо и развој језичке ситуације на овим просторима кроз призму друштвено-политичких дешавања.

Један од проблема којем је у књизи, сразмерно његовом значају, посвећено доста пажње јесте стварање нових језика на Балкану које је пратило процес формирања нација на овим просторима. Проф. Танасић те језике назива политичким, напомињући да их има „онолико колико се промовише и колико нација или држава хоће да их има и труди се да да садржај тим језицима“. Његов чврст став је да за то политичко преименовање српског језика најпре у Хрватској, а затим и у Босни и Херцеговини и Црној Гори, нема покрића у науци о језику, те да за разлику од других, новонасталих језика, једино стандардни српски језик има јасан континуитет још од започињања реформе Вука Караџића.

„Да ли су украли Хрвати Србима језик, не би се могло рећи, али у сваком случају јесу се послужили српским језиком“, наводи Танасић у једном од интервјуа и додаје да, за разлику од Срба, Хрвати имају проблема са идентитетом

свога језика још од када су изашли са својим стандардним језиком, муче се и даље и мучиће се још. Они помало покушавају да докажу како су самостално формирали свој стандардни језик који је само сасвим случајно, односно стицајем околности на истим основама на којим је и српски. Међутим, каже Танасић, то не може озбиљне критике да претрпи и у свакоме разговору научника српских и хрватских то се на крају и призна.

Хрвати покушавају нешто да ураде на плану лексике и правописа, наводи проф. др Срето Танасић. Међутим, познато је да то најмање утиче на стандардни језик. „Лексику ми можемо да уносимо колико год хоћемо у свој језик, она се подвргава законима нашег језика, а оно што је стварна структура језика – граматика, ту се не могу наћи битне разлике“. Као пример покушаја кривотворења и на лексичком плану, Танасић наводи да тамо где постоје дублети или пандан за реч у стандардном језику у народним говорима, нама „потурају“ нешто као да је српско, а оно друго хрватско. Тако су, правећи своје неке разликовне речнике, писали да је хрватско „врабац“ а српско „цивцан“, као да Срби немају реч „врабац“, „или још неке речи које нисам могао као Србин ни да препознам они су нама нудили, а себи остављали оно друго“, образлаже проф. Танасић.

Што се тиче Бошњака, они такође могу чинити нешто на лексичком (и правописном) плану, а у (граматичкој) структури врло мало могу да интервенишу. Стога иду на убацивање што више турцизама, али турцизми у српском језику нису страни, а друго, покушавају да иду у неку кроатизацију, али онда се сударе са другом страном, онда Хрвати кажу „па ми и сматрамо да ви јесте Хрвати муслиманске вере“. Тако они имају још и више проблема, објашњава Танасић.

У једном од интервјуа Танасић наводи да је могуће исправити грешку са увођењем „босанског језика“ у школе у Рашкој/Санџаку, тако што је потребно применити принципе који су утврђени у Европском документу, где пише да се мањински језик мора разликовати од већинског.

Посебно је апсурдна, рекло би се, ситуација у Црној Гори, заправо покушај стварања новог, тзв. црногорског језика. Све то што се наводи као карактеристика црногорског, све су то дијалекатске карактеристике које превазилазе границу Црне Горе, напомиње проф. Танасић. Као пример наводи реч „Ćеди“ и да се тако каже широм српских територија где се го-

вори ијекавски. „Нема озбиљних разлога, ни лингвистичких ни социолингвистичких, никако их не може бити, за посебан црногорски језик“, објашњава он.

У занимљивом интервјуу за Српску РТВ у Никшићу, 2014. године, после свечане академије поводом два велика јубилеја: двеста година од појаве прве српске граматике, Вукове чувене Писменице из 1814, и сто педесет година од упокојења Вука Караџића, Танасић истиче да се не може уништити целокупна српска културна баштина у Црној Гори, а „све што је у последња близу два века, а и пре, казано, написано, запамћено, изговорено, испевано – све је то на српском језику, управо српском језику који је српском народу у целини створио Вук Стефановић Караџић“.

Чак и Вуков учени претходник Доситеј Обрадовић управо је рекао да се може променити вером или националним опредељењем, али се језик не може променити. Ако узмемо оне који су се национално определили као Црногорци, каже Танасић, они су то изрекли још на српском језику пре него што су смислили и промену имена српском језику, дакле, није им ни то сметало. Можемо погледати пример великих успешних нација које не покушавају да свом језику дају своје име. „Бразилу не смета, је ли тако, уопште ни у економији, ни у фудбалу да се служи својим матерњим језиком, а који је уствари португалски. Да ли смета шта економски развијеној Аустрији, да ли смета Швајцарској итд. Ја мислим да нема никаквих разлога, ни социолингвистичких, а лингвистичких нема ни могућности“.

Да би један језик био као језик посебан, наводи проф. Танасић, он мора да се од неког другог са којим се пореди разликује бар у 80%, а то овде није ни неки промил!

Значајан простор у књизи, сходно томе колико се уважени лингвиста бави овом темом, боље рећи – колико је посвећен борби за очување српског писма, дат је теми статуса ћирилице као стратешком питању нашег идентитета и културе, али и њене законске заштите.

Српско писмо је ћирилица, то је једина и непобитна истина. Латиница нам је придодата кроз двадесети век, а онда плански наметана на штету ћирилице, и тако смо после сто година добили ситуацију да је ћирилица неподношљиво потиснута, па нам се још појашњава да је то нормално, чак пожељно. Са друге стране, сви други европски народи, велики и мали, чувају и негују свој језик и писмо. Али није проблем у

њима који нам то сугеришу, него у нама – што то прихватамо, сматра Танасић.

Посебан је проблем, по његовом мишљењу је то што је ћирилица занемаривана и пре распада оне државе. Била је много потиснута, а онда је то по инерцији настављено и после распада државе и после формирања државе Србије, када је српски језик постао српски, иако је ћирилица његово писмо. Она је у пракси из разних разлога, а никако оправдано, потискивана.

„Нема ни једног, ни једног јединог разлога да се ћирилица држи по страни, да се служимо латиницом ако је ћирилица српско писмо. Она је знак српског идентитета. Ако на ћирилици имамо тако изграђену културу кроз хиљаду година – наравно, то писмо је Вук само поједноставио када је градио нови књижевни језик, Вук са својим сарадницима – ако ми имамо вишевековну културу изграђену на ћирилици – нико се тога не би одрекао, а, с друге стране, немамо ни једног разлога за то одрицање. Модерно време није препрека за ћирилицу. Ми смо слушали и ове и оне разлоге, али ни једног озбиљног разлога нема против ћирилице. Па чак ни економски разлози. Као: пишемо називе улица у Врању на латиници због странаца. Прво, кад странци дођу у Врање или Београд, ако не знају српски језик, онда им је свеједно је ли на ћирилици или латиници“, говорио је проф. др Срето Танасић за телевизију града на југу Србије.

Ми пишемо стране називе фирми, на страном језику, често и некоректно, па да ли нам економија зато цвета?, запитао се наш лингвиста. Али зато наша бака, кад дође иза ових брда у Врање, не зна да прочита где би купила нешто себи и унучету јер нема ништа на ћирилици, осим можда пекаре.

У интервјуу „Чувањем ћирилице чувамо национално благо“, који је објављен у часопису „Бдење“ 2016. године, а уврштен је у књигу „Тако сам говорио зарад сутра“ (у њен други део, који чине разговори са стручњацима), проф. Танасић је, између осталог, говорио:

„Српски језик и његово писмо – ћирилица леже у темељима српског идентитета. Ако смо на српском језику и ћирилици стварали миленијумску културу, зар треба да то сад оставимо! На ћирилици смо створили културну баштину на коју можемо бити поносни, нека дела улазе у светску ризницу културе – какво је Мирослављево јеванђеље, и многа друга јеванђеља, дакле свете књиге. Па књиге животописи наших све-

тих краљева, Повеља бана Кулина, па Душанов законик, па ремек дело „Слово љубве“ и тако редом. Да нам је културна баштина створена на српском језику и ћирилици безвредна, не би била предмет разних кривотворења, својатања и поткрадања. Ко би се разуман раставио од такве своје културе. А зашто? Ни за што. Данашња ћирилица је наш културни и национални симбол – ко се одриче свога идентитета не заслужује, тако и бива, да га други поштују. Затирање ћирилице доприноси затирању српске културе. Наша савремена ћирилица, коју је Вук Стефановић Караџић прилагодио потребама савременог српског књижевног језика представља готово идеалну азбуку, где сваком гласу одговара један знак.“

Говорећи о најављеним изменама Закона о службеној употреби језика и писма, често је, као један од предлагача, био у прилици да образлаже зашто се „намеће“ ћирилица када би, по неким, два писма требало да буду равноправна и да ли су заиста предвиђене и казне за латиницу у службеној употреби.

Реч је заправо о враћању ћирилице тамо где јој је место, а њој је место у службеној употреби српског језика, наводи Танасић. Према Нацрту закона, јасно је утврђено да су српски језик и ћирилица у службеној употреби у Србији, нема никаквих изузетака. Закон се не бави употребом писма изван службене употребе; то спада у личне слободе и избор грађана, дакле, није спорно у погледу употребе латинице. Проблем је, међутим, што се покушава онемогућити регулисање службене употребе српског језика, што подразумева и његово писмо. Више од тридесет година српски језик је занемарен, а данас се већ може говорити о запуштености. Танасић сматра да неће бити потребно примењивати казне, већ да ће се пробудити свест, те да није требало ни чекати да се осавремени закон када у Уставу стоји да је писмо – ћирилица. Такође, додаје да ће бити подстицајних мера као што је мањи порез оним издавачима који објављују на ћирилици. „Уосталом, у свету се све што је написано латиницом и српским језиком књижи као хрватско. То ауторима нико није рекао. А да ли српски стваоци хоће да њихово стваралаштво иде у неку другу баштину?“

Један од начина да се Срби одвоје од своје националне културе и да се претворе у безличну масу јесте затирање ћирилице. Многи интереси се ту укрштају. То омогућава и

лакше поткрадање српске националне баштине, што и даље траје, упозорава Танасић у интервјуу за Срну.

Сваки народ је дужан да брани своју историју, поготово своју културну баштину, од фалсификовања, прекрајања, од крађа. Кад је посреди српска писана баштина, која нас сврстава у врхове европских народа, наука је утврдила довољно да нико озбиљан не би покушао да постави питање српског језика и писма, тј. о припадности споменика као што су „Кулинова повеља", „Мирослављево јеванђеље" и други. Међутим, то мора знати и културна јавност, а потребно је да се над тим питањем замисли и наша држава. Можда има разлога да се о неким елементима ових кривотворења обавесте и светске институције, објашњава Танасић.

У вези са тим, он говори о Повељи Кулина Бана из 1189. године – првом сачуваном целовитом писаном документу на српском народном језику и покушају њеног присвајања у Босни и Херцеговини при доказивању вишевековног постојања некаквих несрпских „добрих Бошњана", иако су Босна и Рашка у то доба биле једноставно две српске државе, само са различитим династијама и властелом. На сличан начин коментарише и још теже појмљив случај научног скупа „Хрватска ћирилична баштина", који је у Загребу организовала Хрватска академија знаности и умјетности, и оглашавања још једног новитета у славистици – „хрватске ћирилице", којом је наводно писан и један од најстаријих ћириличних рукописа на Балкану – „Мирослављево јеванђеље".

Језик је најпоузданији чувар историје, културе и идентитета једног народа. Зато је познавање његове историје један од најсигурнијих ослонаца у сазнавању и очувању националног идентитета. Све што смо створили и што нам се догодило чува се у језику. Језик има своју унутрашњу и спољашњу историју – и једна и друга су подједнако важне, говорио је у интервјуима Танасић. Изучавање, неговање и очување савременог српског језика нужно се заснива на изучавању и познавању његове историје. Многе језичке датости у савременом српском језику не могу се разумети и објаснити без познавања његових старијих фаза развоја.

„Срби – један део – нажалост, немају развијену свест о значају чувања националног језика и писма, немају свест о потреби чувања свог идентитета, у чијој основи је, понављам, српски језик и његово писмо ћирилица. Није то само помодарство, има нешто дубље ту. Као да у последње време почи-

њемо да одбацујемо све што носи национални предзнак. После ратних страдања и губитака народи се обично интензивније обнављају, па јача и национални дух. Срби, једним делом, после ових ратова с краја двадесетог века иду у супротном смеру – настављају деструкцију која им је кроз ратне године наметнута. То се, нажалост, може видети и на примеру (не)бриге о српском језику и писму. А ето, један Петар Хандке је научио ћирилицу", рекао је проф. Танасић у једном од интервјуа, додајући да одричући се себе – никуда нећемо стићи. Није нам ни оправдање ни утеха ако то чинимо и несвесно. Сви они којима је српски језик матерњи језик дужни су да се према њему односе одговорно.

Оно што народу удахњује свест јесте његов језик, а ту су национални и културни идентитет. Кад се потисне култура једног народа, отвара се простор за туђи културни утицај (не за размену културних добара и прожимање култура), а културни утицај отвара врата и за друге утицаје: економске, политичке – све до новог поробљавања. Срби ће све више губити национални идентитет, постајати нека неформирана маса која се да обликовати према потреби некога са стране, биће усмеравани да сами одбацују свако духовно, културно и материјално добро које има атрибут *српски*, упозорава даље Танасић.

Брига о српском књижевном језику мора бити брига свих нас. Струка нуди решења, а држава то мора и нормативно, односно законски да регулише, да се утврди језичка политика заједно са струком, и да се утврди стратегија спровођења те језичке политике. На првом месту школе би морале добити већи број часова српског језика, као што је то случај у већини европских земаља; српски језик би се морао изучавати на свим нивоима образовања – од основне школе до универзитета. Ми данас немамо српски језик, што је незамисливо, ни на студијама страних језика, ни на студијама других наставничких предмета. Велика је, према речима Танасића, и одговорност средстава информисања; данас се питању језика у многим средствима информисања не придаје значај који језик треба да има, знамо колико је лекторска служба скрајнута. На крају, код нас се не поставља питање доброг познавања српског језика као нужног предуслова за било који посао, за било коју јавну функцију, док се најчешће тражи знање енглеског језика.

Српски језик је имао цео век неповољних утицаја, наводи Танасић, а ипак је остао. У том смислу, ни ови данашњи изазови, као што је утицај из других језика, савремени начин комуникације, не може га битније пољуљати, а камоли померити у темељу. На крају крајева, имамо у историји случајева да су народи изумрли а остао језик, макар и окамењен. Већу опасност представља наша небрига, непостојање свести и одговорности.

Колико се будемо неодговорно односили према њему, толико ће нам српски језик бити запуштенији, толико ћемо простора остављати за његово кварење, за уношење накарадних конструкција, па и за оцену да смо народ са ниским нивоом културе – истиче Танасић. Ни употреба речи из других језика није нешто само по себи неприхватљиво. Оно што није прихватљиво је употреба страних речи за оне појмове и ствари за које имамо у српском језику одговарајуће речи или их језик својим стваралаштвом може дати. Неприхватљиво је кад те речи улазе „на дивље“ у српски језик.

Танасић, такође, указује на недовољну бригу државе да се у славистичким центрима у свету одрже лектори српског језика. „Ми 20 година ништа нисмо чинили да одржимо своје лекторе тамо, па су онда често долазили хрватски лектори. Хрватска плански ради на повећању броја својих лектората по славистичким центрима, а ми ништа не радимо ни на одржавању постојећих“, упозорава Танасић за Срну.

Крајње је време да се наша држава окрене и бризи о српском језику, као и уопште о српској култури. Није то само наше питање. Култура данас има веома значајно улогу у свету у свим пословима. Рекао бих као човек из ове струке – и у економији. Замислите ако бисмо имали, као што сада немамо, толико центара где се српски језик у свету изучава. Ти људи отварају врата и културној и економској сарадњи наше земље са светом.

У више интервјуа Танасић је говорио о Одбору за стандардизацију српског језика, на чијем је челу, и о важности његове улоге. Основале су га три српске академије – САНУ, ЦАНУ и АНУРС, Институт за српски језик САНУ, сви факултети на којима се студира српски језик у Србији, Републици Српској и Црној Гори, Матица српска, Српска књижевна задруга. Дакле, то је тело које су формирале све научне и наставно-научне институције одговорне за проучавање српског језика и бригу о српском језику. А као пример да је стандардизација потре-

бна наводи то што скоро на сваком кафићу пише „Кафа за понети“. Онда то говоре и у Скупштини, па даље и све даље. А то не може бити прихваћено у српском стандардном или књижевном језику, опомиње Танасић. Основно је правило да испред глагола у српском језику не може доћи предлог *за* или било који други. Дакле, то је унесено и не само то; данас је свет мало село, па много тога улази из света, исто тако и неки дијалектизми итд. Може се, дакле, говорити о потреби стандардизације српског језика у том смислу.

Не треба, према наводима проф. Танасића (у интервјуу „Нашој речи“ у Темишвару), занемарити ни бригу о положају српског народа и његовог језика на рубовима Српства која не може бити препуштена само тим деловима Српства; то мора да буде брига матичне државе, обухваћена дугорочном националном политиком у области која се бави националном културом и идентитетом.

Српски језик данас показује да се креће оним стазама којим се крећу и други модерни језици. У њему се виде све те иновације. Језик који имамо у средствима информисања, у пословним текстовима, разговорни језик који се употребљава у разним доменима језичке употребе – сиромашан је, граматички неисправан, са многим клишеима, а то говори о духовном сиромаштву.

Пад културних вредности се одражава и на језик, каже др Срето Танасић. Међутим, тако бива у историји. „Ја ипак нисам песимиста и мислим да ће ово време проћи, да ћемо се вратити истинским вредностима, да ће се опет ценити култура, исправност и лепота језика код људи јер сиромашни духом не могу донети срећу ни појединцу ни свету, не могу створити вредности које ће надживети време у коме настају“.

Љиљана Лукић

У ТРАГАЊУ ЗА ПОЕТСКИМ ОЗОНОМ
(Гордана Ђојић Аврамовић, РЕКА ЈЕ ОГЛЕДАЛО НЕБА, *Сигнатуре*, Београд 2021)

А мени треба озарена шака среће...
Гордана Ђојић Аврамовић

Писање је трагање за неким универзалним вриједностима, за питањима о животу, о космосу, о оном што је несазнајно и недокучиво, али и о тајнама људске душе која тражи срећу, хармонију и радост. Пјесма се често *излије* из нас, а да нисмо ни размишљали о њој; њене ријечи и нас понекад изненаде и питамо се шта смо то написали. Дивимо јој се или је одбацујемо, задовољни и срећни или незадовољни и разочарани оним што *стоји* на хартији.

Гордана Ђојић Аврамовић (1946), која је дуго писала поезију, али се *усудила* да тек претходне године (2020) изда своју прву збирку пјесама *Песма је као река* показала је изразиту пјесничку зрелост, рафинман и суптилност истинског умјетника – пјесника и способност обликовања архитектонике својих стихова који се одликују мисаоном и емотивном зрелошћу, али и његованим поетским изразом.

Гордана Аврамовић је пјесник танане сензибилитета која у својим пјесмама тражи одушка животним недаћама и недоумицама. Њена лирика носи елементе исповједног тона и открива особу која трага за вјечним питањима о тајнама и човјековом мјесту у њему. За њу је поезија спасење... записано је поводом објављивања прве пјесникињине збирке.[3]

Нова збирка ове пјесникиње, која је своје афинитете исказала и у сликарству, као да се наставља на прву књигу, али

[3] Љиљана Лукић, *Ријека као инспирација* (Гордана Аврамовић, *Песма је као река*, Сигнатуре, Београд 2020) *у: Mons Aureus, часопис за књижевност, уметност и друштвена питања*, Народна библиотека Смедерево, год. XIX, 2021, бр. 65–66, стр. 113–116

пјесме су згуснутије у изразу, кохерентније и самосвојније. Њихов тематски регистар своди се на мотивску везаност за живот, за пролазност живота, за трагање за општим вриједностима, али и посебно за сопственим животом у том космичком хаосу.

Сам наслов збирке *Река је огледало неба* указује на биполарност: *ријека,* нешто овоземаљско, пролазно и текуће и *небо* далеко недокучиво и несазнајно. *Небо* се огледа у ријеци која настоји да нам приближи његово плаветило, његове облаке, али нас оставља с питањем докле допиру даљине тог неба и шта ми о њему можемо сазнати.

Чини се да се тајне вјечности отварају само пред пјесником који понире у њих својим мислима и својом душом: *Негде у висини небо / Слуша твоју тугу / Шаље је у круг светлости што лечи / И тамни остаци прошлости / Ако добро разумеш / Биће пепео плодности.* (Небо слуша твоју тугу).

Пјесников пут је често трновит, он има много вијуга, али га не напушта сазнање о тајнама живота и сопственом битисању у њему. Небусклон пјесник пружа руке ка невидећем и тражи одговоре: *Добићеш на крају небо / Које ћеш видјети само ти / Зането покренућеш своје стопе / Посматрати отиске крај срца / Испрва тамно па светло / У које се претворило зло / И као у магичном огледалу / Излаз у трену / Из воде у језеру* (Пут у небо). У пјесми *Огледало неба* пјесникиња ће истаћи: *Вода је огледало неба / из неба излази правода / за прављење свемира.*

Трагање за смислом живота преноси се на размишљања о води која непрекидно тече као у пјесми *Огледало реке* када пјесникиња *у* ноћима без сна *прогута своје срце / без дна* и у огледалу ријеке тражи свјетлост *и даљине неке* а онда се враћа небу да јој подари живот у коме треба: *Бити несебичан / поделити време / и дати га другима / да би остало остало за тебе.* На размеђи између небеског и земаљског, питања о сопству, о сопственом начину живота постају образац по коме треба живјети и управљати се.

Идеја о сопству води ка тражењу слободе јер: *Може се кратко лебдети и плутати /Али мораш се вратити негде / Макар то било гнездо / Грана или земља.* Човјек мора носити у себи мисао сопствене слободе: *И не стапати се и улазити у зид / и бити позадина некоме или нечему.* У животној борби треба: *Цртати свој пут макар небило светла / Маште и добрих људи / на које се можеш ослонити.* Пјесникиња је пуна хуманизма, жели да помогне свима онима који за том помоћи вапе: *И кад немам сна ни наде / Храбрити речима људе.* (Слободан пред собом)

Трагање за сопством је мукотрпно и тешко, али треба: *Знати кад је доста* а у свему томе: *Проћи кроз своје / унутрашње огледало / сагледати себе* и при том: *наћи нове речи и снове.* (Наћи себе) Интересантни су савјети као: *Ако не можеш да прођеш кроз зид / Направи га порозним.* Пјесникиња има чврстине у себи, вјере у сопствене снаге, наде да ће се изборити за своје идеале и зато*: Не одустај куд идеш.* (Пролажење кроз зид) Борећи се за поштен живот, за своје мјесто у њему, у коме није лако опстати, њена порука је: *Мени не треба ни осветa ни кајање / Ујутро прави траг неба / И чисто праведно постојање* (Још трајем)

Пјесма *Музичка композиција* је прави мали медаљон успјеле поетске структуре који дочарава амплитуде живота и човјекове улоге у њему са свим недаћама и падовима који човјека могу да прате. Навешћемо је у цјелини: *Живот је музичка композиција / увод различит сваком / тих као јутро са маглом / умерен као ходање / по уплаченом путу / понекад бучан /сличан тешком отварању врата понекад прескуп / понекад ходање на коленима / понекад као да газиш / по много блата.* У том животу, који је непрестана борба, човјек, писац, стваралац треба да се бори: *Да остане бар / Једна реченица после тебе* (Неспоразуми)

Гордана Ђојић Аврамовић често истиче улогу пријатељства и пјева: *Пријатељство је као чврст мост / И трајно вероваље.* (Пријатељство) Али има дана и када доживимо издају пријатеља, што ће пјесникиња саопштити у ријечима: *Издао ме је пријатељ / Заболело ме је тло под ногамма / Једног момента земља је била нагнут ,* али пјесникиња савладава бол: *Онда настаје стабилност црног тла / Засветли се ваздух са истока.* (Издаја)

Важно је пријатељство међу људима, али иако за *невераног пријатеља* не зна где пребива, зна да постоји: *На рајском острву / И да ме штити ту /...// Обновиће га у неком веку нова / Звезда / Доћи ће код мене / И опет испочетка.*

Уз пријатељство иде и љубав. У овој, другој збирци има мање љубавних пјесама него у првој, али ипак има неколико које се истичу дубоком емоционалношћу и сагледавањем везе између два вољена бића.

У пјесми *Смех* пјесникиња пјева: *Из сваке твоје речи / Тече смех / И постаје наручје топло / И меко и широко... Остани тако...* истичићи ведрину оног који пружа *сигурност и ослонац и помоћ* а у пјесми *Златна жица* савјет је да се угрије *златна жица срца* јер: *Знам да далеко тамо / Знају шта значи / Реч пријатељства / У ноћи и сећања И изјава љубави с вечера.* Ље-

потом, искреношћу и снажним осјећањем надахнута је пјесма *Расцветани дани: Не додируј старе дане / Покриће небо и јутро / Па ћу пожелети да си опет ту /...// Не додируј старе дане / Остани лепа мелодија / Са старих плоча Југотона.*

У тананим преливима пјесме *Лабудови* исткана је тиха туга због животне усамљености, кад се остане без вољених, али треба у даљини назријети слике среће и спознати: *Да она долази / Погледај око себе / Можда те тражи.*

Пјесникињина душа у пјесми *Пепео* комуницира с космосом. Полазећи од идеје да је *пепео почетак стварања / И разарања,* Гордана трага за сликом прапочетака живота схватајући: *Глава је небо / Тело је свемир и земља цела / Ваздух је дух ветра / Што сеје светлост непрестано / И тражи и чува душу од памтивека.*

Пјесма *Расветљење* носи у себи елементе трагања за нечим надстварним: *Видети час када камен / Постаје прозиран и исијава светлост* исказује пјесникињино трагање за откривањем тајни космоса и зато, треба покушати да се дође до претварања материје у свјетлост, што је *Осећај који се не нуди одмах / Већ дође / Сам од себе призван.*

У овој поезији честа су размишљање о души која се могу: *Погрешно усмерити / Осећања на нестваран бол,* али треба остати стамен и чврст, након дугих размишљања јер: *Нежно и пажљиво са собом / Уместо светла да не нађеш гром / Нађи сноп жита / И у њему одговор и свитак.* (Нађи одговор) Пјесникиња ће о души записати и ове стихове који се истичу посебном емоционалношћу: *Танано ткање нити / праве пролаз од душе до душе, / а да нису потребне / ни речи ни мисли.* (Додир облака) Треперења душе, њихова резонанца у другим људима повезује људска бића у трагању за блискошћу.

Гордана Ђојић Аврамовић склона је и описним пјесмама са детаљима који дочаравају годишња доба, предјеле и по њима ријеке и мора. Пуна њежности је пјесма која почиње стиховима: *Полако, лагано, још лакше / Доћи ће зора са бојама наранџе/ Тихо, још тише / Осветлиће прозор и праг / Нежно, још нежније / Наслониће се на кровове кућа / Док не поцрвене / Дотаћи ће ти трепавице / И лице /*

Колико је ту компарацијом ријечи постигнут ефекат необичности и максимализације израза који дјелују у скали емотивног набоја! Оваква описна лирика не постоји у нашој поезији, али пјесма се не завршава описом природе него прелази на план духовности: зора ће донијети *мало више снаге и слободе,* али и план сањарења и сна јер ће поменута личност све путеве које је видјела *затворених очију... у сну / И у магли и у*

измаглици / угледати сад са новим отисцима и: / *Тако јутро ствара пут.* (Зора)

У пјесми *Дунав је мисао* пјесникиња пјева: *Не знам да ли разговарам / Са Дунавом или само са собом / Да ли са Небом или са Богом / Мајком и прецима / Бродовима, лађама, / Магистралама и чамцима.* Пјесма од које бисмо очекивали опис Дунава прелази на духовни план с констатацијом: *Можда је живот и нижа и путања виша* да би се завршила ријечима: *Сунце се током и злати / Дунав ме учи и прати.* Пјесма *Обасјана река* исто тако је комбинација детаља из природе са размишљањима пјесникиње: *Тиркизни се свод наднео над једра / Месечина топла блиска и ведра / Не знам шта је у даљини / Речи прелазе све мореузе.*Та двојност осјети се и у осталим пјесмама ове збирке: *Траве миришу на први пролећни откос / Изван времена / Посрну тишина...* (На обали) У пјесми *Огледало неба* наилазимо на стихове: *Вода је огледало неба / из неба излази правода / за прављење свемира.* Аврамовићева ће опјевати разне цвјетове: ружу, сунцокрете, трешњев цвијет, али и птице: лабудове, бијелу голубицу, жуту птицу итд, у свему тражећи неки виши смисао.

Њен смисао живота је поезија и отуда ови стихови: *Пишем песме чисте и невине / Без накита и венаца / Голе у својој искрености* (Невине песме) а *Песма боља од мисли* казује нам да: *Песма буде / Понекад боља од мисли / Која ју је донела / Већа и дубља од писца.*

Поетика ове пјесникиње огледа се у пјесми: *Наћи себе.* Пошто је карактеристична за Горданин поглед на поезију и стваралаштво, наводимо је у цјелини: *Проћи кроз своје / унутрашње огледало / сагледати себе / и зауставити стање / у свом свету / до повратка / Своје присутности / наћи нове речи и снове / заборављене и остављене / за добре дане / изнети их из своје унутрашњости / на дневности за даљи живот.* Пјесникиња не само да жели да у поетски наратив унесе новину у погледу тематских садржаја него и да нађе *нове речи* којима ће обогатити свој поетски вокабулар.

Посебно бисмо истакли пјесму *Београд* чије је уводни дио балада главном граду Србије, исткана тананим и добро одабраним синтаксичким цјелинама: *Мирис града виси / Изнад Саборне цркве / Ветар са Калемегдана / Доноси лишће прошлости / И мирис зелен / Профил Деспота Стефана / Огледа се на торњу на Авали / У катакомбама на Ташу и Земуну / Победник сања своју сенку / И позајмљује је вечери / Сутон плива по крововима Новог Београда...* Пјесникиња *са мало ријечи казује много* и не само да издваја оно што је карактеристично за Београд него попут симболиста, даје примат мирисима и бојама.

Она инсистира и на појмовима из стварности, али и артефактима прошлости те преноси реално у апстрактно.

Могло би се рећи да је ово антологијска пјесма која се наставља: *Богатство чини разноликост / Која се просипа по улицама / По висини и дубини / Као зрело воће у јесен / Руже у пролеће / Бели снег / Који лебди у зраку*. Вриједност ове пјесме, у сваком њеном детаљу, достиже највиши ниво.

Збирка *Река је огледало неба* састоји се из сљедећих циклуса: *Почети на време, Огледало реке, Путоказ, Бела голубица, Тескоба, На врху дана и Златни клин,* укупно седам цјелина. Садржински пјесме *се прелијевају* из циклуса у циклус, стварајући компактну цјелину. Збирку је својим цртежима илустровала сама пјесникиња која је као сликар реализовала шест самосталних и преко тридесет колективних изложби.

Као посебан куриозитет и прве и ове друге пјесничке збирке је сажимање животних истина у врсту сентенци које се памте као нпр: *Можда је живот и нижа и путања виша; Речи прелазе све мореузе; Ако не можеш да прођеш кроз зид / Направи га порозним; Не одустај где идеш; Памти се добар додир очију и руку и мисли; Живот је музичка композиција; Пријатељство је као чврст мост итд*.

Интересантни су и Горданини склопови ријечи често сасвим дивергентних: постојећих и измаштаних, стварносних и непојамних. Ево неких таквих синтагми: *простопроширене очи; отресам иње са замрзлих тешких ноћи; одлази ми време шаку по шаку; Бацих низ леђа / Нестала пријатељства / Неспоразуме и растанке; Ветар брише свој умор / Од путовања кроз гране зрелих бресака; Пева зора на мојим трепавицама; Облак са пуно сунца / Можда ће ми крадом / Бациш шаку среће итд*.

Захваљујући свим тим квалитетима, пожелимо Гордани Ђојић Аврамовић[4] да ускоро објави и трећу збирку пјесама јер је њено стваралаштво у сталном успону и открива љепоту и зачараност, емоционалност и устрепталост пјесничке душе која и нас уводи у лавиринте истинског умјетничког спознања.

[4] Гордана Ђојић Аврамовић (1946) завршила је Гимназију у Бијељини и Правни факултет у Београду. Живи у Београду.

Јованка Стојчиновић Николић

ПЈЕСНИЧКИ АТЕЉЕ ЈЕЛЕНЕ ГЛИШИЋ
(Јелена Глишић, КАД ЈА ЛУПИМ ШАКОМ О СТО, *Арт Сцена*, Бања Лука 2020)

Књигом пјесама за дјецу *Кад ја лупим шаком о сто*, Јелена Глишић се појављује као већ „зрео“ дјечји пјесник познат широј књижевној јавности (изван регионалног простора). Тим више, што су јој пјесме уврштене у *Антологију савременог стваралаштва за децу српских писаца у расејању*, а многе од њих су преведене и на руски језик и објављене у престижним руским часописима за књижевност.

Иначе, до сада је објавила три збирке пјесама за дјецу: *Моја прва дјечија књига* (2012), *Вјетрић несташко* (2017) и књига о којој је ријеч: *Кад ја лупим шаком о сто* (2020).

Ако бисмо се „држали“ тематског изобиља или плана у књизи, он не заобилази досадашње тематске оквире стваралаштва за дјецу широм свијета, али Глишићева се већ сада издваја самосвојношћу приступа тематици у пјесмама, било да се ради о дјечјим играма и маштаријама, природи, животињама, мраку, млину, водиници, небу, мору... или човјековом тијелу („Пјесма о петама“), у којој се пита: „Да ли је неко на овом свијету / некада бринуо за своју пету... Порука је увијек била: / Труди се из петних жила“. Обично се у пјесмама за дјецу, као мотивском преокупацијом, сусрећемо са описом руку или прста на рукама, који обично служе да означавају неке покрете, да ли у музици или помоћу других визуелних средстава, или памћења неких појмова или опонашања... У „Пјесми о петама“ скреће пажњу читаоцу да је подједнако важна брига о цијелом тијелу, само треба неко да нас подсјети и наговијести: „И да ли су вам некада рекли / ваши мудри и стари – / труди се из свих прстију десет / а пету занемари?“ Ето, ауторка нам сугерише о заједништву прстију и пете, наравно, без литерарних интонација.

Но, колико пјесникиња дијете посматра из више углова његовог одрастања и радозналости, утолико нас увјерава да је

окосница живота, управо утемељена у најранијем добу, у дјетињству, што нам најбоље осликава у пјесми „Расти дијете“: „Расти дијете, све до неба, / јер да расте дијете треба. / А због чега? / А због чега? / Расти, јер свијет тебе чека / да израстеш у човјека.“ Дакле, спој здравог одрастања дјетета са околином је будући човјек, будући свијет, „стишана расправа“ пред животом, присуство поступности одрастања кроз разне животне околности. Тако „младе“ читаоце у пјесничку причу уводи поступно, неусиљеном римом. Скоро да нема пјесме у књизи која није за себе мала прича. Отуда пјесма, како за дјецу, тако и за одрасле постаје интересантна и занимљива. Издвојимо тек неке риме на крају стихова: „чуда-свуда“; „десно-тијесно“; „доље-воље“; „тамо-само“; „мрака-буцака“; „стилисту-писту“; „тмурна-некултурна“; „протегло-залегло“; „живи-сиви“; „чешко-смјешко“; „банане-омане“; „јака-мравињака“; „свијет-пет“; „план-дан“; „више-дише“; „ситница-воденица“; „жар-сударˮ; „кривице-сузице“.

Ауторка кроз пјесничку разиграност, веселост и ведрину, хумор и поруке, који подсјећају на „Змајеву линију“, о којој у свом осврту о књизи пише и Ранко Павловић, на најједноставнији и најприроднији начин у пјесму уводи образовни карактер, па пјесничка мисао постаје интересантном на ширем генерацијском плану. Пјесме имају породични миље, па се могу читати подједнако у посебним и у уобичајеним тренуцима, интересантне и допадљиве свим узрасним добима. Бабарога није само у „пећини строгој“ одакле шири страх и трепет личећи на наказу, јер јој је Глишићева додијелила улогу баке која посјећује стилисту да би била модерно обучена, фризера, зубара, шминкера... да би „засјајила као права дама“, „па је једна права бака / с пуном корпом медењака!“ („Како је Бабарога постала бака“).

Ишчитавањем књиге уочава се честа употреба ријечи „мрак“ , који је најчешће у пјесничком језику представљен као страшна „мрачна вриједност“, тама, и недостатак свјетлости, али Ј. Глишић „мрак“ доживљава у обрнутом смјеру, нудећи читаоцу све оно што је у служби побједе над мраком, као на примјер: сијалица, па чак и свијећа или машта, јер „када се / јутро јави, / мрак од муке / сав поплави“ („Пјесма о мраку“). Какав сјајан обрт у пјесми! Мрак само што не пукне од сопственог мрака. Ипак, мјера мрака је дозирана, јер успијева да се развије, тик до пуцања. Мрак је у већим или мањим наслагама у пјесмама, као што су: „Како је Бабарога постала бака“, „Буди као сунцокрет“, „Страшан ловац“... „Мрак“ нема „мрачно“ значење, јер пјесникиња упозорава да “он“ постаје „мрак

заборава“ окретањем према сунцу или појавом ловца који је „мрачнији од мрака“. Тада се читаочеви доживљаји повећавају у складу с пјесничком градацијом, односно увођењем у пјесму псета с „оштром њушком“, лије, зеке, риса, тигра, лава, мачка... („Страшан ловац“).

У пјесми „Госпође мачке“ не пише само о животима градских мачака, него уз дозу хумора говори о дјетињству градских генерација и њиховом одрастању (посебно у овом времену), када су дјеци понуђени мобилни телефони, рачунари, и све је мање осјећаја за животну креативност. Тако ни мачке не лове мишеве, јер имају у кући „пуну врећу хране“. Кроз ову пјесму, наизглед са добром дозом хумора и сјајном причом, стижу друштвеној заједници и озбиљна питања за озбиљне разговоре, везано за васпитни моменат тек стасалих генерација.

Ј. Глишић, проводећи читаоце кроз свој образовни пјеснички атеље, од радозналости до разноликости, потпуно влада опјесмљеним простором, као у пјесми „Необичан слон“: „Куд хода добро је увијек пазио, / никад ни мрава није згазио“. Слону супротставља мрава, наравно, у имагинарном смислу. Посебност у пјесми чини виђење свијета, оживљавајући га кроз „приписане“ активности слону, јер он је „необичан, никоме близак, никоме сличан“, са склоношћу сликања, посебном техником, уљем на платну, па је џунгла претворена у сликарски атеље, који помало има алхемијски дискурс у оживљавању природе.

Када је ријеч о природи, заиста ни у једној пјесми не изостаје пјесничка блискост с њом (природом), а која истовремено служи као подстицај машти најмлађих читалаца. Кроз пјесничку причу користи се богатством ријечи и асоцијацијама, оплемењујући животни простор у који је пјесма смјештена, притом користећи се добро познатим лексемама, те кроз њих развија особине најчешће животиња, чак и кад је „све ново и необично (Исти дани, иста јутра, / као јуче биће сутра...) изводећи разне „мајмунлуке“, а успут ће кроз њих протрчати неомеђеним простором од Бање Луке, преко Калемегдана и Београда до Африке. Да би кроз пјесму стигла до циља, немогуће је заобићи пјесмовита мјеста, именице, глаголе, придјеве, прилошке одредбе... У свакој пјесми у књизи понуђене су разноразне асоцијације, али је дијалог скоро изостављен, тек понекада се јавља, као у пјесми: „Млин и воденица“. Пјесма је веома едукативног карактера. Радња се одвија између два папагаја (аре) који се надмудрују. На крају оба долазе до истог закључка („мељеш као празан млин“ или

„као празна воденица“). И млин и воденица имају исти циљ, који се рјешава окретањем млинског камена, а све у тежњи крајњег исхода, само што се у овом случају у пјесми, врши компарација папагаја са празним млином (воденицом), односно, празном причом, па воденица меље „упразно“.

Пјесма „Кад ја лупим шаком о сто“, по којој је и насловљена књига, на први поглед се чини да је на ивици стварности и маште; сувише је озбиљна, јер све дрхти од „његове“ лупе шаком о сто; све се тресе, звечи, пада, подрхтава, скаче, плаче... све до оног момента док димензије дјетета не открију нагоне за храном, односно ручком. Тако се понавља слика свакодневице и остаје у понуђеним „језичким структурама“.

Пјесма „Свако тјера нешто своје“, потпуно се својим садржајем и стилом разликује од осталих пјесама у књизи, због чега сам је у свом тумачењу оставила посљедњу. Састављена је од осамнаест стихова, с тим да су први и посљедњи посуђени од наслова пјесме, а осталих шеснаест стихова имају почетну ријеч у стиху: „гладан“, „лажан“, „добар“, „ружан“, „миран“, „чудан“, „будан“, сраман“, „жустар“, „сладак“, „њежан“, „жедан“, „тмуран“, „срећан“, „јадан“, „скроман“, тако да пјесма добија на музикалности и ритмичности, а сваки стих за себе носи симболику насталу од прве ријечи у стиху, на примјер: „Гладан гладни Гладнивоје, / лажан лажни Лажнивоје, / добар добри Добривоје“... Све су пјесме, па и ова, писане у рими, која није тек због риме; веома је мудро употријебљена, дајући стиховима посебан квалитет и пуноћу, који ће свијетлити кроз душу читаоца у сусрету са новим свијетом који нуди пјесникиња.

Књига је сјајно уређена, технички дотјерана и изазовна за читаочево око, а за илустрације, којих у књизи има седам, побринуо се Коста Миловановић, један од водећих српских илустратора. Сјајним илустрацијама, успио је да сагради мост међу лирским јунацима и њиховог односа са животом природе, што књизи надодаје посебну чар и љепоту.

Јелена Глишић пише пријемчиво и допадљиво, као што је запазио и рецензент књиге, мр Предраг Бјелошевић, те њен пјеснички увид у природу (флору и фауну) темељи се на личном унутрашњем „сигнализму“, који је сврстава у ред аутентичних поетичких импулса и тиме међу истакнуте, водеће и већ остварене пјесничке узоре.

Милорад Мишо Кујић

СВЕУМНИ ЗАПИС У КАМЕНУ
(Виктор Радун Теон: МАНИФЕСТ КАМЕНА, *Neopress publishing*, Београд 2020)

Херцеговци свој сребрно сиви камен, готово мистично, доживљавају као криптонит личног просветљења, а себе нераскидивим кореном држе везаним за тло хумске „камене пустиње“, која мудраце и свеце твори.

Такво, хедонистичким плодовима неиздашно тло, држећи људе у непрекидној еухаристији, коју немаштина твори, из највећег духовног подвига, снажно, духовним плодом плоди.

И наш нобеловац Иво Андрић је сагледао моћни утицај хумске „камене пустиње“ на људе Херцеговине, речима: „... земља са много камена, а мало свега осталог. Али то мало, што роди, хранљиво је и племенито и, са водом и ваздухом, даје здраве и разумне људе“.

Блиско је порекло Радуновог, очевог корена, овом хумском, што му и даде право да загребе у ову архетипску, меморијску матрицу и, омоћа себе мистичним спознајама, које камен баштини, а њему је изопштио, да нам их својим стиховима донесе.

Из испоснице у високој и стрмој, а неприступачној стени, у којој се поглед ка споља затвара, окрећући га видом свевидећим ка унутрашњости човековој Виктор креће у поетско подвизништво, које нам верно својим стиховима саопштава.

Хептагонална гробница, чија му мистична и света седмостраност, казује да је пронашао гроб Великог мудраца, отвара нашем песнику портал, ка жељеном спознајном „путовању“.

Открива нам Виктор Радун, песник – трагалац, камен који свога трагоца сам проналази.

„Свет је здање које почива на једном камену. Тај камен је жив. То је јаје света. Камен мудрости. У њега се може ући на

безброј могућих начина. Он чува свежу јутарњу росу и отисак тишине земље.“

И камен мудрости наш трагалац препознаје као нешто свему исто, и од истог створено, чему облик другачији, другачија симфонија трептаја Космоса креира, а који, под додиром прозорљивог мудраца „... преображава се у струју магме из које је настао. Враћа се у своје прадостојанство. У прапочетак...“

Наше свевремено и једновремено трајање, које је увек само сада, без прошлог и будућег, у своме вечном постојању, песника враћа у Еденски врт.

„Повратак у врт/ ритам реке грлим/ степенице воде ка сунцу/ то је само сигил срца/ једна реч чини космос/ гледам у камен и видим извор/ ребис светла трепери у мом средишту/ тренутак у којем бивам/ паунов реп мами чистоту/ камен у руци у лапис прелази/ преображај реке у врт/ Ева ми са осмехом нуди нар/ на додир лаписа у гују се претвара/ по други пут спознајем/ враћам се извору/ у врту Еденском/.

Скуп Викторових стиховних умница, даље се отвара као времепловни будилник, у садашњостима које смо градили, градећи себе.

„... мноштво бродовља је чекало у луци/ сва моја кожа је бридила у затегнутом заносу/ држао сам те за руку и зурио у тмину почетка.“

„... стојим пред истим врлетним степеницама/ што вијугају/ до бастиона/ на стени варадинској/...“

Свим творбама песник види сличност, коју им једначи оргазмички прасак, којим Космос непрекидно плоди.

„... у теби се напајам преврелим вином краја/ просипам се по твојим размакнутим шкриљама/ још сам бео изнутра/ и житак под додиром/ ројеви бестелесних атома лебде/ плешемо кроз зачетке твојих врења/ језа сам твог трзаја/ и претварам крај у рефрен/.“

Готово археолошком нежношћу, да артефакт не оштети, песник трага кроз архетип жене, сликајући своје археолошке налазе, које ископава општењем са женом свевременом, „Пред капијом Александријске библиотеке“.

Открива нам Виктор како је лако жељу за Богом утолити, Његовим буђењем у себи: „... дрхтим од унутрашње најезде бога који се успиње/ низ наше сједињене ауре/ прогутај мој космички језик и осетићеш/ мапу ослобођења/ у својој вибрирајућој матрици доживљаја/.“

Катаклизми самодеструктивног мрака, ка којој човечанство хрли, песник ипак оставља жаруљу наде, за нови почетак.

„... киклопи траже остатке/ нашег мртвог града/ а ми смо се окупили/ око ватре/ и покушавамо/ да обновимо лепоту/."

А након катаклизми васкрсавамо из архетипског сећања, коме је камен меморијски диск, који нас не да потпуном поништавању.

„Повратак Ауробороса/ у телу камена/ кристални круг/ Ауробороса/ притајене Сфинге/ давни шум Стикса/ неми врач/ ритуал заустављен/ протиче тренутак/ враћам се камену/ у себе загледан/.

Да смрт можемо посматрати и као бекство од нерешивих искушења, свеприсутно наметнутих фармама Великог брата, аутор својим кошмаром сведочи:

„... измичем некако скенерима/ мењам разне улоге смрти/ кроз умирање бежим/ бројни моји лешеви задржавају гониче.../".

Винчанским умом песник сведочи неугасиву меморију камене матрице.

Животну јаву, коју проживљавамо, препознао је Виктор Радун, као још једну, у низу, животних симулација, којима играмо нашу стварност.

У читавом људском трајању, трага се за еликсиром живота, који су древни мудраци видели у камену мудрости (lapis philosophorum).

Виктор Радун је својим „Манифестом камена", пронашао свој камен мудрости, изрекавши на крају: „Круг се завршава и креће изнова".

Пеко Лаличић

ИЗГАРАЊЕ У ПЕСМИ И ЗА ПЕСМУ
(Неранца Костић: АМАНЕТ МОСЊАНСКИХ КИША, *АСоглас Д.О.О*, Зворник 2020)

Одавно је речено да живот пише романе, а знано је да њему припада заслуга и за то што обдарена пера животне радости, али и јад и јед које им он неретко дарује, умешно претачу у песме које завређују да се нађу међу корице и дођу до читалаца. Тако је после збирке песама *Испод коже* (Свен, Ниш 2017) видело дана угледала и друга збирка *Аманет мосњанских киша* Неранце Костић.

Ову стихозбирку чине шест лирских поентлеса који због снаге проживљеног и немогућности бега од њега намећу утисак да је она сва у једном лирском кругу у којем се разоткрива, преиспитује, суди и обелодањује. Који оставља утисак да се ради о тананим дневничким записима. Онима који бележе и интиму, јер су у метафоричке низове стиховани и јаук и смех. Јер њима поетеса даје себе обдарену и умну, и изгара и кад пева тужно. И то чини снажно, јер напросто мора да пева. А пева душевно, емотивно и даровито не бирајући ни дан ни време. И пева и *док успавана туга притиска кеј и Дунав о њој ћути*, јер поезију доживљава као и Хорације, као: *слатку утеху у тузи*. И тако песмом гради непролазну срећу:

Шушни, јаворе, шумарком распеваним
док поветарац у ниске слаже
тонове бакарних боја,
док му се душа не сложи у откосе.
Умиј Пореч сновима младалачким,
залоги за непролазну срећу
нек буде моја песма.

(Туга пада на јаворје)

Отуда је *Аманет мосњанских киша* веома особено штиво изузетне успламталости, тешкога грча и надахнућа, којим Костићева и поред чињенице да све поетским бисерима кити, огрће и скрива, успева да дубоко понирући у себе читаоцу разоткрије себе себи добро познату, али и раскошни таленат који потврђује њену поетску зрелост и, што је нормално, жељу да иза ње остане оно што је изнедрила и својим рукама извезла. Што се назире у свакој песми.

Сва моја неба носим у очима.
Спуштене чежње копчалуком кошуље,
коју сам навезла својим рукама.
Попадале звезде на растојању
истина и лажи.
Јер, све што сам икад написала
диктирало је срце.
Моја неба имају презиме.
(Небо моје)

Иако се у доброј мери можемо сагласити са констатацијом Бранка Миљковића да *Када говоримо о садржају у песми то је као када говоримо о звездама у води*, ипак треба истаћи неколико ствари које посебно карактеришу ову књигу, а то су: специфичан, питак и слободан стих, богата семантика и лексика, тематска разноликост, препознатљив, сликовит и јединствен лирски говор украшен бројним поетским кованицама и архаизмима, блиска везаност за завичај и природу уопште, искреност, исповедност и доминација личних осећања.

Зато се после пажљивог читања и анализирања ове и њене претходне збирке песама неминовно потврђује убеђење да је књига најбоља оставштина, и да ако њена неба имају презиме, онда је сигурно да књиге ове ауторке, а посебно ова, потврђују да се на овим просторима појавило још једно име које ће потписивати вредна књижевна остварења.

Сагледавања

Мићо Цвијетић

ПИСАЊЕ КАО ПОСЛУШАЊЕ
(О књизи Мирослава Тодоровића, *Добрило Ненадић – неопозиво)*

У свету књижевности знани су неки аутори и њихове књиге, у којима су портретисани велики светски писци. То су обично радили њихови савременици и сапутници, са књижевним великанима на блиској људској и књижевној вези. При чему се одвијала посредна и трајнија стваралачка комуникација, успостављено високо узајамно разумевање и поверење. Кад је реч о таквим људима, из евокативне орбите први васкрсавају ликови Јохана Петера Екермана и Јохана Волфганга Гетеа, креативних сапутника из Вајмара. Наравно, различитих улога, капацитета и домета. Екерман је Гетеу био близак човек, као дугогодишњи секретар и пријатељ горостасног писца и мислиоца. У таквим околностима је и могла настати његова незаобилазна књига *Разговори с Гетеом*. У овом обимном делу непосредно и изнутра се осветљавају светски писац и његово дело, обликује целовит портрет. Ово је књига успомена, разговора, записа и белешки, у којима се осветљавају Гетеов живот и рад, људска и стваралачка природа, време и прилике, догађаји и сусрети са другима. Забележено је и кад је у јесен 1823. године срдачно дочекао нашег Вука Караџића, у својој кући на Фрауенплану, и кад су велике речи размениле. Наш неуморни Вук се управо враћао из Јене, где је за велике заслуге од чувеног универзитета овенчан звањем почасног доктора. Својевремено сам посетио Вајмар, био у Гетеовој кући, где ме посебним сјајем привукао свечани салон у коме је примао госте. Наког тога су ми се шире отвориле странице Екерманове књиге, блиско ме дотакла духовна арома дома генијалног писца.

Кад је Мирослав Тодоровић писао књигу *Добрило Ненадић – неопозиво,* не знам да ли је као узоран образац имао у виду

Екерманово дело. Такође, од знаменитијих могли су му инспиративни бити и разговори Макса Брода са Францом Кафком, Предрага Матвејевића са Мирославом Крлежом, а посебно Љуба Јандрића са Ивом Андрићем. Познавао сам ранопреминулог Јандрића (1934–1990), скромног човека, сарајевског културног прегаоца и писца. Овај потомак страдале Крајине, аутор је романа *Јасеновац* (1980), другог по реду романескног дела о злочиначком логору, након истоименог књижевног дела Ћамила Сијарића.

Управо такав човек и писац стекао је код Андрића, по природи веома затвореног човека, невероватно поверење. Какво нико није имао. Они су се готово цело десетљеће наменски сусретали (1969–1975), водили књижевне и људске разговоре, на разним местима и у различитим приликама. У Београду, Сарајеву, Вишеграду, Травнику, Мостару, Соко Бањи и другде. Андрић је смерном, пажљивом и стрпљивом слушаоцу душу отворио, приповедао о своме животу и делу; у шетњи, на тераси уз кафу, на путовањима, а највише у своме београдском дому. Рецимо, највише су се сусретали 1972. године, чак 15 пута, што је очигледно сведочанство узајамног уважавања и посвећености будућем делу. Тек захваљујући Јандрићевој књизи *Са Ивом Андрићем* (1977), изнутра је суштински осветљена људска и стваралачка природа изузетног писца.

У читалачком и итерпретативном приступу књизи Мирослава Тодоровића *Добрило Ненадић – неопозиво*, асоцијативна полазишта су највише усмерена према поменутом Јандрићевом делу о Иви Андрићу. С обзиром на време и поступак у настајању књиге, књижевну вокацију саговорника, узајамно поверење и пажња. Као и у животу, у овом делу сусрела су се два врсна писца, земљака и пријатеља, Мирослав и Добрило. Овом књигом продужени су њихови људски и књижевни разговори на два света. Дело повезује овострано и оностране, стварност и метафизику. Разговори између Мирослава Тодоровића (1946), који још, упркос отровној стрели пандемије, усправно хода, разборито мисли, говори и пише, и Добрила Ненадића (1940–2019), који, могуће, на све нас мотри са неке далеке звезде. Два блиска човека, песник и романописац, преко невидљивих космичких антена још воде никад довршене заједничке послове. Знам да је изван корица ове књиге остало, засад, много тога необелодањеног, из њихових плодних и густих људских друговања. Јер, чести су дани, а причилно је и заједничких година у њиховом збиру. Али, имали

би још много тога један другом поверити и испричати. Или, једноставно, у ћутању са Добриловог балкона заједно посматрати древни храм Светог Ахилија, промишљати светове и векове, као и своју људску пролазност у њима.

Знани песник Мирослав Тодоровић, близу пола века страсно обликује песнички свет, у чему налази основни смисао свога битија. Обимна је и композитна његова творевина, она је најупечатљивији одраз његовог унутрашњег бића, људског и песничког. Промишљања човековог постојања, искушења, пролазности и неумитног краја. Збир је великог животног и стваралачког искуства. Добрило Ненадић слови као писац изузетног романескног опуса и специфичне наративне поетике. Уз Добрицу Ћосића, аутор је највише романа у српској књижевности. Прилично касно, као потпуни анонимус из дубоке провинције, објавио је романескни првенац *Дорошеј* (1977). Своје културно дело, којим се враћа у српски средњи веке. Да би потом парадигматично подизао своју епску кулу, обликовао два паралелна романескна тока и две поетике. Један грађен на артефактима давне прошлости, а други на постулатима савременог живота. У чему је оригиналан и јединствен.

Мирослав Тодоровић је у финалној форми обликовао књигу оданости своме пријатељу Добрилу Ненадићу, мада је она, што је њен садржај показује, плод удружене замисли и рада на будућем делу. Али, тако је било суђено, да велики романсијер не дочека њено појављивање. Означено време од петнаестак година њеног настајања, сматрам да је само њен оквирни временски рам. Јер, у књизи *Добрило Ненадић – неопозиво* густо су проткана два људска и стваралачка живота, проживљена на завичајној земљи и под ариљским небом. За разлику од Мирослава, који је по налогу професије видео прилично света, Добрило је као дипломирани инжењер агрономије цео живот провео у своме родном крају. Али, књига сведочи, да су били на сталној вези, као људи и писци. И на великим или мањим раздаљинама повезивале су их чудесне завичајне антене. Најбитније под завичајним небом, у малинарском рају и на заједничкој ариљској земаљској стази.

Дирљив је људски и песнички Тодоровићев уводник „Дорotej међу малинама“, с поднасловом „Разговори који недостају“. Написан је постхумно, као емотивно-лирска порука пријатељу и писцу на ономе свету, на који се Добрило преселио 15. августа 2019. године. У дирљивој пролегомени иден-

тификује Добрила са његовим најпознатијим јунаком и указује на његову малинарску професију и страст. „Јер, овом свету и људском роду увек ће бити потребан његов Доротеј. Онај што ће видати биљем и речју, што ће мирити, и тешити, *поражене и победнике*. Онај што га је уписао у велике писце. У чијој је сенци по столећа исписивао романе за сва времена". С разлогом поентира Ненадићеву поетику историјског романа, чија је круна управо Доротеј, као лик и књижевно дело. И наставља: „У његовом Доротеју се оваплотио Син Божји, отуда она благост и прича што плени и оплемењује наше душе. Књига која нас позива да јој се враћамо. Књига у којој су се објавиле и посланице из Свете књиге, које се кроз Доротејеве речи и ћутање објављују". Он вели, да је Добрило био Доротеј, који се објављивао у ликовима његових дела.

Уводник је написан о Спасовдану у родној Трешњевици, 2020. године, на велики празник Господњи, који еманира посебну духовну енергију и поруку. Леп је и пун душе, у коме портретише Добрила као писца и човека. Указује на његове муке с речима и мислима, о писању као одбрани, великом читаоцу и великој лектири, пре свега руских романа. Сведоку и саучеснику времена, коме је оставио неизбрисив траг и на блистав начин испунио своју судбину. Два писаца и пријатеља повезивала је и опсесија малинама, без које приче није прошао ниједан њихов сусрет, истиче Мирослав. Сваки према својој мери и могућностима, бавили су се на својим поседима њиховим узгојем. Оне су Добрилово друго дело, „у које је уткао своју душу", а он је „имао своју малинарску парохију, и мисију". Добриловим одласком његов пријатељ је много изгубио, недостају му, пре свега, непоновљиви сусрети и дуги разговори. „Зато ова књига у спомен на њега, и у славу Књиге", апострофира Мирослав. Што је велики и достојанствен дар.

Ово је разноврсна и сложена књига, коју је исписивао сам живот двојице земљака, писаца и пријатеља. Она покрива године њиховог друговања и различите видове комуникације, што је потврђено бројним документарним детаљима: садржајима у сусретима и разговорима, исповестима, књижевним и другим информацијама, посветама у дарованим књигама, људским и пријатељским епистолама... Било би сувишно, у оваком приступу и немогуће, у толике занимљиве појединости детаљније улазити. Уместо тога, ваља само на примерен начин прелистати књигу и нотирати, по властитом суду, најбитније у њеним деоница. У исповедном тексту „Ход по трњу",

који је аутобиографски и делом аутопоетички, Ненадић сведочи о перипетијама везаним за објављивање његовог првог романа *Доротеј*, његовог најславнијег дела. Сећа се оних који су анонимног писца из провинције одбијали, али и оних који су га подстицали и великодушније прихватали.

Мирослав Тодоровић објављује фрагменте занимљивих дневничких забелешки о прочитаним Ненадићевим делима („Прича, после свега“), шетњама и разговорима по Ариљу и о малинама; о топлој људској причи за столом, ариљском пијачном дану и мирису јесени, што га је све више везало за родни крај. Преноси садржаје из телефонских разговора, писама и веома густе мејл преписке, неретко изузетно непосредне, сочне и пикантне. Која се одвија, најчешће, на релацији између Ариља и Ниша, а односи се на свакодневне књижевне и друге послове, писање, поступак и смисао. Воде наменске разговоре за штампане медије и књижевну периодику, размењују мисли о објављеним текстовима, смислу награда и положају писаца из провинције („Лоша адреса“)... Дописују се и договарају о овој књизи, а у једној поруци Мирослав саопштава, да већ неколико дана бди на сређивању „наше књиге“. Преписка потврђују непосредност и присност два човека. На такав начин, из миља, један другог ословљавају: Миркане, Мире, Мирче, гроф Мирко; односно Чича Добрило, Доле, лорд Добрило, Чича Горио... Често и са хуморном интонацијом, понека и са епским призвуком. Као што гласи ова (4. октобар 2013): *Миркане беже, од трешњева горја, Примих јавку и срдачне речи истом мером отпозрдаве шаљем. Добрило*

Посебну вредносну носивост има серија разговора, које је разчичитим поводима са Добрилом Ненадићем водио Мирослав Тодоровић. Најчешће поводом објављивања нових романа или доделе значајних награда. То су изузетни књижевни дијалози. Колико изузетно осмишљених питања и исто толико утемељених Добрилових одговора. О свему, а највише о књижевним делима којима је обухватио миленијуме, о темама и мотивима, лектири и изазовима стварања, књижевном универзуму, књижевним ликовима, себи и нашем времену. О поступку и писању, за кога је, вели Мирослав, књижевност „отисак света“. А Добрило се исповеда, како га је носила страст писања, „читаве четири деценије, готово из дана у дан, испада да сам писао само пола странице дневно“. Причају о заједничком ариљском завичају, животу у природи и са природом, на земљи и у изазовном ареалу малињака. Такође, о

страсти читања, кад Добрило каже да чита све: „Ја сам фанатичаан читалац“. О магији писања као путовању кроз време. „Писао сам искључиво због тога што сам у томе уживао. И само због тога и искључиво због тога“, исповедао се велики романсијер.

Колико је бисера у Ненадићевим умним беседама поводом великих књижевних награда и других признања, при чему га је она најпрестижнија, НИН-ова, неправедно мимоишла. Није постао ни академик! Колико је Добрилових искричавих промишљања, филозофских варница. Речи мудрости из каталога великог животног искуства човека из народа, понетих са *ῑорских кладенаца*. Међу корицама књиге Мирослава Тодоровића, *Добрило Ненадић – неопозиво,* много је других важних састојака, који осветљавају живот и дело великог романописца: факсимила рукописа, дописа, посвета... Добрилових слика и цртежа, који је уметнички дар такође поседовао. И фотоса са верном љубом Петканом, десном руком, која је бдела над његовим рукописима, записује Мирослав. Упознао сам је на прагу њиховог дома у Вигошту, крајем октобра 2020. Кад ми се указала част да суделујем на првим Данима Добрила Ненадића, и суделујем у промопцији књиге *Добрило Ненадић – неопозиво*. Лепа жена Петкана, необичног имена, блажени Божји створ. Већ је господарила пандемија корона, а време тмурно јесење подсећало ме је на атмосферу Добриловог Каравиља, из романа *Киша.*

Добрило Ненадић је отишао „међу своје књижевне јунаке“, бележи Мирослав Тодоровић. који је на свет донео ову спомен књигу о своме Аријцу. „За њега је писање било послушање, спољашње и унутрашње“. Ово дело заувек и даље повезује два блиска човека, писца и пријатеља, и две људске и књижевне судбине.

Промишљања

Љубиша Јовашевић

САВЕСТ КАО ВОДИЧ МОРАЛНОГ ПОНАШАЊА

Постојање разума предуслов је настанка савести. Пре него што се упустимо у ову расправу, желим да подвучем да питање морала и моралних принципа није исто што и етика и етички кодекс. Пошто је у свакодневном говору дошло до поистовећивања појма морала и етике, у овим размишљањима прихватићу то становиште како бих избегао семантичке замке.

Савест настаје у човеку као субјективни водич понашања произашлог из практичних односа појединца према колективу, али ту се догађа и успосављење групних норми којих је појединац дужан да се придржава. Посматрајући историјске приступе појму савести, долазимо до низа различитих дефиниција. Хомер означава савест као известан став у односу на људску али и сопствену осуду. Сопствена осуда постаје самоосуда или глас унутрашње савести која процењује добро од онога што је супротно. Прототипе савести проналазимо у Сократовом дајмониону, али и у Аристотеловој концепцији врлине. Савест, како је ми данас доживљавамо, формира се под утицајем хришћанства у средњем веку. Религијско објашњење постојања савести божанско је надахнуће додељено човеку од Бога ради самоконтроле, али и процењивања догађаја и дела у којима сам није учествовао, или пак кад није могао својим делањем да промени коначни исход опсервираног догађаја. Могућност анализе догађаја који се збио, или ће се догоди, не подразумева обавезу учествовања или креирања истог. Често се у литератури сусрећемо са изједначавањем савести и осећаја моралности, што подразумева успостављање једне свеобухватне диспозиције за сва, међусобно крајње различита, морална доживљавања. Само по себи то би подразумевало и целовитост на моралној скали потпуно различитих

појмова. Питање које се овом приликом намеће јесте: да ли је могуће успоставити јединствени критеријум за сва мерила моралног односно аморалног чињења? Логично је претпоставити постојање изузетака или прихватити као сасвим исправну премису зависности догађаја од времена у ком се анализирана радња дешава. Са друге стране, и време у ком се догађај процењује постаје незаобилазна чињеница коју увек морамо имати у виду.

Да ли је савест урођена или стечена? Колико зависи од средине у којој се личност развија, како делују опште прихваћене норме понашање у времену у ком јединка сазрева и живи? Наравно, питање савести везано је и за утицај ауторитета чији значај долази до изражаја током процеса васпитавања. Основно мерило на ком почива анализа савести проистиче из сопственог осећаја задовољства или незадовољства, које изазива догађај у којем учествујемо или о којем судимо. То је разлог прихватања и неприхватања неког начина понашања.

Према мишљењу Диркема, а донекле и Фројда, савест се означава као диспозиција оцењивања сопствених дела. Из такве процене најчешће произилази осећај одговорности који ствара сопствену осуду. Она се једним делом своди на прихватање учешћа у спорном догађају или делу које се процењује, а другим делом ствара анализу сопствених поступака у спорној радњи. Док Диркем сматра да је диспозиција последица друштва у ком сазрева јединка, Фројд говори о ширем појму, описујући га као последицу културе. Не треба заборавити да културна средина или њен појединац често одбацују савест као непотребну баријеру. Ограничења, посебно она која се наводно спроводе како би онемогућила настанак општег добра, нису потребна. Култура без савести постаје предуслов настанка несагледивих последица теорија и њихових практичних примена које воде у најстрашније прогањање и физичко уништење читавих народа. Време трајања гнева, насталог погрешним закључцима против случајно одабраних група, вековима је доводило до најстрашнијих злочина који у моменту настанка нису имали ознаке криминалног дела. Анализе догађаја који су се збили, могуће је коректно и непристрасно спровести много касније. Покајање које тад настаје као последица касно активиране савести потомака, не значи много жртвама. Монтезума је заробљен, ликвидиран, а цео народ који је спроводио култ жртвовања, једноставно истреб-

љен. Конквистадори нису били једина казна наметнута до тада непознатој цивилизацији. Далеко опаснији проблеми наступају са појавом заразних болести које доводе до драстичног смањења популације. Најпогубније епидемије су биле везане за вирус вариоле вере. У моментима најкрвавијег обрачуна са Јерменима турска јавност никада није прихватила постојање политике геноцида. И западне силе данас немају објашњење за свој пасивни став и немешање.

У литератури се описује постојање различитих облика савести. Овог тренутка се задржавам на подели која подразумева постојање праве или, можда је боље рећи, коректне и лажне савести коју карактерише лицемерност. Коректни савесни импулс деловања или нереаговања у конкретном случају, подразумева процену ситуације и елемената догађаја у ком се учествује или који се посматра. Чињеница да постоји моменат посматрања неког догађаја доводи нас до поделе савести на директну или индиректну. Директна је учесничка док је индиректна посматрачка. Лицемерна савест је аморална. Тврдити да је догађај био моралан, а да се при том крше елементарни принципи етичности, што се при доношењу коначног суда потискује, представља увод у настанак лицемерне савести. Корисност и моралност у највећем броју догађаја и њихових коначних исхода нису у синергизму. Грешке које настају из лоших процена при чињењу или нечињењу доводе до формирања поуздано савладиве, проблематично савладиве и несавладиве нове ситуације. Савест налаже не само признавање погрешке при процени, без обзира на узрок, већ и тражење корективног фактора којим би била ублажена настала последица.

Основни задатак етике био би формирање критеријума за дефинисање мотива доброг и лошег, успешног и неуспешног, прихватљивог и неприхватљивог. Могућност хармонизације односа унутар једног колектива, између појединца као члана са објектом као целином и између појединаца који припадају истом колективу, представља усаглашавање крајње различитих намера којима би се дошло до циља. Као неопходни елемент опстанка колективитета, хармонизација је представљала прапочетке формирања етичких норми понашања где се разазнаје дозвољено од недозвољеног понашања, пожељног од непожељног, али често и кажњивог. Хармонизација у односима између чланова колектива подразумева ограничавање апсолутних слобода појединца до оног степена кад поједи-

начна слобода једног не угрожава исти ниво слободе другог члана колектива. Самоограничење прохтева понекад није могуће или због немогућности постизања самоконтроле или због егоцентричног нарцисоидности појединца, што подразумева да је субјекту дозвољено оно што другима није. Постоје мишљења да је у основи моралности битан принцип доследности, али ни једног тренутка не треба заборавити да доследност може скривати аморалну намеру. Склон сам да у Антигони препознам конфузност као последицу сложености принципа моралности. Софокле каже: „Од бројних чуда ниједно чудо није чудније од човека који је научио вештину говора, вештину да мисли брзином муње и да живи у заједници".

Општи интерес извор је многих проблема. Настају и дилеме кад се он објашњава: да ли је он битан за све или само за појединце? Ко добија више а ко мање и наравно, ко у општем интересу постаје губитник? Питање поставке општег интереса са позиције етичке анализе садржи у себи критеријуме по којима се разликује добро од онога што добро није, као и шта је то морално, а шта прелази у подручје аморалности? Традиционални приступ процене поступка који се анализира најчешће се оправдава кад се схвати постојање усклађености са нормама и обележјима заједнице у којој се догађај десио и у којој се испитује његова етичност. Потребно је увек имати у виду и време догађања, али и доба анализе догађаја. За процену етичности догађаја потребно је поседовати инструменте који се састоје од норматива, параметара етичности и принципа моралних критеријума, који се не мењају у зависности од тренутних потреба тражења оправдања за догађај који је изазвао штету појединцу или колективу. Норме и принципи нису потпуно непромењива категорија. Примитивни прописи су обиловали мистицизмом који је временом уступао место рационалнијим облицима пројекције духа човека, што је у европским културама постало нераздвојиво од хришћанске филозофије у којој је уткан специфични хришћански морал. Да ли је морал хришћанства саздан у пословици која би могла хипотетички да се узме као последње покајање и одбрана од Суда Свете Инквизиције, кад онај који је под сумњом каже: „Haereticare potero, seu haereticus non ero", односно „у вери могу лутати али јеретик нећу бити ". Без обзира на одговор који би уследио после оваквог питања исход је био јасан. Бог је вероватно желео да сви буду блажени (односно, људи су желели да верују да Бог жели да сви они буду блажени) и тад се

спајају обично мишљење и мишљење настало кроз најтананије спекулације теолошког разматрања божије voluntas antecedens (претходне воље Бога) одакле настаје voluntas consequens (последичне воље Бога) која је намењена само одабранима. Ниједна област није изазивала толико опречних ставова и дубоких анализа као област врлине и област греха, или другим речима поље морала и зоне аморала. Анализом греха долазимо до откривања његове врсте, узрока, последице. Дионисије анализира грех сврставајући га у мистични број 12 као меру која је означавала туце или сноп. Основни грех по њему састоји се у формирању сопствене заблуде без обзира на постојање или непостојање намере која се може описати као утеха онога чија је нејакост довела до неостварења намере. Том приликом се не анализира сама намера која се није ни остварила. Интересантно код Дионисија је да се на нивоу самоутехе или самооправдања за поступке не истражује могућа негативна последица у случајевима да је намера остварена потпуно или делимично.

Мистицизам који је повезан са демонским силама представља другу основу греха. Истовремено, много векова касније, налазимо елементе оправдања у раду Свете Инквизиције. Све богове којима се Дионисије молио пре сусрета са Павлом у Атини, свео је на многобожачке заблуде, сем оног празног места које је било за очекиваног а тад још непознатог Бога, којег је прихватио као јединог и правог Творца свега по тумачењу хришћана. Дакле, прави и једини Творац свега што постоји је био најављен.

Следећи грех је онај који указује на аутодеструкцију коју делимо на деструкцију духа и деструкцију тела. Самоуништење и телесно и духовно представља неопростив грех хришћанске идеологије. Презирање богатства духа још једна је форма греха, свеукупна неусаглашеност уз супротстављање Свемогућем постаје увод службе демону. То аутоматски подразумева блокирање пута ка блаженству раја уз усмерење ка постхумној патњи која чека у паклу. Сваки грех има одређену тежину која се мора измерити, а сваки грех сам по себи има и одређене олакшице или пак отежавајуће околности, које се додају, што подразумева одређивање веће казне од оне која би била одређена да је затражен опрост, или да се греху није пришло из разлога похоте или лудости неке друге врсте. Грех је тежи ако је током живота човека изостало богоугодно деловање уз одсуство добрих дела.

Дионисије говори о постојању шест слабости духа које човека одводе на пут греха. Од оног момента кад је по његовом мишљењу Бог умро, у телу човека више нико у овоземаљском животу није био у стању да схвати сву страхоту и трагедију греха. Постављање човека у исту раван са Богом, греху даје непојмљиву тежину, која сама по себи, постаје заветна према освети која се мора усмерити ка грешницима. Да ли је могуће занемарити Дантеовог Луцифера који замахом својих крила пружа илузију утехе или је Дионисијев смисао страдања повезан са патњом и вечитим болом, који мистиком пакла ствара немир ужасне беде, односећи победу отрежњујуће опомене коју у себи крије казна. Замислимо усијану пећ, поручује Дионисије, на којој се налази наг човек којег нико више не може спасити мука. Уколико сву ту патњу грешника не ограничимо у времену које престаје да тече, јасно је да патња постаје тежа јер се никад неће завршити.

У чему се састоји вечита казна додељена страшним судом? Да ли су то врелина ватре, присуство гамади која напада тело грешника, глад и вечита жеђ, непрозирна тама, спутана слобода, прљавштина пакла, чиреви који никад не зацељују, присуство антитезе Бога, губитак наде за спас или прекид казне, осећај бескрајне одбачености, завист сужња таме према изабраницима Творца којима се пружа несварна лепота раја? Све су то страхови колективног осећаја, насталог на основама субјективних доживљаја немоћи у природним догађајима или честим епидемијама пренасељених градова. Осећај немоћи и страх на темељима недостатка одбране и спасења од непознате несреће која се јавља без предзнака и одређених временских интервала које није могуће предвидети, изискују скрушеност и богобојажљивост, мешајући веру са мистичним сујеверјем. Дионисијев трактат нуди четири елементарне патње грешнима: смрт, страшни суд, паклене муке, које не престају, а осуда на вечити живот као четврти елемент у таквим условима представља казнену визију неумитности за све грешне. Збрка у суженој свести покајника настаје онда кад се убаце елементи насталог стида и срама који отварају врата одрицања и одбачености те немогућности искупљења. Завист и мржња према изабраницима Творца постају логични исход унезвереног осуђеника. Потребно је потражити пример покајника у смислу стрпљивог смртника који моли Бога да му остави патњу – рану која не зараста све док траје живот. Пример је Свети Егидије рањен стрелом.

Сликом светаца који мешају пепео са храном да се не би препустили хедонизму, приказивана је умереност, а чврстина карактера одсуством сексуалног акта поред жене која се разоткрила и препустила чарима уживања. Невероватне приче иду толико далеко да приказују светог Николу како у верском заносу (који је код њега наговештен у најранијем детињству), одбија да прима млеко мајке у време празника који налажу пост. Позната је и прича невероватне врлине у ранохришћанском периоду кад свети Квирик, стар три године, одбија утеху и спас који нуди римски префект, те завршава у провалији. Логично је поставити и питање облика и начина на који се врлина у средњем веку остварује.

Да ли је врлина била свакодневно присутна тежња уморног човека средњег века у Европи или је она можда ипак остваривана и ако јесте у којој мери и на ком месту? Манастирски живот, вођен по прописима типтиха, пружао је наду у искупљење и опроштај, што је омогућило монасима и покајницима да опстају у тешким условима. За остале савременике врлина је била идеја којој се вербално тежило и дивило, али која је сваким новим даном била све удаљенија. За Дионисија је грех био као грозница коју изазива, по тадашњим схватањима, некорисна и покварена телесна течност која се није на време избацивала из тела у којем је остајала, изазивајући болест. Лимфа која би се појавила у појединим стањима и болестима представљала је потврду постојања хладне течности. Из религијског угла таква би течност настајала из покварене крви. То постаје јасно кад се схвати да је вино супституција Христове крви. Зато Тома Аквински, тражећи од Господа Исуса да га очисти крвљу, њега нечистог, наводи да само једна кап може спрати сваког греха и, спасити и њега и друге. Вечну муку грешника потребно је објаснити. Објашњење је морало да се смести у простор и време. Дионисије сликовито објашњава такву муку поредећи је са брегом песка са ког се сваких десет хиљада година уклања по једно зрно. На крају ће брег нестати, али вечна мука остаје. Једина утеха грешнику била би у чињеници да ће мука једног момента престати. Простор је приказан иако се не спомиње изричито, док дужина постојања муке, испаштања, постаје вечита а самим тим као категорија која у себи крије трајност, недискутабилна. Истовремено, док се приказ ужаса који нуди пакао осликава детаљно, пластично и прецизно, приказ среће која чека благородне и покајнике спомиње се узгредно. С обзиром на атрибуте који

се додељују Господу: најмилостивији, најдостојнији, најљубазнији, најмоћнији, најмудрији и највеличанственији, то је и очекивано. Ангелус Силесиус наводи да је Бог ништа, за њега не постоји ни сада ни овде, што више ка њему идеш, недостижнији је... Иако рођен као Лутеран, у потрази за Богом Силесиус се враћа јединој „правој вери у Христу“. Мистични спиритуализам је заснован знатно раније. Током Авињонског папства појављује се Маистер Етхарт, чији мистични спиритуализам постаје предмет инквизиције. Због списа „Пријатељи Бога“ по налогу Јована XXII, проглашавају га јеретиком, али пресуда инквизиције није донета због његове смрти. Спиритуални мистицизам поново постаје предмет теолошко филозофских расправа средином деветнаестог века. Основна порука данашњих теолога у приступу учења Етхартовог, не састоји се у тумачењу и разумевању, већ у читању. Човек који нема осећај за Бога није у стању ни да га нађе. Враћајући се хришћанству из будизма, средином деведесетих година прошлог века, Урсула Флеминг потврдила је да се многи млади хришћани окрећу будизму и хиндуизму, не налазећи елементарну методологију која би им омогућила унутрашње откровење и спознају. Пустиња и провалија постају елементи мистицизма. Пустиња има хоризонтални значај, а провалија по Етхартовом виђењу – вертикални. Провалија подразумева бескрајни осећај висине који изазива вртоглавицу. Слике амбиса и потпуног одсуства звука, што би било очекивано само као апсолутни атрибут свемира описом космичке тишине, постају климакс мистичног доживљаја. Посебно је задивљујући Етхартов опис душе, која по његовом схватању представља мистично језгро појединачног бића. Душа постаје блажена у темељима просте тишине која у себи непомично мирује. Она по Етхартовом мишљењу блаженост добија уласком у пусто божанство, где нема ни дела ни слике и губи се урањајући у пустињу. Дионисијева негација Бога постаје потпунији догађај схватања његовог постојања од саме афирмације. Ако се Бог описује као суштаствена доброта, лепота и живот, Творац се изједначава са створеним, а за бића које је створио непредвидљив је, недоречен, недокучив и несхватљив. Намеће се питање да ли онај коме је Творац удахнуо живот, има право да расправља о Његовом постојању или чињењу. Ни једног тренутка не треба се довести у питање процена улоге и дела Створитеља.

Посебно је питање зашто је Црква као организација надјачала мистику као слободни правац мишљења. Црква све време посвећује моменту додира духа са божанственим, продубљујући тај контакт у доживљај описан бојама и сликама. Мисао настала на бази мистике као неекономична, услед необузданости сопствених токова, остајала је на маргинама, често игнорисана, а каткад и осуђивана. Неограниченост мистичног мишљења, склоност ка питањима која својим постављањем руше ауторитете, угрожавају хармонични симболизам црквене организације саздан у догматизму свете тајне. Основу најмрачнијег нихилизма могуће је наћи у тврдњи да су сва створења само једно Ништа. Не тврдим да су она мала или безначајна и бесмислена, већ су само једно Ништа. Суштина бивствовања сваког створења не постоји, јер је свака егзистенција суштински везана за Бога. Дионисије је ударио темеље елементарне спознаје каснијих апстракција ништавила као филозофске категорије. Оне су жестоко оспораване од оних који су са ужасом закључили да је најлакше избегавати суштинска објашњења настанка или анализе сврхе постојања. Тома Кемпински је аутор „Imitatio Christi“, дела у ком се објашњава сврха постојања живота човека. Он је види као подржавање Христа. Ова имитација по виђењу светог Августина постаје неопходна да би се смисао Христовог живота јасније сагледао. То промишљање подразумева подржавање искупљења. Фрањо Асишки наводи да једнострана подржавања нису довољна, већ су неопходна и физичка и духовна која ће означити живот у Христу. Христов пут је стаза сиромаштва, рођен је сиромашан и умро је на крсту наг. У поменутом делу Тома Кемпински говори о унутрашњем животу и повучености од света. У Православној цркви говори се о појму „Живота у Христу“ који улази у теолошке расправе средином четрнаестог века под утицајем Николе Кабасиласа и постаје фундаментална хришћанска вредност. Тома Кемпински наводи у „Imitatio Christi“: „O quam salubre quam iucundum et suave est sedere in solutidine et tacere et loqui cum Deo“ (О како је благотворно, како је пријатно и слатко седети у самоћи и ћутати и говорити са Богом). Душа која се одриче од света постаје порука за сва времена са констатацијом „Taedet me vitae temporalis“ (земаљски живот ми је на терету). За све разочаране, преварене и уморне, мистицизам живота остварен је у „Imitatio Christi“, а основа је у постизању спајања са Христом кроз подражавање његовог живота. Иако не припада ре-

лигијама које се не базирају на хришћанству, онај ко то жели, прихвата максиму „Ama nesciri“ (остани непознат). Тако, спајање са Христом или спајање у Христу постаје блиско као коначна тежња толико различитој и од хришћана нападаној нирвани. Вратимо се на тренутак питању савести оних који данас заступају ставове из поменутог дела Кампинског питањем да ли заиста постоји намера да се поступа по ономе што је основа хришћанства и филозофије живота, под плаштом религије која је фаворизовала сиромаштво као врлину и једина била у стању да оствари ослобађање од греха грамзивости?

Догађања

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ
И
КЊИЖЕВНИ
СУСРЕТИ

Дани Гордане Тодоровић

ДОДЕЉУЈУ

Плакету

НАГРАЂЕНОМ ПЕСНИКУ

Ивану Новчићу

У Сврљигу
септембра 2021.

Председник жирија

Горан Максимовић

ПЕСНИЧКА НАГРАДА *ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ* ЗА 2021. ГОДИНУ

Наглашавамо да је и овогодишњи конкурс протекао у посебним друштвеним околностима условљеним пандемијским окружењем и негативном психозом, тако да је пристигао значајно мањи број рукописа у поређењу са претходним годинама. Независно од тога, жири је између двадесетак приспелих рукописа имао прилику да прочита по квалитету уједначене, креативне и уметнички занимљиве текстове који су пристигли за песничку награду *Гордана Тодоровић*. Одржана су укупно три радна састанка:

На првом састанку, 8. септембра, евидентирани су и преузети сви пристигли рукописи.

На другом састанку, 18. септембра, направљен је ужи избор од пет рукописа: *Бестијаријум,* Ивана Новчића из Краљева (шифра *Дездемона*); *Кино Бока,* Радомира Митрића из Крагујевца (шифра *Кино Бока*); *Са полиграфа,* Милана Лукића из Београда (шифра *Икс ипсилон*); *41 Бдење,* Љиљане Павловић Ћирић из Сталаћа (шифра *Алија Ћ. Пливљанов*) и *Обриси,* Милана Вучићевића из Крушевца (шифра *Обриси*).

На трећем састанку, 28. септембра, као најбољи међу њима једногласно је издвојен и награђен рукопис *Бестијаријум* (шифра *Дездемона*) песника Ивана Новчића из Краљева.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Рукопис збирке песама *Бестијаријум* почива на добро осмишљеним поетичким идејама, лексичкој и формалностилској концепција, као и разноврсним значењима и квалитетом увртених песама. Сачињен је из четири засебна и неименована лирска циклуса и педесетак пјесама. Уводна пјесма *Седам у један*, заснована је на симболици броја седам, док је у завршној пјесми *О српском стиху*, поентиран Новчићев аутопоетички поглед на српску песничку традицију и савременост. Између тих оквирних стихова отворена је лирска расправа о бројним суштинским питањима уметничког стварања и улоге песника у свету прошлости и савремености. У песми *Неке смрти*, указано је на доминацију теме смрти и нестајања, подједнако у поезији романтизма, од Пушкиновог Оњегина,

па све до импресија о трагичној косовској стварности српског народа, о бруталном бомбардовању Србије 1999. године, о смрти мале Милице Ракић у породичној кући у Земуну и слично. У песми *Тренутак раја*, мотивика смрти преображена је у метафизичке сусрете са песничким узорима, попут Лазе Костића и његове песме *Спомен на Руварца,* па све до сурета са умрлом душом мајке. Наглашени су песникови лирски сусрети са природом, у песмама *Пођоднева*, *Музе*, *О лету;* са родним пољем, инсектима, ластама, багремовима и зрелим купинама, а доживљава их као дио свога стваралачког бића и трајног надахнућа. Сличне доживљаје и аутопоетичке коментаре градова и химера, те свеколике отуђености савременог човека, као и исконске дубине уметничког стварања, песник доводи у везу са Андрићем и Новицом Тадићем, са Александром Ристовићем, Стеваном Медаковићем, са Драинцем и бројним другим духовним сродницима.

Поезија Ивана Новчића почива на изразито субјективним доживљајима света детињства и преображајима сопственог тела и душе, а заснована је често на циничним коментарима, као у пјесмама *Преображај*, *Порекло хистерије* и слично. Лирске путеве за превазилажење духовних криза у суочавања са светом бруталне стварности, те са изопаченим људима, песник проналази у разговору са природом, са птицама у парку које је *хранио мрвицама својих строфа* (песма *Очи*), али и кроз снажне анализе људских поступака док их је *гутао вртлоғ изопачености* (песма *Крадљивац*). У том погледу нарочито се доживљеном може разумети насловна песма *Бестијаријум*, у којој долази до изражаја снажан песимизам и бол песника због тога што полако одлазе људи којима је могао да се повери, а његова усамљеност и безнађе на земљи поприма размере космичке студени. Такав негативан доживљај света у песми *Лоше ствари* преноси се и у просторе снова. У циклусу песама *Живот*, Новчић исказује сопствени доживљај света и свеколиког живота као један велики систем у распадању, тако да му не преостаје ништа друго него да тражи честице које су још једино преостале од таквог распрснутог живота.

На основу изложених критичких опсервација, можемо закључити да награђени песник Иван Новчић обликује свој лирски говор у наглашеном поетичком јединству визија прошлости и садашњости, те рефлексивности и емоција, језичке иновативности и значењске разноврсности. Тиме је показао и препознатљиву сродност са поетичким световима, стиховима,

формом, значењима и лирском лексиком Гордане Тодоровић. На основу свега тога, песнички рукопис *Бестијаријум* Ивана Новчића, жири је једногласно издвојио из овогодишње конкурсне понуде и овенчао га именом *Гордане Тодоровић*.

Горан Максимовић, председник
Милица Миленковић, члан
Радослав Вучковић, члан

Иван Новчић

СЕДАМ У ЈЕДАН

увек сам играо седам истих парова
исте комбинације за седам истих година,
у то време вирус који је харао
седам пута је мутирао;
конобарица која ме је служила
била је седам пута лепша
од жена које сам имао,
из мириса које је приносила
излазиле су речи: *јави се*
само седам ако будеш имао,
песме су ми крвариле
седам дана у месецу
у месечном циклусу
који се седмично распадао;
седам дана сам зидао
свој
изокренут свет
без предаха
и свете недеље одмора;

само једном сам умро
и више се нисам враћао

НЕКЕ СМРТИ

љубио сам песникињу Глик
слао писма
опијен стајао
пред њеним вратима
и клечао као Оњегин
док је младим телом
промишљала о смрти

она се не јавља ни данас
као да сам авет
непривлачан
често неуредан
растуреним папирима по столу
одбија ме сваки пут када се јавим

данас је старица
са ишчупаним срцем
и пише и даље о смрти
корен јој
нико дирао није

али ја волим њене чукљеве
што осветле моју усамљеност
и миришу на кокосове креме
гомила је неких цветова на мени
не дају ми мира

са друге стране наших живота
из кутија које наричу
чујем вест:
талентована српска песникиња
пише да јој Косово расте у гаћама
и опет се неке смрти приближавају
а божури затрепере
миришу на дете на ноши
на моју Милицу
која би исто такве песме писала
само да ми је врате

ТРЕНУТАК РАЈА

препознао сам кожухаре, тесаре, баштоване
пекаре и ранорациоце
препознао сам радне и часне
лење и безвредне
препознао сам људе тек уваљане у брашно
и оне са срцбом
и оне што су пре нас отишли у рат
у љуће борбе

и нису имали среће
и препознао све ненаписано
на једном белом зиду

видео сам чувене кључеве
али тек толико да ми поглед
заслепи светлост;
не би она била рајска
када би међу толико генија
непознаницу указала баш мени

видео сам Руварца како самује
и костур свој преправља
али изгубио ми се из вида
првим јутром

видео сам Лазара
са извиданим ранама
у свили и кадифи
како чува образ Божји

и мајку своју
сам препознао
по осмеху
шије капуте
за неснађене умове
млађа је од мене
без иједне седе
посматра ме белог
како седим, ћутим
и уживам на новом сунцу

Из победничког рукописа *Бестијаријум*

Иван Новчић рођен је 1972. године у Краљеву. Објављује поезију, прозу и есеје у периодици. Аутор је више самосталних књига.

Поезија: *Ампутација душе* (2003), *Шифарник страдања* (2008), *После потопа* (2018), *Галиција и друге шуме* (2019), *Песме о кавезу* (2020), *Кајафин избор* (2021), *Љубав у Халдерну* (избор из поезије, 2021)

Проза: *Срем и Суматра* (збирка прича, 2017)

Студија: *Емир Кустурица: поетика порицања смрти* (2016, 2020)

Преведени текстови: *Писма Телемаху* (избор из поезије на француском језику, 2021)

Награде и признања: Награда *Тома Радосављевић* (за есеј *Кустурица и Достојевски*, 2015), награда *Србољуб Митић* (за књигу *Галиција и друге шуме,* 2019), награда *Дома културе Ивањица* за најлепшу љубавну песму – *Монтескјеова аутобиографија*, 2020). Књига *Песме у кавезу* била је у ширем избору за награду *Бранко Миљковић* (2020).

Галерија Бдења

ИМАГИНАРНИ СВЕТ РАДОША РАКУША

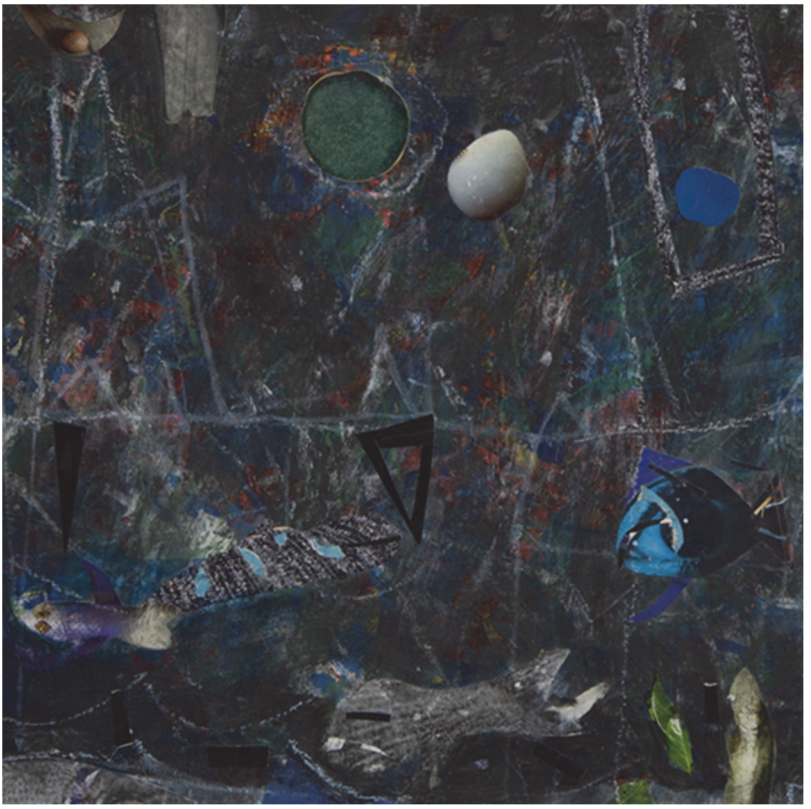

Баштина

Владимир П. Петровић

ДЕЦЕНИЈА СИСТЕМАТСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА СВРЉИШКЕ ОБЛАСТИ: РЕЗУЛТАТИ, ИЗАЗОВИ И ПУТОКАЗИ

Археолошка истраживања Сврљишке области отпочела су сада давне 2008. године. Предводио их је Балканолошки институт САНУ у сарадњи са Културним центром у Сврљигу, уз финансијску подршку Министарства културе и информисања Републике Србије и Општине Сврљиг. До последње теренске кампање обављене 2017. године, научни тим водио је др Владимир П. Петровић у сарадњи са др Војиславом Филиповићем и Славишом Миливојевићем.

Текст који ћете читати на страницама које следе, не пледира да буде строго научни рад, како је то до сада био случај. Идеја је да се у форми својеврсне исповести укаже на огромно прегалаштво, конструктивну и пријатељску атмосферу, као и сјајне истраживачке резултате којима се као тим веома поносимо. Време је да укажамо на препреке које су нас снашле и великој мери зауставиле, онда када се то никако није смело десити јер: „Речи лете, а написано остаје!“ (lat. Verba volant, Scripta manent!). Верујемо да има смисла у краткој форми записати све оно што нас радује и што нас мори, како би неким будућим генерацијама истраживача било од користи и како бисмо, ослобођени бремените тишине, можда отворили пут неком новом почетку.

Два релативно млада археолога у успону каријере водили су се знаковима које су видели јасно, као и путоказима претходних истраживача, проф. др Петра Петровића и проф. др Сретена Петровића. Уз свесрдну помоћ ерудите и великог локалпатриоте, врсног нумизматичара и заљубљеника у културну баштину свог краја, будућег колеге и пријатеља, Славише Миливојевића настао је тим предодређен за велике успехе. Ничег не би ни било те 2008. године да и академик

Никола Тасић није пристао да љубазно употпуни сан младих истраживача и финансијски из средстава Фонда САНУ подржи неизвесну, али заводљиву причу о дубокој прошлости Сврљишке области. Исте године, нас неколицина, не хајући много за жарко лето и недостатак скоро свега потребног, нашли смо се на терену у области Нишевца и отворили прву истраживачку сонду. Након само неколико дана открили смо сегмент зида већег објекта са узиданим керамичким тубулом који је указивао да се ради о хипокаустном систему грејања зидова и подова, некој врсти централног грејања (преведено на данашње појмове), које су могли имати они који су такав луксуз могли да приуште. Уз бројне покретне налазе, накит и нумизматику, било је јасно да смо хронолошки зашли у деценије друге половине I века после Христа, у време које је непосредно следило након римских освајања ових области. Схватили смо да се можда на широј области налази римско насеље Тимакум Мајус, које пре тога није било пронађено, а чији назив је уписан на римској Појтингеровој мапи као прво насеље након античког Наиса на главном путу према Дунаву и Трајановој колонији Рациарији. То није била једина ствар која нас је тада занимала. Почели смо и са истраживањем праисторијске некрополе у селу Палилула и тиме утрли пут карактеру будућих истраживања. Разумели смо да се бављење културним наслеђем једног краја не може хронолошки и тематски сузити у оквире само једне епохе. Важан нам је био континуитет живљења на простору Сврљига. Хтели смо да сагледамо ширу слику и у томе смо у великој мери и успели.

Наредне 2009. године, сходно сјајним теренским резултатима, Министарство културе Републике Србије одобрило је значајна финансијска средства и ми смо открили највећи сегмент објекта на који смо срећом наишли претходне године. Сада је постало очигледно да се ради о грађевини импозантних размера са очуваним системом грејања, који је нажалост био очуван само у темељима. Ипак, пронашли смо велики број покретних налаза пре свега употребне керамике али и нумизматике, као и трагове хидрауличног (водонепропустног) малтера који нам је указивао да се ту некада налазио базен са водом која је загревана. Намена овог објекта није сасвим јасна, али према аналогијама на другим локалитетима на магистралним римским саобраћајницама закључили смо да се ради о коначишту, мансију, где су путници могли да преноће, да се окрепе пре наставка пута. Треба имати у виду да су се путници у римској епоси углавном кретали пешице, да

су били ограничени обданицом у смислу дужине деонице коју су могли физички да пређу од једне до друге путне станице, те да су овакви објекти били нужан садржај сваког насеља на друмовима. Такође, услед густих шума и беспућа којима су ходили, били су изложени бројним опасностима од пљачкаша до дивљих звери, те су мансија представљала сигурност и прибежиште за бројне путнике. Често физички исцрпљени, обољевали су од разних болести, па су каткада у насељима попут Тимакум Мајуса тражили неопходан лек и могућност оздрављења.

Да се ради о објекту који је уској вези са трасом римског пута показала је наредна истраживачка кампања, када смо у непосредној близини открили сегмент трасе која је пролазила кроз насеље. Јасно смо сагледали пресек римског пута и утврдили да је његов труп изграђен по свим стандардима, са неколико различитих слојева насутог материјала и био покривен застором од масивних камених плоча. Утврдили смо и да је траса друма баш ту негде у близини прелазила на десну обалу Сврљишког Тимока, даље настављала у правцу подножја Сврљишког града, утврђења које је све до недавно било видљиво и које је у својој дубокој историји мењало власнике (од Келта, Римљана, Византинаца до Срба, Бугара и Османлија), али не и стратешки смисао. Срећна околност да је од села Нишевца па све до Бањице остала сачувана траса римског пута уклесаног у стену оставила нас је у утиску да смо на трагу великих открића, те да ће Сврљишка област до тада практично неистражена, постати занимљива широком дијапазону научника и заљубљеника у прошлост наше земље. Да је заиста тако потврдиле су наредне истраживачке кампање, када смо откривајући сегмент по сегмент једног другачијег и можда још значајнијег објекта пронашли римско купатило, терме Тимакум Мајуса, вероватно међу најстаријим на тлу Србије. Да је настало у првој половини I века после Христа указали су нам налази опека са печатом Прве кохорте Крићана која је ову грађевину зидала и која је, очигледно, чинила војну посаду Тимакум Мајуса, насеља које је контролисало излаз из тимочке долине према великом и славном Наису. Упадљиво присуство грађевина у вези са водом, као и натпис посвећен римско-трачком божанству Хери Сонкетене за који се од раније знало, упутило нас је да разумемо саму хетерогену природу римског насеља крај Сврљига. Настала надомак термоминералних извора оближње Бањице, ова станица на римском путу имала је и бањски, јатрички (лечилишни) карактер

где је било могуће лечити се и повратити изгубљено здравље. Због свих својих важних особености Тимакум Мајус је привлачио бројне путнике, али и богате појединце који су себи могли да обезбеде уживање и лагодан живот. С тим у вези истражили смо и римску вилу у селу Преконога, са дивним хексагоном прекривеним скупоценим мермером и разумели смо да је њен власник морао бити неки богати грађанин оближњег Наиса, који је себи саградио велелепан објекат у природи, надомак богатих извора воде.

Околност да је Бањица као сегмент шире области Тимакум Мајуса имала свој изражени значај, упутила нас на је да наставимо истраживачке послове. На наше изнанађење открили смо масивне остатке бедема из византијског периода, као и бројне трагове средњовековних цркава, отварајући нову страницу богате историје овог јединственог подручја, уносећи светло у тумачења Прокопијевих списа о Јустинијановим градњама у области Наиса.

Све време трајања вишегодишњих археолошких истраживања Сврљишке области радили смо предано на публиковању и тумачењу резултата које смо постигли. Већина наших стручних научних радова осванула је у најпрестижнијим европским и домаћим научним часописима, а објавили смо и две монографске публикације: „Сврљишка област у праисторији, антици и средњем веку“ – двојезично издање у целини на српском и француском језику и „Антички и средњовековни новац из Музејске збирке у Сврљигу“, као прво издање у оквиру едиције „Тимакум Мајус“, коју смо покренули у сарадњи са Центром за туризам, културу и спорт. Одржана су небројена стручна и научно-популарна предавања на светским научним конференцијама, али и у Сврљигу, са циљем популаризације и презентације истраживачких резултата.

Током истраживања користили смо се достигнућима савремене археологије, пре свега георадарским и геофизичким снимањима терена (у сарадњи са Немачким археолошким институтом). У свој рад укључили смо и колеге из Института Озонијус Универзитета Бордо-Монтењ у Француској, који су редовно учествовали на ископавањима са корисним искуствима, уз присуство француских докторанта као чланова интернационалног истраживачког тима.

Овим, донекле сумарним приказом нашег истраживачког процеса који је трајао читаву деценију, намера је била да се укаже на значај и величину нашег прегалаштва, које увелико превазилази уско научне оквире. Године 2018. настао је груб

крај, као прекид напона, одједном, чини се дуготрајно. Изгубили смо финансирање, подршку и преселили смо се у нагли заборав.

Нисмо истражили ни сегмент онога што је била наша намера јер смо се сваке године као кроз трње до звезда борили да се континуитет истраживања сачува, чврсто уверени да би само један прекид у низу кампања могао да буде кобан, те да би сваки нови почетак био претежак. Свесни смо да смо суштински тек на почецима, јер је богатство културног наслеђа Сврљига бескрајно и недокучиво. Преценили смо у великој мери своје моћи и нисмо разумели да нашу одушевљеност достигнућима не разумеју и не деле сви којима смо се обраћали и који се налазе у дугачком ланцу одлучивања о финансијској и свакој другој потпори. Приоритети подршке археолошким истраживањима у држави се мењају, што је сасвим разумљиво, услед ограничености буџета али и глобалне државне научноистраживачке политике. Очекивали смо, с правом, потпору и финансијску подршку локалне самоуправе која би по свему морала бити најзаинтересованија за напредак у откривању културног наслеђа Сврљига. Нажалост, поред бројних добрих намера и ипак кампањске подршке стиче се утисак да никада нисмо допрли до свести општинара у смислу неопходности јасне, бескомпромисне и трајне подршке у континуитету. Изгледа да и поред свега урађеног нисмо схваћени озбиљно, да је требало да останемо нечија туђа брига, да је наш рад готово непотребан, опскуран, невидљив и безначајан, а управо је супротно. Поставља се питање шта ће бити са откривеним грађевинама, зашто нису реконструисане и стављене у службу туристичке привреде? Колико новаца и толики уложени труд и сада све то пропада препуштено зубу времена.

Исповест коју публикујемо овог часа нема никакву намеру да увреди, отера и обесхрабри оне који одлучују већ да их подсети да постојимо, да смо заслужни, да смо потребни и да више не можемо сами да се боримо за напредак научноистраживачког рада у области Сврљига. Све што смо чинили, нисмо радили искључиво ради личног напретка у науци. Радили смо у доброј вери да тиме што радимо подижемо углед једног важног дела наше државе, који смо уистину заволели. Зато молим да се нико не увреди овим писањем, свима смо на свему учињеном захвални. Молим да се чује наш апел да се са нашим веома корисним радом мора што пре наставити јер народ који не познаје своју прошлост неће имати ни славну будућност. Sapienti sat! (Паметноме довољно)

Немања Живановић

ИСТОРИЈА АПОТЕКАРСТВА У СВРЉИГУ

Почетком двадесетог века, са развојем медицине почела се интензивно развијати и фармација. Дошло је до ширења апотекарске делатности и отварања јавних апотека.

Године 1926. у Сврљиг долази млади Рус, магистар фармације, Александар Кузнецов (1891). Исте године, уз одобрење надлежних органа отвара прву апотеку у вароши, са станом у кући браће Ђорђевић. Како је био једини апотекар у то време, држао је монопол и сам диктирао цене фармацеутских препарата.

1933. године у улици Краља Александра (данас Хаџићева), познати сврљишки трговац, господин Живојин Петковић, завршава градњу куће. Намена куће била је предодређена за услужну делатност, јер је у приземљу био изграђен пословни простор. Кућа је пројектована тако да поседује више улаза-излаза, што је било карактеристично за пословне просторе тог времена. У подрумским просторијама куће налазио се бунар са извором пијаће воде, док су на спрату изграђене собе за становање, како би људи који закупе пословни простор имали и простор за живот. Целокупан простор је организован у складу са архитектуром тог времена, са високим плафонима, великим вратима и са доста прозора, како би осветљеност била што боља. На спрату куће је изграђена и велика тераса као и балконски пролаз. Дрвене спиралне степенице повезују спрат са пространим поткровљем, са чијих прозора се пружа невероватан поглед на већи део града. Фасада куће је задржала аутентичан изглед јер није реновирана. Због протеклог времена и климатских услова дошло је до њеног благог оштећења. Већи део намештаја сачуван је до данас.

Од 1931. до 1938. године, апотеку је држала супруга магистра Кузнецова, Зорка Кузнецов, јер је магистар био на лечењу у душевној болници. Како стоји у списима из тог времена, Зорка је помоћу својих пријатеља лекара намерно сместила магистра Кузнецова у душевну болницу не би ли остварила имовинску корист и управљала апотеком чији рад је развио њен супруг. Зорка није била фармацеутске струке и морала је плаћати магистре који су водили апотеку. Након

изласка из болнице, Кузнецов премешта апотеку у зграду Живојина Петковића, где наставља са обављањем фармацеутске делатности.

Након завршетка Другог светског рата и са почетком национализације приватне имовине, кућа бива национализована, а апотека откупљена заједно са целокупним инвентаром и лековима. Рад наставља као државна апотекарска установа. Током првих година делатност је обављала као Апотекарска установа Сврљиг, а касније је припојена Апотекарској установи Ниш као организациона јединица „Апотека др Миленко Хаџић“ Сврљиг. Поред пословања у самом граду, апотека је вршила и теренску активност у сврљишким селима пратећи амбулантни рад лекара.

У годинама након национализације, од 1956. па све до 1981. године, као управник апотеке радио је познати апотекар, магистар фармације, Миодраг Ћирић Ћира. Током тог времена апотека је доживела експанзију и радни процват и постала фирма са угледом и реномеом. Апотекар Ћира је самим тим постао и остао апотекарска легенда Сврљига, кога Сврљижани и данас памте и причају о њему. Након његовог одласка, један за другим смењују се управници, све до доласка магистра Данијеле Илић Бранковић, која већ читаву деценију руководи апотеком.

Последњих година, апотека доживљава многе промене у складу са савременим потребама становништва. Апотека је кроз све време свог трајања поседовала и магистралну лабораторију за израду фармацеутских препарата које су лекари преписивали пацијентима. Део оригиналног намештаја, фармацеутског посуђа и апаратуре из времена магистра Кузнецова сачуван је до данас и налази се у згради апотеке. Као таква, апотека данас представља историјско и културно благо Сврљига. Постоји интересовање за рестаурацијом спољашњости, чиме би зграда повратила стари сјај, а граду дала посебан шарм и лепоту.

Зграда Апотеке у Сврљигу (фото: Лазар Крстић)

Недељко Богдановић

ИЗ КУЛТУРНЕ ХРОНИКЕ СВРЉИГА

Овде ће бити назначене поједине године, активности и издања од значаја за црквену историју на тлу Сврљига, те настанак и значај Тетрајеванђеља, чијим деловима (11 листова) данас располаже српска култура и наука, наслovљавајући их као *Сврљишки одломци јеванђеља*[5].

1019.

Први помен Сврљига у повељи византијског цара Василија II Македонца (976–1025). (Википедија, Слободна енциклопедија < 22. 4. 2021). Историја Сврљига и сврљишког краја пре овога везује се за судбину античког насеља Timacum Maius, хунска освајања, Византијско царство, и настајање првих држава Словена на Балкану.

1182.

„У средњем веку [Сврљиг – Н. Б.] је прешао из Византије у српске руке, први пут 1182. када је Немања 'у савезу са угарским краљем Белом III ратовао против Византије"'. (Петровић 1992: 10)[6].

1182.

Освајање и рушење града Сврљига. (Петровић 1992: 11).

1186.

Немања враћа Сврљиг Византији, „да би га одмах затим, присајединио Србији у време проласка крсташа Фридриха Барбаросе (III крсташки рат) кроз Немањине земље". (Петровић 1992: 11).

---

[5] То значи да изостаје политичка и привредна хронологија, која такође има свој значај за живот људи уопште, па и за црквену историју и црквену књижевност, и науку, којој припада и наше издање *Сврљишких одломака јеванђеља*.

[6] Уколико је Петровић имао у свом раду неки туђи извор, он се неће наводити, али ће се видети кад се погледа цитирана страна Петровићевог дела. Конкретно, у овом случају, наша информација под полунаводницима је из: Радивој Агатоновић, „Нешто о граду Сврљигу", „Босанска вила", 5/1906, стр. 76.

1190.

Сврљиг се из Немањиних руку поново враћа Византији. (Петровић 1992: 11).

1215.

„Сврљиг је 1215. постао део српске државе." (Петровић 1992: 11). Убрзо прелази у руке Бугара.

1254.

„Сврљиг је тада враћен српској држави" и остао у њој све до смрти краља Милутина, 1321.[...], дакле од 1330. Па све до '1386. Сврљиг је стално био у саставу српске царевине"' (Петровић 1992: 11).

1279.

Урађен препис Тетрајеванђеља, у граду Сврљигу. Један одломак и завршни лист урадио чтец Војсил Граматик.

1386.

„'Те године, за време цара Лазара, приликом освојења Ниша, Турци су извесно освојили и Сврљиг', али је одмах потом после Лазареве победе на Плочнику 1387. Сврљиг био опет враћен Србији." (Петровић 1992:11).

1389.

После Боја на Косову и Сврљиг је извесно пао у турске руке.

1413.

„Под Турцима се Сврљиг први пут помиње 1413. године." (Ђорђевић 1960: 8).

1454/5.

Урађен је попис Видинског санџака и то је најстарији познати попис сврљишког краја, по селима и домаћинствима. (Бојанић-Лукач 1975).

1597.

Сврљиг опљачкан и рушен од угарске војске.

1800.

Сврљиг рушен од Пазван-оглуа.

1809.

„Сврљижане је 1809. године Карађорђе преселио, да би тамо [мисли се на источне пределе око Сврљига, који су опустошени у борбама с Турцима у Првом устанку – Н. Б.] очистио линију својим ратним операцијама, а у Мокром Лугу, Раковици, Јајинцима, Бањици и Вишњици (код Београда) населио пусто земљиште које је остало иза Турака." (Ђорђевић 1960: 13).

1815.

Велики помор Турака у Сврљигу,[7] све до последњег Турчина кога је збрисала куга.

1833.

Под вођством Радојка Тричковића Сајтара, из сврљишког села Преконога, 1833. године, на дан Св. Марка, сврљишки крај ослобођен је од турског завојевача и припојен Кнежевини Србији. Тај дан се обележава као Дан Општине Сврљиг.

1834.

Ове године, као последњи остатак турске владавине, порушена је џамија у селу Вароши „а материјал је употребљен за градњу сокобањске цркве." (Ђорђевић 1960: 10).

1842.

„Већ 1842. године помиње се прва школа у сврљишком крају." (Ђорђевић 1960: 44).[8]

---

[7] То се односи на насеље Есферлик, северно од Сврљиг-града, вероватно на простору који се сада у атару села Вароши зове Чаршија.

[8] То што се „помиње" постојање школе, значи да она већ постоји. То је значајно, али ипак не знамо кад је та школа настала. Има и других помена, па и то да се постојање учитеља, али не и школе, спомиње тридесетих година у селу Белоињу. С друге стране, појмови писмености, описмењавања, па и претплата на нека ондашња издања релативизују значај регуларних школа, о чијим почецима, устројству и раду у сврљишком крају не знамо много. Историјске димензије, рецимо, прве школе везују за средину деветнаестог века, али зато се *црквене књиге преписују* пола миленијума пре тога, као што је случај са *Сврљишким одломцима јеванђеља*. Занимљиво је да је отварање школа у уској вези и са постојањем цркве у неком месту, а такође и чињеница да је Филип Недељковић, незаобилазна фигура у новом

1863.

Обнова манастира у Пирковцу. „Вредан помена је и манстир Св. Арханђела у селу Пирковцу који вероватно датира из средњовековног периода. Реч је триконхосу са осмостраним кубетом изнад централног дела. Унутрашњост цркве живописана је уочи Другог светског рата, а стари иконостас је срушен и 1896. постављен је нови. Црква је обновљена 1863. године за време владавине кнеза Михаила Обреновића, а већ 1876. страдала је од Турака. Светиња је коначно освећена године 1896. О њеној старости говори и помен манстира Св. Арханђела са једном кућом у турским пописима из 1479–1481. године." (Петровић и сар. 2012: 126–7).

1863.

Извршен значајан попис становништва и домаћинстава подлежућих плаћању порезе у Кнежевини Србији, који је обухватио и Сврљишки срез. У попис се наводи и Филип Недељковић, парох изворски, који је заслужан за откриће *Сврљишких одломака јеванђеља*. Попис који обухвата Сврљиг и данашња сврљишка села приређен је и публикован 2014.

1866.

У Извору, при градњи нове цркве, пронађени су одломци јеванђеља, 11 пергаментних листова.

1866.

Прво издање *Сврљишких одломака јеванђеља*, препис свих страна са два каменописна снимка (заслугом Јанка Шафарика).

1871.

Средиште Сврљишког среза пренето је 1871. године из Нишевца у Дервен. (Википедија, Слободна енциклопедија < 22.4.2021).

1883.

У Тимочкој буни, против владавине краља Милана Обреновића, касније крваво угушеној, учествовао је и велики број Сврљижана. Најпознатији учесници: Петар Милојевић

животу *Одломака*, био учитељ школе у Црнољевици 1852. године. (Ђорђевић 1960: 44).

(Извор), Риста Ћусић (Мерцелат), Вуча Николић (Гушевац), Милан Поповић, свештеник (Лалинац), Михајло Никић. „Из Сврљишког среза на смрт је осуђен једино Петар Милошевић. На 12 година затвора у тешким оковима је 1, на 8 година у тешким оковима 10, на 3 године без окова 1, на заточење од 15 година 1, на затвор од 5 година 6, на затвор од 3 године 3, на затвор од 2 године 10 осуђеника. Из Сврљишког среза било је укупно 33 осуђеника.“ (Ђорђевић 1960: 19).

1904.

Деветог децембра 1904. године Сврљиг је добио статус варошице и том приликом му је име званично промењено у Сврљиг. (Википедија, Слободна енциклопедија < 22. 4. 2021).

1917.

Сврљижани су учествовали у Топличком устанку и у борбама изгубили више десетина људи. У одмазди због учешћа у Топличком устанку бугарска окупаторска војска стрељала је у селу Грбавчу 75-оро људи. (Ђорђевић 1960: 22, 23).

1923.

„У рушевинама старе трвђаве нађено је неколико новчића из времана Јустинијана I (VI век н.е.), а 1923. године откопан је и један бронзани крст велике историјске и уметничке вредности.” (Ђорђевић 1960: 7).

1944.

Почетком октобра Сврљиг ослобођен у Другом светском рату. (Ђорђевић 1960: 36).

1995.

Етно-културолошка радионица Сврљиг и Графичко-издавачко предузеће *Просвета* Ниш објавили досад најпотпуније издање *Сврљишких одломака јеванђеља,* с предговором др Сретена Петровића, уводном студијом мр Николе Родића, факсимилима и рашчитаним текстом Јеванђења, и прилозима.

1996.

Факсимил и рашчитани текст (Никола Родић) *Сврљишких одломака јеванђеља* објављени у часопису Facta universitatis (ур. Недељко Богдановић), Ниш.

1999.

Друго прерађено издање *Сврљишких одломака јеванђеља*, џепно издање, Етно-културолошка радионица Сврљиг.

2010.

Објављена је књига *Библиотека храма преподобне матере Параскеве* (Извор), аутора Недељка Богдановића, Милана Ђорђевића и Ане Богдановић, са пописом и описом библиотеке коју је засновао и стварао парох Филип Недељковић, заслужник за проналажење и чување *Сврљишких одломака јеванђеља*.

2015.

Објављено *Сврљишко јеванђење*, прир. Свештеник Страхиња Ераковић, уз помоћ Винарије *Статус* Сврљиг – Вински подрум Малча.

2016.

Објављен је стрип *Сврљишко јеванђеље* Оливера Милијића и Дејана Лазаревића, *Бдење*, Сврљиг.

2017.

На Православном богословском факултету „Василије Острошки" у Фочи, Ана Јовановић одбранила мастер рад „Палеографија Сврљишких одломака јеванђеља, Пивског пом еника и Поменика Хоче".

2021.

У издању Центра за туризам, културу и спорт објављена књига *Палеографија Сврљишких одломака јеванђеља* Ане Јовановић, с рецензијом др Надежде Јовић.

ИЗВОРИ ПОДАТАКА

Бојанић-Лукач 1975. Д. Бојанић-Лукач: *Видин и Видинскят санджак през 15–16 век*; София 1975.

Ђорђевић 1960. Василије Крестић и Витомир Ђорђевић: *Сврљиг и околина*; Народни одбор општине Сврљиг, 1960; репринт издање 2015, издавачи: Удружење истраживача НАЕМІМОNTANA Ниш и Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, *Просвета* Ниш.

Одломци 1995. (Н. Родић, прир., С. Петровић, ур.): *Сврљишки одломци јеванђеља*; Етно-културолошка радионица Сврљиг, *Просвета* Ниш.

Петровић 1992. С. Петровић: Културна историја Сврљига, књига I; *Митологија, магија и обичаји*, „Просвета" – Ниш и Народни универзитет – Сврљиг 1992.

Петровић и сар. 2012. Владимир П. Петровић, Војислав Филиповић, Свлавиша Миливојевић: *Сврљишка област у праисторији, антици и средњем веку*; Балканолошки институт САНУ, Београд, и Културни центар Сврљиг, 2012.

Стајић 2010. Светозар Стајић: *Манастир Свети Аранђео* (Рашинска црква); Културни центар Сврљиг, Центар за црквене студије Ниш, 2010.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

– Име и презиме аутора
– Адреса
– Наслов рада
– Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
– Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (latinica, *италик,* **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com